

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

NICHITA DANILOV: „GOG ȘI MAGOG” (I)

„Lumea de azi tinde, desigur, și ea spre o dragoste universală. Numai că ea nu are nevoie de Dumnezeu. Pentru ea, Dumnezeu a devenit un fel de leș, pe care noua omenire, în expansiunea ei îl tot aruncă peste bord. De aici, poate, și degringolada. Și Dostoievski mai emite o frază care ne pune și mai mult pe gânduri: «Dragostea abstractă pentru umanitate ascunde aproape întotdeauna o iubire egoistă față de tine însuși.»” (P. 5)

VAL BUTNARU: „DESPRE COPII ȘI LITERATURĂ”

„(...) descrierea nedreptăților care i se fac unui june suflet neprihănit trezesc instantaneu numeroase reacții de compasiune din partea cititorului. Pentru a atinge aceeași temperatură a coparticipării la povestea narată de autor cu prezența unor personaje adulte, nedreptățiți și oprimate, ar fi nevoie de mult mai mult talent și autenticitate. În acest caz, se întreba Nicolae Vieru, n-ar trebui oare să interzicem sau să le sugerăm scriitorilor să renunțe la utilizarea acestui truc (dar este oare vorba de un truc?), care le permite să parcurgă rapid calea cea mai scurtă spre inima cititorului?” (P. 10)

AVANPREMIERĂ

Poeme din volumul „Trilce” de César Vallejo, traduse în limba română de Dinu Flămând, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

INTERVIU

ADRIAN CIUBOTARU ÎN DIALOG CU EUGEN LUNGU

„Tinerii au însă superbia propriei valori, «defect» care trece între 35 și 40 de ani. Sunt sigur că mi-ar replica: «Ce mai vrea și boșorogul ăsta?» Nu cred nici în școlile de literatură sau în «creative writing». Astea te pot învăța unele trucuri literare (cum se face un incipit de succes, cum

simulezi suspansul ș.a.), dar mai ales unde să pui sau să nu pui virgulele. Nu-ți pot da însă har. Dar chiar dacă admitem că ai har și nu-l cultivi, e tot acolo. Scrisul e muncă grea și istovitoare și cere exercițiu zilnic. Și modele de la care să înveți ceva. Acest model

poate fi Marc Aureliu, Umberto Eco sau Wisława Szymborska – după caz și orientări. Și, dacă totuși pornești la drum pe această cale, e bine să rămâi, vorba unui poet de la noi, mereu ucenic. Adică să înveți continuu, căci asta fac și eu de o viață...”

06
>

„AFIȘE CU PERSOANE DISPĂRUTE”:

„trec pe lângă afișe cu
persoane dispărute/
toți trecem/ nu vrem să ne oprim/
nu ne plac absențele nedorite
brusc apărute în viața noastră /.../”

< 12

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFIURI CU GULLIVER – P. 4

TEO CHIRIAC: „LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA” (II)

CRONICI LITERARE – P. 11, 15, 23

DE LUCIA ȚURCANU, ARMANDO SANTARELLI ȘI MARIA PILCHIN

ANUL LITERAR 2021 – P. 14-17

MIRCEA V. CIOBANU, DUMITRU APETRI ȘI NINA CORCINSCHI

HAIKU – P. 17

UN CICLU DE GHEORGHE DONI

PROZĂ – P. 21

MARCEL GHERMAN: „POVESTE DE RĂZBOI” (FRAGMENT)

POEZIE
de MINA DECU

04
2022

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL 8 | NUMĂRUL 4 (69) | IULIE-AUGUST | 2022

14 CONTRIBUȚII DE: MIRCEA V. CIOBANU,
DUMITRU APETRI ȘI NINA CORCINSCHI03 „SPUNE CEVA ÎN
CONTRA, CA SĂ
FIM DOI!”23 „CIOBANII DE TAȚI
AMINTINDU-ȘI...”04 SELFURI
CU GULLIVER
„LUMEA, ÎNTRE PARANOIA
ȘI METANOIA” (II)
DE TEO CHIRIAC05 UȘI ÎN ASFINȚIT
„GOG ȘI MAGOG” (I)
DE NICHITA DANILOV06 INTERVIU
ADRIAN CIUBOTARU
ÎN DIALOG CU EUGEN LUNGU10 VÂNTURILE,
VALURILE...
„DESPRE COPII
ȘI LITERATURĂ”
DE VAL BUTNARU24 POEME DIN VOLUMUL
„TRILCE” DE CÉSAR VALLEJO
ÎN TRADUCEREA LUI
DINU FLĂMÂND, ÎN CURS DE
APARIȚIE LA EDITURA CARTIER11 VÂRFURI
DE COMPAS
„POEZIA CA UN FILM
NEOREALIST”
DE LUCIA ȚURCANU14 ANUL LITERAR
2021
DE MIRCEA V. CIOBANU,
DUMITRU APETRI ȘI
NINA CORCINSCHI18 CARTEA
DE ISTORIE
„CU PRIVIRE LA NECESITATEA
DE A PRIVI FILOSOFIC LUMEA”
DE NICOLAE ENCIU19 NEGAREA
NEGAȚIEI
„ONOAREA”
DE ION ANTON20 PLURALIA
TANTUM
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (XLVII)
DE LEO BUTNARU21 PROZĂ
„POVESTE DE RĂZBOI”
DE MARCEL GHERMAN22 MEDALION |
PETRU DUDNIC
„ZBOR ZBUCIUMAT
DE METEORIT”
DE NICOLAE ROȘCA23 POETAE NOVI
„LA ÎNCEPUT NE-AM ÎNFURIAT,
AM SPERAT, NE-AM RUGAT,
APOI NE-AM RESEMNAT”
DE MARIA PILCHINRevista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL**Fondator:** Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu**Colegiul de redacție:** Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinschi (Odesa)**Concepție grafică:** Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru**Sediul redacției:**
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.comPublicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 500 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6Acest număr al „Revistei literare” apare cu sprijinul
financiar al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.
Pagina web: www.uniuneascriitorilor.md.
Arhiva „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.„Revista literară” poate fi luată gratuit de la sediul USRM,
de la Librăria din Hol și de la Librăria din Centru.Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

B.P. HASDEU DESPRE ZIARIȘTI ȘI PUBLICIȘTI

„Voind cineva a scri istoria literaturii române moderne, ceea ce nimeni n-a voit până acuma, ar fi silit a o împărți în trei ramuri de o întindere foarte inegală: opere originale, traducțiuni și ziare. /.../ partea cea mai ponderoasă a literaturii române sunt ziaarele. Ziaarele nu sunt nici opere originale, nici traducțiuni, ci o specie de condică, în care un om, numit publicist, înscrie în ordinea zilelor, dar fără ordine de materie, tot ce aude, tot ce vede, tot ce i se pare că a văzut sau a auzit și, în fine, tot ce-i vine în cap! Această ramură a literaturii e cea mai răspândită și cea mai gustată în România. Pentru a scri o operă originală, un om, fie măcar și un român, are trebuință de învățătură, de spirit, de meditațiuni, de răbdare. Pentru a putea traduce, el are nevoie de a cunoaște cu perfecție limba sa proprie și limba străină din care traduce. Pentru a fi ziarist, sau, cum se zice, publicist, românul nu are zor de nimic, nici chiar de gramatică. Tot ce-i trebuie sunt ochi, sunt urechi, urechi cu cât mai mari cu atât mai bine, și o căpățână în înțelesul material al cuvântului, adică un organ comun tuturor animalelor, și în interiorul căruia se operează, într-un mod confuz, oarecari asociațiuni de idei. /.../ Pe când autorul unei opere originale vorbește numai în propriul său nume, pe când traducătorul vorbește numai în numele unui autor străin, publicistul, chiar cel mai de pe urmă, declamă totdeauna în numele țării întregi, zicându-se a fi expresia cea mai completă a națiunii. /.../ Alt avantaj nu mai puțin prețios este privilegiul ce au ziaristii români de a schimba pe toată ziua ceea ce se numește principii. A fi ziarist este a fi același om în cursul unei singure zile, căci cuvântul ziar se trage din cuvântul zi. Dîndată, însă, ce a trecut o noapte la mijloc, ziaristul își schimbă fața: ceea ce ieri a fost alb devine negru /.../. Așadar, jurnalistul, numai jurnalistul se bucură în România de prerogativa de a nu ști nimic, de a vorbi verzi și uscate în numele țării, de a nu avea principii, sau, mai bine, de a le avea prea multe /.../. Se întâmplă, bunăoară, căte un jurnalist moral, dar ce folos! el nu știe carte. Se întâmplă, pe de altă parte, căte un jurnalist meșter de a scri, dar fără cea mai mică autoritate morală. Se mai întâmplă căte un jurnalist cu principii nestrămutate, dar, vai! acele principii sunt nestrămutate numai în răătăcirii. /.../ Amator este oricine a scris vreodată un singur articolăș de zece rânduri într-un ziaarăș oarecare. Acele zece rânduri îi procură pentru totdeauna titlul onorific de publicist. Din acea zi, încetând de a fi un simplu muritor, el începe a ținea capul mai sus, începe a vorbi mai trăgănat, începe a gesticula cu demnitatea unui tenor de la Operă /.../. A răspunde unui asemenea ziarist că n-ai citit articolul său, este a comite o crimă de les-majestate. Pentru a nu vă atrage mânia acestui gigant al publicismului, d-voastră preferați mai bine a-i spune că ați citit faimosul articol de două ori. Atunci publicistul nostru vă zâmbeste cu un aer de înaltă satisfacțiune, și trece la alții, pentru a-i întreba și pe aceia dacă au avut plăcerea de a citi numărul cutare din ziarul cutare, în coloana cutare...”

(Bogdan Petriceicu Hasdeu, „Scrieri”, IV. Selecție, studiu introductiv, note și comentarii de Stancu Ilin. Chișinău, Editura Știința, 2009)

„SPUNE CEVA ÎN CONTRA, CA SĂ FIM DOI!”

Seneca povestește cum oratorul Caelius Rufus (unul dintre partizanii lui Cezar și mare amic cu Cicero) se enervase odată pe un client al său care, în timpul unei cine la orator acasă, aproba tot ce-i spunea gazda. Caelius a simțit, la un moment dat, că invitatul lui nu este de aceeași părere, chiar dacă își ascunde iscusit dezacordul, și, supărat că acesta încuviințează totul în loc să i se împotrivească, i-a zis: „Spune ceva în contra, ca să fim doi!”

Filozoful latin ilustrează prin anecdota de mai sus o ipostază a mîniei (*De ira*, III, 8, 6), dar istorioara poate fi citită și alegoric. Tâlcul pe care îl comportă transcendente situația concretă în care s-a pomenit irascibilul orator roman: nu există comunicare dacă nu există replică. Și nu orice replică, căci aprobarea înseamnă, de fapt, absolutizarea ideii, rezumatul ei pleonastic, exprimat prin tăceri sugrumate de încântare, gesturi complice și exclamații admirative – o adevărată simbioză a celui care ascultă cu cel care enunță.

În *Cântăreața cheală*, Ionesco și-a bătut joc de ființa umană redusă la clișee verbale și mentale, dar modul în care comunică domnul și doamna Smith poate fi interpretat și ca dialogul celor care nu au o părere, care sunt mereu de acord cu ceilalți. Doar că ceilalți nu au existat niciodată ca ființe vii, doar ca sursă de definiții fixe și idei primite de-a gata, care substituie întreaga realitate. De aici, sentimentul că până și cele mai ample replici ale personajelor nu sunt altceva decât forma elaborată, articulată a unor percepții care nici măcar nu cer, în irelevanța lor, o manifestare verbală. Absurdul situației se dă pe față mai ales în finalul piesei, când realizezi, de fapt, că dialoghează nu doar niște surzi (imposibilitatea de a livra un sens prin cuvinte conduce la un schimb de urlete), ci și niște muți. Căci vorbele pe care, aparent, le spun sau le răcnesc domnii Smith sunt niște bombe sonice, care produc zgomot, nu și comunicare. În cele din urmă, chiar asta devin, dezarticulându-se complet: niște sunete răzlețe, fără noimă.

Cam același lucru se produce și în literatură/viața noastră literară din ultima vreme. Senzația mea tot mai pronunțată e că, în ciuda aparențelor, ne transmitem tot mai multe zgomote și tot mai puține cuvinte cu sens. În caz că ne avem la inimă și ne convenim reciproc, ne telegrafiem emoții vibrante, în discursuri ambalate frumos. Ne copleșim cu laude la lansări și scriem aproape exclusiv recenzii pozitive. Ne felicităm între noi, dar numai dacă suntem siguri de feedback; dacă nu, ne ocolim cu elegantă, fără a ne ignora totuși: în clipa în care simțim că cel neglijat ne percepe contrar închipuirilor despre noi înșine,

începem să îl urâm din rășputeri. Deseori, nici nu avem baremi răbdarea să-l vedem publicând o cronică negativă sau chiar moderat critică despre noi: simțim că nu ne are la inimă și îl disprețuim fără rest.

Dar și atunci când îi laudăm pe cei cu care ne tămâiem, și atunci când îi desființăm pe dezagreați, nu o facem pentru că respectivii ar scrie bine sau prost, ci pentru că vrem să le transmitem un anumit gen de emoție și, prin ea, o atitudine. O atitudine bună față de cei care ne convin, cu care împărtășim aceleași valori (sau nonvalori, după năravul fiecăruia) și aceleași interese ori strategii literare. Și un resentiment puternic față de cei care nu se înscriu în criteriile noastre de apreciere personale. Citesc tot mai des cronici care nu-mi spun nimic despre carte, în ciuda abundenței de citate și comentarii. Croniciarii selectează fragmentele pe care le cred mai potrivite pentru a transmite un mesaj autorului, sărind, conștient sau nu, peste capul cititorilor. Citarea și comentarea unui text au devenit prilejuri de comunicare a unei afecțiuni/ adeziuni/ adulări sau, mai subtil, de invitare la eventuale prietenii și colaborări, de jurăminte de credință sau declarații de solidaritate în alb.

Scriitori fiind, cronicarii evită, în general, clișeele de limbă, dar clișeizat e mecanismul însuși de translare a atitudinii față de o persoană printr-o (falsă) atitudine față de ceea ce scrie aceasta. Citesc despre un scriitor plecat dintre noi că a fost un „uriaș talent”; altul e comparat cu corifei ai literaturii universale. Problema nu este că aceste aprecieri nu corespund realității, ci că nu sunt niște judecăți de valoare propriu-zisă. Sunt niște zgomote care dau glas unei admirații reale sau truate, semnale care transmit un cu totul alt mesaj decât cel propriu-zis estetic: „sunt/ am fost/ voi fi cu tine!” Sau, când e vorba de descalificarea oponentului: „nu sunt/ nu am fost/ nu voi fi cu tine!” Comunicarea literară devine tot mai mult o comunicare prin semne, iar comentarea (lansarea, discutarea etc.) cărților funcționează ca lămpile de semnalizare pe o navă ori, mai exact, ca limbajul gesturilor într-un trib. Redând stări/ așteptări/ dispoziții/ idiosincrazii etc., mai puțin impresii reale de lectură și păreri argumentate pe marginea textului.

Scrisul despre autori și comentatul cărților au fost întotdeauna un război teritorial. Revistele cu program și-au delimitat astfel domeniile de activitate și de interes. Animizitățile și simpatiile au dinamizat viața literară; totuși, argumentele pro și contra unui autor sau lucrări erau precis definite. Lecturile critice puteau fi naive, puteau denota mai multă sau mai puțină cultură, gust, puteau fi răuvoitoare sau

binevoitoare, puteau aparține unor scriitori valoroși sau unor minori, dar aveau grijă să fie și literatură, nu doar producție de efigii și emoticoane din materia grafică a textului. Istoria literară a infamiei a reținut însă aceste ieșiri în scenă, dar nu pentru că sunt drepte, ci pentru că sunt delicioase ca text. Spre deosebire de cele de azi, previzibile, marcate de duhul marketologic al vremii, în ciuda abilităților verbale de care dau dovadă mulți autori.

Adevărul este că literatura are nevoie de polemici, de dezbateri substanțiale, deseori în contradictoriu, pe texte și cărți. „Spune ceva în contra”, pare să ne îndemne literatura, dar nu numai de dragul emiterii unei păreri contrare, ci „ca să fim în doi”: textele nu se simt bine atunci când nu sunt citite deloc; dar nu le stă bine nici ca icoane, nici ca păpuși voodoo. Dacă nu le „contrazici”, nu se produce nicio comunicare, ci un trafic intens de interjecții cu semne „plus” și „minus”, din care cărțile ca atare au doar de pierdut.

De ce se întâmplă astfel? Cum a ajuns ceea ce fusese marginal pe vremuri o normă în ziua de azi? O explicație la îndemână ar fi că scriitorii se feresc de competiție. Oamenilor de creație și intelectualiilor, în general, nu le prea place concurența, dar modernitatea și mai ales postmodernitatea au favorizat eschiva de competiție și refugiul în diverse zone de confort: în „găști” de adepți sau admiratori, în redacții de reviste cu acces limitat, în tot soiul de grupări și „școli” literare care funcționează după principiul sectelor religioase sau politice („cine nu este cu noi este împotriva noastră”), în universul blindat al proiectelor și bursei de creație în care nevoia de a colabora, de a plăcea, de a fi „compleant” și „eligibil” exclude prin definiție spiritul critic, în găoacea protectoare a culturii pe bani publici sau în chistul și mai impene-trabil al unei funcții într-o instituție care „administrează” cultura. În cele din urmă, dar nu și în ultimul rând, refugiul poate fi găsit în însăși filozofia zilei, al cărei slogan simplu și accesibil este că totu-i atât de relativ și de individual, încât nici nu mai merită să polemizezi cu cei care nu sunt de acord cu părerile sau cu opera ta.

Impresia mea este că frica de competiție vine din nesiguranță. Un autor conștient de limitele sale nu se va teme niciodată să se angajeze într-o polemică în aceste limite. Un scriitor de bun-simț va dori să afle opiniile critice ale contemporanilor pentru a măsura cu precizie rezonanța lucrărilor și ideilor sale. Ceilalți vor căuta doar aprobări. Condamnându-și textele la singurătate, în ciuda potopului de laude cu care se vor alege.

Foto de N. RĂILEANU

SELFURI CU GULLIVER

LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA (II)

de TEO CHIRIAC

IV

Impul trece, războiul sângeros continuă. Se extinde ca o rană letală. Oricine poate muri în orice moment. Ai vrea să scrii despre asta, să protestezi, însă zadarnic. Mintea ta, încremenită, nu poate formula niciun cuvânt, nicio frază. Încremenirea – de necaz, de frică, de neputință sufletească – e cauzată nu doar de războiul din țara vecină, de bombele rusești care cad tot mai aproape de casa ta, ci și de războiul psihologic, la fel de sângeros, dezlănțuit în creierul tău. E vorba de „conflictul de frontieră” între cuvinte și sensurile lor (lexicale, gramaticale, proprii, figurate, literare, literale etc.), între cuvintele sinonime și antonime, apoi de „războiul total” care amestecă realul cu imaginarul, practica cu gramatica, adevărul cu minciuna, învălmășind totul: oameni și animale, îngeri și demoni, fețe, chipuri și măști, peceti, trâmbițe și cupe ale mănii, arhipline.

Aceste conflicte interne și externe, devastatoare, ți-au schimbat logica despre viață și sensul ei, despre cuvânt și rostul lui, aducându-te pe punctul de a atinge nebunia.

Îți spui în gând: „Demonul e supărat pe Creator și pe Cuvântul Său. El își exprimă supărarea prin mânia omului, prin cuvintele sale cu sensuri răsturnate, viciate, respectiv prin acțiunile lui ticăloase, josnice, criminale. Demonul a hotărât să facă din cuvintele golite de sens o altă lume, un alt fel de om, o altfel de conștiință. Și lucrul acesta, ar fi bine să recunoști, i-a reușit de minune”.

Altminteri n-avea cum să încapă în unul și același cuvânt și Dumnezeu, și Demonul, binele și răul, iadul și raiul. Și-atunci vine Demonul și inventează propaganda, cea mai puternică armă a sa, având diabolicul scop de a face din om și din cuvintele sale tot ce-și dorește el, inventatorul armei. Apoi au năvălit armatele de propagandiști, au dat buzna expertii în ale propagandei, au prins a se înghesui editorialiștii și comentarii, analiștii politici și toți cei care cred că au pregătirea de a explica războaiele și ideologiile care duc la ele, dar și condițiile esențiale în care pot fi stopate.

La rândul ei, propaganda inventează o limbă nouă, de circulație universală – limba morții –, în care albul e numit negru și negrul e numit alb, binele e numit rău și răul e numit bine, războiul e numit pace și pacea – război. Devenită între timp o întreagă mașinărie, limba propagandei camuflează minciuna sub masca adevărului, dichisește oribilul în haina frumosului.

În acest fel, propaganda a redus Logosul, rațiunea și esența lui, la nivel de slogan, de pancartă, de afiș politic și religios. Afișul propagandistic având scopul de a manipula și infantiliza, de a isteriza și pregăti lumea de un nou război, de a-i induce omului ura de moarte față de om. Pe afișele lansate de propaganda TV și distribuite trecătorilor pe stradă scrie: „Țara e în pericol”, „Să ne omorâm frații, ca să nu ne omoare ei pe noi”, „Îi batem pe-ai noștri, ca să se teamă străinii”, „Dacă nu-l poți cuceri și supune pe aproapele tău, omoară-l”.

Mașinăria propagandistică funcționează zi și noapte, fără pauze istorice. Forța ei malefică ridică popoare contra popoare, religii contra religii, frați contra frați...

Tu încerci să scrii despre asta, să armonizezi cumva tensiunile între cuvântul uman și cuvântul divin, între cuvântul care zidește și cuvântul care distruge, între cuvântul care omoară și cuvântul care învie. Zadarnic însă. Încremenit de groază, creierul tău de făptură gânditoare nu poate scrie nicio frază, niciun cuvânt.

V

După mai multe profeții și împliniri, unele mai incredibile decât altele, omenirea așteaptă cu înfrigurare să se îplinească și ultima profeție – a doua venire a lui Mesia. A celui Mesia care declarase mulțimii: „N-am venit să desființez, ci să împlinesc”. De ceva timp însă, propaganda imperială trâmbițează că Mesia a venit deja. A venit să pună capăt răului și suferințelor, să oprească decădere morală a lumii moderne. A venit să salveze ortodoxia creștină și, în sfârșit, să ridice capitala Imperiului la rang de a treia Romă. Propaganda imperială afirmă

totodată că „lumea aceasta a fost creată doar de dragul lui Mesia”.

La început, cuvintele nou-venitului fascinează, hipnotizează, adoarme rațiunea mulțimii. Plină de încântare și ignoranță fudulă, mulțimea îl aplaudă frenetic, îl ridică în slăvi, îl divinizează; ea nu simte că și-a pierdut contactul cu realitatea, că acțiunile ei sunt supuse voinței „hipnotizorului” și asistenților săi.

Căci, până la urmă, „hipnotizorul” s-a dovedit a fi un impostor, un fals Mesia, unul dintre cei care își anunță, din timp în timp, zgomotos venirea. Diferența dintre acesta și predecesorii săi (conducători absoluți precum: „Il Duce”, „Führer”, „Tătuca popoarelor”) este că nou-venitul e un Mesia kaghebigist, produs de propaganda kaghebigistă a unui regim kaghebigist, totalitar, binecuvântat într-o biserică kaghebigistă de un patriarh kaghebigist. Falsul Mesia, care se prezintă drept trimisul lui Dumnezeu, de fapt, e un trimis al Demonului, și el kaghebigist, având misiunea de a mântui lumea prin genocid și exterminare.

Când își va reveni, cu greu, din hipnoză, mulțimea va realiza că mult așteptatul Mesia nu e decât un criminal ordinar, un paranoic dominat de orgolii supradimensionate, etalându-și viciile drept virtuți și infirmitățile drept calități excepționale.

Iar unul dintre viciile falsului Mesia este setea de bani și putere. În fond, omul dintotdeauna și-a dorit să fie atotputernic, să-i aparțină întreaga omenire, să-i hotărască de unul singur destinul. Mijloacele de a obține bani și putere fiind aceleași de când lumea: trădarea, minciuna, jaful, forța brută, conflictele interne și externe, războaiele de coterpire regionale și mondiale.

Să cucerești puterea absolută cu orice preț – iată visul omului „mic”, al „sălba-

ticului” condus de instincte primare, al „animalului politic” dominat de orgolii, complexe de inferioritate, frici ereditare.

Falsul Mesia îl reprezintă întocmai pe tipul de om „mic”, pe care colegii de la Școala Superioară Dzerjinski a KGB-ului l-au supranumit „Chiștocul”. Datorită unor circumstanțe favorabile, acesta va ajunge la cârma Imperiului rus, succesor de drept după decesul URSS. Atunci, supranumitul „Chiștoc” și-a propus să reanimeze regimul sovietic, să-l extindă pe osemintele țărilor vecine și să urce, simultan, pe tronul de țar și imperator, de președinte și dictator. (Cine și-ar fi imaginat că acel „Chiștoc”, fumegând, nestins la timp în scrumiera istoriei, va încerca să dea foc omenirii?) Iar apoi, crezând că dispune de putere politică și militară nelimitate, își va pune în practică planul diabolic de a domina popoare și națiuni, de a-i supune și umili pe marii puternici ai lumii.

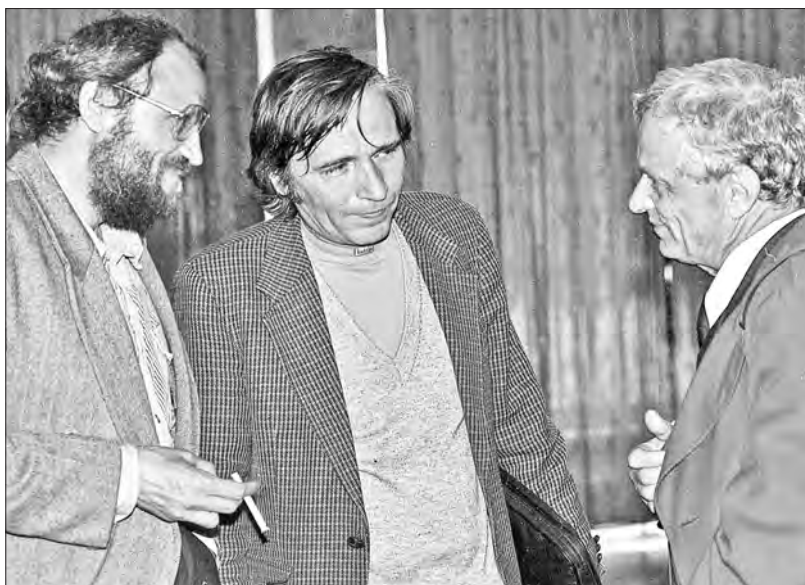
Falsul Mesia nu a venit să îplinească Legea, ci s-o desființeze, s-o strice. Și asta, ca să-și impună propria lege bazată pe falsul concept al „mesianismului rusesc”, pe așa-zisa „misiune istorică a națiunii ruse de a decide destinul omenirii”. În susținerea „ideii imperiale ruse”, purtătorii de cuvânt ai Kremlinului invocă expresii și formule, nume de istorici și filosofi, de stareți și părinți fondatori: Filotei, Ceaadaev (afirmația publicată, în 1836, în jurnalul „Telescop”: „Nu aparținem nici Estului, nici Vestului. Suntem un popor ales!”), Soloviev, Berdiaev, demonii-revoluționari și *Marele Inchizitor* din *Frații Karamazov* de F.M. Dostoievski, Marx și Enghels, Lenin și Stalin, Brejnev și Andropov, Elțan și Putin („Dacă Rusia nu-și are locul ei ales în lume, ce rost mai are lumea?”).

Pornind de la aceleași acțiuni și scopuri politice, Biserica ortodoxă rusă a fost transformată, și ea, într-o armă a ideologiei oficiale a Imperiului, cuvântul biblic fiind folosit în propagarea imperialismului ecleziastic rusesc. Drept urmare, în teritoriile ocupate de armata rusă bisericile sunt demolate sau acaparate, sunt aduse alte icoane, sunt interzise slujbele religioase în limbile băștinașilor.

Așadar, falsul Mesia știe că nu se poate menține la putere fără existența Imperiului, la fel cum Imperiul nu poate exista în lipsa războaielor de coterpire. De aceea un fals Mesia nu vine niciodată în calitate de eliberator, ci de invadator. Adică el vine să te elibereze ca să te cucerească, să te supună. El vine să te salveze ca să te omoare.

FOTOGRAME | NICOLAE RĂILEANU

Lucian Vasiliu,
Emil Iordache
și Vladimir
Beșleagă
(Chișinău, 1998)

VA URMA

UȘI ÎN ASFINȚIT

GOG ȘI MAGOG (I)

de NICHITA DANILOV

În praful roșu al imensului deșert australian, situat în centrul continentului, scriu agențiile de presă, deșert străbătut de tunete și fulgere ce se stârnesc din senin, pot fi văzute un număr de circa 100 de avioane tip Boeing (numărul lor e ceva mai mare) stând într-o parcare deja acoperită pe jumătate de nisip. Alte sute de avioane sunt așezate imitând diverse compoziții astrale în deșertul Mojave din California. Azi, în aceste avioane, și-au făcut cuib viespile, păianjenii, tot felul de șopârle și de șerpi.

Chiar și în deșert, natura se află permanent în expansiune, și nu ține cont de nimic atunci când invadează un aparat de zbor Boeing, o mandibulă, un craniu sau o simplă roată de automobil rostogolită în junglă sau în deșert. Extrapolând imaginea, putem să ne închipuim cum vor arăta într-un viitor apropiat bazele militare abandonate de pe Terra, pustiită de tot felul de pandemii și de războaie, în comparație cu stațiile de cercetare NASA de pe planeta Marte sau de pe lună.

În sfârșit omul, după atâtea secole și milenii de incertitudini și de frământări lăuntrice, prin intermediul tehnicii de înaltă performanță creată de el însuși, îl va putea vedea pe Dumnezeu în toată slava sa. Dar oare acesta va fi chiar Dumnezeu lui?

Mulți mi-au spus că faptul ăsta-i imposibil. Că niciodată omenirea nu va putea crea instrumentele necesare pentru a-l putea capta pe Dumnezeu.

Eu cred că nu trebuie să dăm dovadă de prea mult scepticism în această chestiune. Ispita de a-l vedea de Dumnezeu e mare, iar omul nu se va lăsa până nu-l va capta pe bunul Dumnezeu, pe Dumnezeu cel atotputernic, omniprezent și omniscient, ținându-l închis într-unul din aparatele sale sofisticate, care vor putea recepta trecutul și viitorul.

Nu mai e mult până atunci.

Deja au fost create, desigur într-o stare oarecum incipientă, mașinării care au posibilitatea de-a capta evenimentele ce s-au derulat într-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat în lume. Și când spun asta mă gândesc la cronovizorul inventat, în septembrie 1952, de călugărul benedictin Pellegrino Ernetti. Descris ca o „mașinărie” capabilă să capteze imagini din trecutul apropiat sau îndepărtat sub forma unor holograme, cronovizorul ar fi fost folosit de Sfântul Scaun, pentru a aduce la suprafață anumite imagini și mărturii referitoare la viața Mântuitorului. Inițial, ca probă, a fost studiată epoca războaielor purtate de Bo-

naparte, apoi viața lui Mussolini, pentru ca în cele din urmă să se descopere adevărul despre viața lui Iisus. Analizând o serie de holograme venite din trecut ce nu corespundeau întru totul versiunilor oficiale, înalții prelați au dat ordin ca aparatul să fie demontat, iar componentele sale, ascunse în diferite locuri secrete, greu accesibile, pentru a nu mai putea fi refăcut de nicio minte omenească. În anul 1993, Ernetti ar fi mărturisit unui trimis al Vaticanului că „aparatul său poate intra în trecutul oricui”. „Cu el, orice secret e spulberat”, ar fi spus acesta, cerând ca „mașina să fie dezasamblată”. Pe 8 aprilie 1994, Padre Ernetti a murit la Veneția, nu înainte de a beneficia, pe patul de moarte, de o ultimă vizită din partea Vaticanului.

În acest sens, unii futurologi, plecând de la proliferarea fără precedent a noii tehnologii și roboticii, au emis ipoteza că în curând orice fel de activitate umană va putea fi îndeplinită de roboți, omul ca entitate urmând să fie eliminat din procesul productiv, pentru a deveni pur contemplativ, ba mai mult decât atât, unii dintre ei au ajuns la concluzia că inteligența artificială va ajunge într-un stadiu când își va crea propria sa religie și propriul său Dumnezeu.

Ignorant la culme, cum îl caracterizează autorul, Gog, personajul lui Giovanni Papini, din romanul cu același titlu, apărut în 1931, este un saltimbanc bântuit de tot

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Eugen Simion și Ion Caramitru pe Aleea Clasicilor (Chișinău, 1999)

felul de ifose și neliniști ancestrale, pentru care banul e doar un simplu instrument pentru satisfacerea capriciilor sale din ce în ce mai aberante.

Gog posedă o bogăție imensă, o bogăție de care poate dispune după pofța inimii. Ajuns la mijlocul vieții, el își permite luxul de a-și satisface toate capriciile și utopiile, inclusiv capriciul de a-și cumpăra o republică. „Ocazia era bună și afacerea s-a încheiat în câteva zile.” Tezaurul republicii era gol. Președintele și guvernul său, compus din oameni de încredere, erau îngrijorați din pricina tulburărilor ce puteau să apară în țară. S-au gândit să pună noi taxe și impozite, acestea erau deja prea mari. Tranzacția a durat patru zile. „Virasem un număr oarecare de milioane de dolari republicii și, în plus, fixai Președintelui, tuturor miniștrilor și secretarilor lor o leafă dublă față de cea pe care o primeau de la stat.” Drept recompensă, magnatul primește ca amanet, „fără ca poporul să știe, vămile și monopolurile. În afară de aceasta, președintele și membri guvernului îi oferă, printr-un act secret, „controlul vieții întregii republici”. După această neobișnuită tranzacție, în care țara încape pe mâna unui străin, viața decurge, în aparență, în mod obișnuit. Președintele își exercită, în aparență, atribuțiile. Camerele funcționează și ele ca și înainte de tranzacție, iar cetățenii își duc traiul lor obișnuit având impresia că țara lor este „autonomă și independentă și că de voința lor depinde mersul lucrurilor”. Nimeni nu-și închipuie că viața și averea lor depind acum de voința și bunul plac al unui străin. „Măine pot să dau ordin – gândește Gog – să închid parlamentul, o reformă a constituției, dublarea taxelor vamale, alungarea imigranților. Aș putea, dacă mi-ar face plăcere, să dau pe față tratatele secrete ale camarilei de la putere și să fac să cadă guvernul, de la președinte până la ultimul secretar.” Ba mai mult decât atât, își spune el, „nu mi-ar fi imposibil să împing țara pe care o am în mâini să declare război uneia din republicile vecine”. Văzând ușurința cu care a reușit să devină stăpânul unei republici și înțelegând că toți cei implicați au tot interesul să păstreze secretul acestei tranzacții, miliardarul Gog se gândește la faptul că și „alte națiuni mult mai întinse și mult mai puternice” au ajuns prin tranzacții oculte pe mâinile unor trusturi financiare străine.

Scrisă în primele decenii ale secolului XX, satira lui Papini pare mai actuală ca oricând, acum, în perioada pandemiei.

„Am bănuieli sigure, afirmă Gog, că alte țări sunt în mod inevitabil guvernate de mici comitate de regi invizibili, cunoscuți numai

de oamenii lor de încredere, care continuă să joace rolul de șefi de stat legitimi.”

„Dragostea pentru omenire este chiar cu totul de neimaginat, de neînțeles, este imposibilă, dacă nu este însoțită de credința în sufletul omenesc”, spunea Dostoievski. Raportând cuvintele sale la epoca noastră, în care se depun eforturi mult mai perfide, dar și mai eficiente decât în perioada comunistă pentru anihilarea oricărei urme de credință și de simțire din sufletul omului, ele sună azi mult mai straniu și mai amenințător decât sunau în epoca în care a trăit autorul *Demonilor*, e epocă plină și ea de contradicții, în care credința era pusă la grea încercare. Și Dostoievski continuă: „Iar cei care, după ce i-au răpit omului credința în nemurirea sa, vor s-o înlocuiască, drept scop suprem al vieții, cu dragostea față de omenire, aceștia, zic eu, atentează la propria lor persoană, căci, în locul dragostei de omenire, sădesc în inima celui ce și-a pierdut credința doar germenul urii pentru omenire”.

După cum observați, Dostoievski se repetă folosind de două ori sintagma „dragoste față de omenire” în aceeași frază, deși ar fi putut să apeleze la o expresie care are aproape același sens: *dragoste față de semenii*. Oare să fi presimțit marele Dostoievski că peste o sută cincizeci și ceva de ani de când a scris această frază legată de credință orice aluzie la creștinism și preceptele ce apar în *Noul Testament* va deveni caducă?

Se pare însă că Dostoievski nu se teme de judecata viitorului, formulându-și ideile despre credință pe un ton și mai avântat: „Fraților, să nu vă temeți de păcatul oamenilor, iubiți-l pe om și în păcatul lui, pentru că această iubire se aseamănă cu iubirea lui Dumnezeu și este o formă de iubire superioară acelor care trăiesc pe pământ. Iubiți toată creația lui Dumnezeu [...] Și abia atunci veți ajunge să iubiți toată lumea, ca pe un tot unitar, cu o dragoste universală”.

Lumea de azi tinde, desigur, și ea spre o dragoste universală. Numai că ea nu are nevoie de Dumnezeu. Pentru ea, Dumnezeu a devenit un fel de leș, pe care noua omenire, în expansiunea ei, îl tot aruncă peste bord. De aici, poate, și degringolada. Și Dostoievski mai emite o frază care ne pune și mai mult pe gânduri: „Dragostea abstractă pentru umanitate ascunde aproape întotdeauna o iubire egoistă față de tine însuși”.

VA URMA

INTERVIU

realizat
de ADRIAN CIUBOTARU

EUGEN LUNGU:

„POLEMICILE SUNT ȘĂNĂTOASE, CĂCI IMPULSIONEAZĂ IDEILE ȘI ASTA MI SE PARE CĂ NE LIPSEȘTE ACUM...”

Adrian CIUBOTARU: Critica literară și onestitatea nu merg întotdeauna mână în mână. Criticii, de când există, sunt părtinitori. Îi laudă pe prieteni, comilitoni; așijderea, dau strategic din coadă pe lângă cei care pot să le influențeze, în bine și numai în bine, soarta și cariera, de la academicieni la editori și de la șefi de decanate și cadre la demnitari cu veleități literare. Nu mai vorbesc de criticii care au făcut sluj, pe față, în timpurile de tristă pomină, devenind uneltele benevole ale regimului. Totuși, trecutul, chiar și cel relativ recent, ne oferă și destule exemple de echidistanță, de exigență critică, de intoleranță la nonvaloare și impostură (o simplă lectură în paralel a cronicilor din ante- și interbelic, de exemplu, și a celor din, să zicem, ultimele două decenii, ar fi extrem de edificatoare în acest sens). În prezent, se pare că nu mai avem discernământ, sau cel puțin nu-l afișăm, exersând spiritul critic numai atunci când ne convine. Astfel, am ajuns să avem o mulțime de scriitori talentați, cărți de geniu, lucrări „de citit”, cam câteva duzini pe an. Așa de multe că nu mai știi ce să citești, atât de mare e neîncrederea pe care ți-o inspiră chiar și cei mai buni profesioniști în domeniul criticii de întâmpinare mai ales. Nu mă refer neapărat la criticii și la publicațiile de provincie sau de buzunar, menite prin însăși natura lor să promoveze culoarea locului și pretențiile grupului, ci mai cu seamă la criticii și revistele care, pe timpuri, stărneau groaza în orice „infractor” literar. Ce s-a întâmplat cu gratuitatea actului critic? Cu sanitarul pădurii, o pădure tot mai deasă și mai de netrecut, mișunând de orgolii? Unde-s jandarmii gustului, mai precis, de ce au rămas atât de puțini și, chiar dacă sunt vizibili, sunt vădit marginalizați de starea de spirit dominantă? Care, s-o spunem pe șleau, nu e una critică, ci mai curând una de încântare sau de excludere reciprocă pe criterii de tribalism și nu de gust literar. Ne ferim să ne afișăm îndoiala față de calitățile unei opere pentru că nu mai suntem siguri de capacitatea noastră de a aprecia o reușită sau o nereușită literară? Sau ne e teamă cumva să avansăm împotriva curentului, să fim oaia neagră în epoca platformelor sociale, de zeci de ori mai distrugătoare decât orice Caion veninos de pe vremuri?

Am devenit pur și simplu comozi? Nu-și mai are critica literară rostul într-o lume ca a noastră, atât de relativizantă, atât de puțin fermă în chestiuni etice și estetice? Cum explicați dvs. fenomenul?

Eugen LUNGU: Aș putea să-ți răspund la această întrebare în patru cuvinte – Câtă literatură, atâta critică. E titlul unui articol al meu scris și publicat demult. Dar nu cred că ai să accepți așa ceva. Accentele pe care le pui sunt absolut corecte, mai ales când e vorba de critica universitar-academică, iar întrebarea ta, de proporțiile unui mic eseu, pare să conțină și răspunsurile. Dar este și o altă critică și am vorbit despre ea în cartea-interviu cu Mircea V. Ciobanu. Am dat acolo nume și exemple concrete de performanță în domeniu.

Am răspuns, de fapt, la întrebări similare și cu alte ocazii, așa că am să reiau unele idei. Din păcate, marele public nu citește critică literară. Oamenii se bizuiesc pe propriul gust și pe criteriul simplu ca apa – îmi place, nu-mi place. Iar acestui „îmi place!” îi e cam în cot de ce scriu exegeții despre volumul lui X sau Y. Dacă ai remarcat, de regulă (excepțiile sunt puține...), succesele comerciale revin cărților de un gust îndoielnic. Cum ar fi „romanele fătucilor”, cum le-am zis eu, melodrame pure în care se adaugă câteva kilograme de eros, acum și ceva homo- sau lesbo-, nițel suspans, câteva scene lacrimogene, un succes neașteptat în toate al protagonistei romanului, dată până atunci de toți pereții destinului. Acest spanac literar se condimentează binișor cu un limbaj delabrat, când nu se mai pun punctele de suspensie eufemistice, se amestecă bine la foc mic și ai asigurat succesul! Critica nu s-a arătat deloc blândă cu fanteziile istorice ale lui Dan Brown și cu tendințele acestuia de a epata cu orice preț. La fel, a privit pieziș melodramele moralizante ale lui Paulo Coelho sau debordantele scene de sex din *Fifty Shades* de E.L. James. Pe cine a interesat lipsa calităților artistice, la care se referea exegetica, în aceste și alte bestselleruri, universale sau provinciale? Cărțile respective s-au vândut în draci, autorii acestora au făcut averi, eclipsând sau denaturând de multe ori, prin zgomotul din jurul lor, tabloul general. E un proces natural și normal, așa a fost întotdeauna

în literatură. Eu aș zice că, dimpotrivă, ar fi trebuit să ne îngrijorăm dacă n-ar fi apărut „proza fătucilor” sau *subliteratura*, fiindcă ele sunt o componentă, o parte intrinsecă a întregului proces. Nu există cultură pe glob care să nu fie și astfel pigmentată! E deci o coexistență „pașnică” între un tip de valori și altele, fiindcă întotdeauna va fi un public select care va alege *Rubliov* sau *Stalker* de Tarkovski, iar alt public, incomensurabil mai numeros, va merge entuziasmat să privească *Sclava Isaura*. Această componentă are însă mai mult o dimensiune socială decât literară. E destul să deschizi nițel o *фартючка* (acceptă străinismul, că doar vorbim de *subcultură*!) în internet ca să vezi câtă zarvă feisbucistă (elogioasă!) adună unele „opere” și autorii lor! Crezi că schimbi cumva părerea fanilor elogioși când aceștia sunt ei înșiși făcuți din același aluat și, evident, sunt și ei autori de aceeași talie sau din aceeași gașcă? Nu poți să le-o schimbi, cel mult îi poți nedumeri, căci e vorba de gusturi și aici iarăși intrăm pe o pistă socială – formarea gusturilor! Și partea vizibil paradoxală și, aș zice, bizară a acestui fenomen e faptul că adesea se întâmplă ca *subcultura* să hrănească *cultura*! În *Pendulul lui Foucault*, Umberto Eco descrie o editură italiană cu două denumiri și, respectiv, două intrări, una dintr-o stradă și alta din altă stradă (deși e vorba de o entitate economică unică!). Una, se numește Manuzio – bănuiesc eu că e vorba de Aldo Manuzio il Vecchio (1440-1515, numele latinizat fiind Aldus Manutius), unul dintre cei mai cunoscuți editori și tipografi italieni. Despre el se spune că „știa perfect că este important să răspândească cultura repede, dar știa, de asemenea, că revoluția culturală nu are loc într-o singură zi. Acest mesaj este simbolizat și de marca tipografică, ancora și delfinul (ancora simbolizând soliditatea, delfinul viteza), cu mottoul «Festina lente»”. Ei bine, această editură tipărește grafomani, care, din vanitate orgolioasă, sunt gata să plătească orice sumă pentru a-și vedea numele pe coperta unei cărți, iar alta, denumită Garamond, editează lucrări serioase ale unor autori profunzi, volume care se știe din start că nu vor fi deloc o afacere comercială. Așadar, din banii grafomanilor se editau cărțile care contau ca substanță științifică sau literară!

Am remarcat același fenomen și în URSS, dar cu vectori inversi: edițiile de (mare!) tiraj, în principal autori străini, rareori importanți valoric, dar foarte gustate de publicul larg (aventuri, eros, SF etc.), editate în sute de mii de exemplare aduceau profituri mari din care se tipărea apoi maculatura profund ideologizată. Puțini scriitori, dacă ne limităm la exemplul autorilor locali (Vieru, Druță, Busuioc ș.a.), aveau demnitatea unei autopropulsări prin valoare, căci maculatura de care am spus era destul de multă și devenea un balast întotdeauna clasificat cu semnul minus în plan economic. Credeam că după anii '90, odată sfârșită *dictatura ideologicului*, vom asista la o *revigorare a esteticului*, a fost însă un *triumf al comercialului*! Acum, statistic vorbind, au obținut o mare pondere în acest sens rețelele de socializare, deosebit de frecventate de amatori. Amatorismul și-a creat și noi posibilități de „fructificare” și răspândire momentană a „creației”. Acest proces se numește *autoeditare* sau *autopublicare*. Este un fenomen care ia proporții pe zi ce trece și se impune flagrant în prezent. Atât procedeele, precum și terminologia respectivă au ajuns la noi din Occident. Le-am descoperit întâi și întâi în cultura franceză, citind revista „Lire. Magazine littéraire” (octombrie 2021), sub titlul *L'autoédition au secours de Zemmour* și un *chapeau* foarte sugestiv („Éconduit par Albin Michel, le chroniqueur du *Figaro* a pris le parti **d'autopublier** [sublinierile mele; e.l.] son prochain livre. Au-delà de son contenu et de la polémique suscitée, retour sur un phénomène éditorial”). Deci fenomenul e, am putea spune, global! Eco găsisese sau inventase pentru autorii respectivi o abreviere – ASP: „Un ASP e un Autor pe Speze Proprii”, scria el. Astăzi procesul e mult facilitat prin faptul că autorul nu mai are nevoie nici măcar de o editură sau tipografie – procesul e realizabil prin tehnica sa domestică!

De regulă, nici cititorii avizați nu pot cuprinde – statistic! – dimensiunea acestui flagel! Am fost mai mulți ani în comisia de primire în rândurile USM. Verificam zeci de dosare cu autori absolut anonimi care aveau mapele pline de cărți fără nicio pondere artistică, cele mai multe dintre ele apărute prin *autopublicare*, adică, metaforic vorbind, la Editura Manuzio! Unii își

plasează „lucrările” în spațiul virtual, alții, mai fumuroși, plătesc totuși o editură sau o tipografie ca să aibă satisfacția tactilă de a-și ține „odorul” în mână!

Nu ai idee câte manuscrise din acest lot al *nimicului* primesc pe adresa editurii „din tuspatri părți a lumii”. Deși parcă mi-am călit nervii, respingându-le, uneori îmi vine să scriu ceva toxic, precum citeam cândva într-o revistă din București. Nu mai știu cine ținea „Poșta literară” la „Luceafărul” de până la 1989, dar o făcea cu mult șarm și cu distinsă ironie. Mi-a plăcut – mai mult, m-a marcat! – pentru ani de zile, un savuros blestem pe care l-am decupat din pagină și îl am și acum în arhiva mea. Repet: nu-mi amintesc concret nici anul – în orice caz până la 1989 –, nici autorul blestemului, căci tăietura din ziar nu-mi oferă alte detalii. Admirati superba imprecăție pe care o adresa colaboratorul redacției unui „poet” amator ce-și trimisese chinuită „operă” spre publicare: **„Z.L. [numele „poetului” era dat complet]: Blestemat să fie cine-a inventat pixul, mai afurisit ticălosul care l-a împins până în satul Grozești, de n-am putut afla în zece poezii, un cuvânt sigur”**.

Bietul Z.L. din Grozești! Scia, sireacul, extrem de prost dacă a reușit să-l scoată din pepeni pe cronicar. Dar nu bănuiește nici cu spatele că faima sa „poetică” l-a salvat din anonimatul grafomaniei și că cineva (adică eu!) îi păstrează și azi, nealterată, „gloria”. Așa se salva altădată de uitare un poet minor parodiat de Topîrceanu!

De ce spun toate acestea? Pentru a demonstra că nicio critică nu e în stare să supravegheze acest proces, căci, de regulă, tirajele amatorilor sunt modice (har Domnului!) și practic invizibile pe piața cărții.

Sigur, critica la zi, cronicile de întâmpinare au menirea de a pune în mână cititorului o busolă, un ghid de folosire, o orientare în acest spațiu atât de eterogen și atât de haotizat din punct de vedere valoric. Critica de întâmpinare este sarea și piperul revistelor de specialitate. Ceilalți cititori, șiăștia sunt deosebit de mulți, cum spuneam mai sus, ignoră senini orice interpretare, conduși de propriul algoritm „estetic”. Articolele sunt citite de autorii vizați (ca să poată ataca criticul), de colegii invidioși ai acestora (ah! minunat l-a făcut praf! Sau – ce âsta-i critic? să-i ierte atâtea?...) și de criticii înșiși pentru a se autoevalua. Critica adunată într-o carte e pur și simplu nefrecventată, volumele de critică apar în tiraje confidențiale – o carte din această serie adună prea puțini cititori, așa că editorii acceptă cu greu exegetica dacă nu are o acoperire financiară din alte surse.

E o stare de fapt care nu cred că se va schimba în curând. Critica n-a făcut scriitori și nici măcar nu a demolit grafomaniile. Doar câteva exemple: Maiorescu nu a obosit să scrie mereu despre „atmosfera estetică vițiată de” C.D. Aricescu (cu „celebra” *Triumful amorului* etc.), dar acesta nu a încetat să producă poncife literare. Carol Scrob a avut în permanență un public al său care a continuat să-l adore și în postumitate. G. Călinescu dădea deznădăjduit din mâini în fața acestui fenomen: „Ridicolul Carol Scrob rămâne o taină descurajatoare a destinelor literare”. Critica poate însă încuraja talentele – rolul lui E. Lovinescu și a „Sburătorului” e incontestabil în acest sens.

Dincolo de Prut, un singur critic se ocupă la modul serios atât de penalizarea nulităților literare, cât și de educația cititorilor. Dacă îți amintești, Alex. Ștefănescu susținea în „Ziarul de duminică” o rubrică în care

desființa pas cu pas impostura literară. A făcut-o insistent pe parcursul a doi ani, articolele respective fiind adunate apoi într-un volum intitulat *Ceva care seamănă cu literatura*, editat, apropo, de Știința. Sigur că e un act de eroism, aproape sinucigaș din punct de vedere intelectual, o încercare merituoasă de a lupta cu diletantismul, dar cu efect cumva dezamăgitor: hidra scoate mereu alte și alte capete. Dezolant, în primul rând pentru autorul cronicilor. Iată comentariul la carte din *Dicționarul general al literaturii române*: „Eseul final, *Confesiunile unui fost cititor, în prezent critic literar*, deplânge statutul ingrat al criticii de întâmpinare, pledând pentru lectura selectivă și pentru descurajarea autorilor de maculatură literară”.

Aș putea paria că doar o parte infimă dintre cei vizați s-au lăsat de ideea de a comite în continuare „literatură”, ceilalți o perpelesc și azi. Criticul nu s-a lăsat însă bătut și în 2009 scotea un alt volum: *Cum te poți rata ca scriitor. Câteva metode sigure și 250 de cărți proaste*, continuând astfel acerba sa luptă cu fușeraul pseudoliterar. A insistat apoi cu alte texte cu același profil combativ.

Însă ultimele sale apariții importante – *Eminescu, poem cu poem. Antumele*, 2017, în 2019 urmând postumele (articole pe care le-am putut citi, în foileton, în paginile „României literare”), și recent apăruta *Despre impuritatea literaturii* – nu au, ca să spunem așa, un scop punitiv, ci unul declarat educativ, mizând pe exemplul celor mai frumoase texte care s-au scris vreodată în limba română. Se pare că acest spirit, foarte apropiat de cel didactic, s-a transmis și recentei rubrici susținute de Alex. Ștefănescu în „România literară” – „Timp retrăit. Am citit...”. Sub genericul ei, criticul readuce în actualitate uitatele romane ale interbelicului.

Despre efectul acestor cărți e încă de vreme să vorbim, dar teamă mi-e că le citim tot noi, cei care mai știm câte ceva, nu însă și cei cărora le sunt adresate...

Ai putea să mă întrebi, în acest caz, ce caut eu în această branșă, din moment ce emit idei defensiv-capitulante în fața respectivului fenomen? Aș putea spune că mai curând împărtășesc un scepticism pragmatic, bazat pe o anume realitate, sau mai bine zis pe o îndelungată și tristă experiență. În primul rând, pe cea de editor, căci am făcut tot posibilul să blochez grafomanii, dar aceștia, opriți de mine într-un loc, răsăreau cu totul în altă parte. În al doilea rând, și pe o practică a criticului literar: în tinerețe am scris destule cronici, agresive poate, despre cărți proaste, dar asta nu a oprit pe nimeni. Dacă stau să-mi amintesc, un singur autor, și acela doar ușor ironizat de mine, a lăsat scrisul. Însă, cum bănuiesc eu, abandonul nu era în niciun caz determinat de articolul meu, probabil singurul scris despre cartea de poeme a autorului în cauză, ci mai degrabă autorul însuși, condus de un fertil spirit pragmatic, a decis să se retragă: în business s-a afirmat mult mai bine! De aceea nu am mai dat niciodată atenție kitschului și grafomaniei indiscrete – acestea se dezavuează, se autodizolvă de la sine, sunt biodegradabile prin tipătoarea lor prostie. Mai continui să mă opun lor doar ca editor.

Iar adevărata misiune a criticii mi se par cărțile autorilor care se impun în tabloul general, dar care au anumite carențe. E bine, spre exemplu, să i se spună lui Leo Butnaru să nu se prea încreadă în steaua lui de traducător, că ea lucește, de fapt,

foarte pal, dar mai adesea fumegând. Sau să se scrie elogios despre o parte din prozele scurte, bine articulate literar, ale lui Dumitru Crudu, dar să fie „țesălate” serios unele dintre romane. Sau să se dea la o parte superficialitățile teribiliste ale lui Nicolae Esinencu pentru a se vădi miezul adevărat al poeziei sale. Cam acestea am făcut în ultimul timp.

Nu știu dacă ai remarcat cum și-a triat Nicolae Manolescu „personajele” în supremul efort exegetic care este *Istoria...*, ajunsă acum, am putea spune, la a treia ediție. Dânsul a împărțit autorii în trei categorii. În primul rând, i-a selectat pe cei despre care merită să se scrie – aceștia sunt cu adevărat scriitorii valoroși (nici ei însă nu scapă de severul examen critic). Alții sunt *autorii de dicționar*, cum îi numește Manolescu, importanți (și nu prea, în opinia sa!), dar pe care nu poate să nu-i ia în calcul o istorie. Criticul se mulțumește să le dea doar lista, fără însă a le acorda favorul de a-i comenta, pe fiecare în parte, în paginile *Istoriei...* Eu am numit undeva aceste liste un fel de pietre tombale peste autori citabili și citibili. Spre exemplu, Magda Isanos sau Panait Istrati. Am fi înclinați să credem că aceste omisiuni s-ar datora lipsei de timp sau volumului uriaș de informație pe care nu este omenește posibil să-l prelucereze o singură persoană. Rațiunile sunt însă altele, deoarece, spre exemplu, despre Magda Isanos, criticul scrisese un amplu articol în „România literară” (23 februarie 1989) care ar fi putut intra în *Istorie...* cu minime modificări. O și aprecia pe poeta formată în Basarabia: „Dintre poetele generației ei, poeta *Țării luminii* a exercitat, alături de Maria Banuș a *Țării fetelor*, una dintre influențele notabile asupra liricii postbelice și aceasta, în ciuda sporadicelor retipăriri. Am putea identifica aici originea a două dintre paradigmele poeziei feminine actuale: una, constând în senzualism, lirică puberală și viscerală, alta, într-un instinct vital contrazis de obsesia morții, lirică funciarmente elegiacă și sentimentală. Ar merita să urmărească cineva liniile care, pornind de aici, ajung până la Daniela Crăsnaru și respectiv Ileana Mălăncioiu”. Autor de dicționar era, în ediția I (2008), și Adrian Marino, în ciuda faptului că e mereu pomenit sau citat în volum, dar și confundat mereu la indicele de nume cu poetul italian Giambattista Marino (1569-1625)! Evident, Adrian Marino fusese incomod ca om (deborda de umori vindicative!), dar, în același timp, rămâne un critic, istoric și teoretician literar destul de important. În ediția a doua, i s-a găsit totuși loc și „condeiului searbăd al [lui] Adrian Marino”, cum scrie Nicolae Manolescu, într-un capitol aparte dedicat lui!

Și, în sfârșit, cei pe care autorul *Istoriei...* îi lasă în afara uriașei sale întreprinderi exegetice. Vorba epigramistului, *mulți, dar proști*. Astora nu le lasă nici măcar infima nădejde de a fi trecuți cel puțin în „pomelnicul” indicelui de nume!

G. Călinescu adoptase însă o altă strategie – „divinul critic” adunase în paginile voluminoasei sale lucrări „tot ce mișcă-n țara asta”, până și pe basarabeni care debutau în interbelic și cărora cu greu li se puteau citi zodiile viitorului!

Mă întrebi și despre critica, hai să-i zicem, de gașcă. Nici aici nu e nimic de făcut. Biserițele literare (nu numai cu profil critic) au fost și vor fi. Aș putea să-ți dau exemple destule din literatura universală. Fenomenul e specific mai ales tinerilor care, în grup, reușesc mai ușor. Cred că îți aduci aminte

cât de mult i-a ultragiat pe seniori felul în care Al. Mușina formula ideea, absolut neconvențională, a coeziunii și solidarității de echipă: „Poeții, în general, se formează în grupuri (la fel cum lupii tineri învață să vâneze în haită)”.

În genere, aceste alianțe au un efect pozitiv. Nucleul unui asemenea grup se concentrează fie în jurul unor concepte estetice comune, fie în jurul unei reviste literare, comilitonii împărtășind aceleași principii și ierarhii valorice, fie în ambele dintr-odată, un exemplu concludent în acest sens fiind Cercul de la Sibiu. Tinerii grupați aici aveau un reper estetic-teoretic în ideologia lui E. Lovinescu și unul preponderent poetic în creația lui L. Blaga. Un timp au dispus și de un organ de presă: „Revista Cercului literar”. Fiecare dintre ei, pe lângă vocația, să-i zicem, „de bază” (Ștefan Aug. Doinaș, spre exemplu, era un strălucit poet, I.D. Sîrbu – dramaturg și romancier), avea și o bună prestație interpretativă manifestată nu numai prin eseuri, în presă, dar și prin corespondența particulară. Ion Negoitescu da o istorie a literaturii române și una dintre cele mai originale interpretări ale postumelor lui Eminescu. Mai erau Cornel Regman, Ovidiu Drimba, Nicolae Balotă ș.a.

Nu de puține ori, între diverse asemenea grupări se nasc disensiuni și atunci platformele estetice iau brusc aspectul și înverșunarea unor tabere de război. Ziarele sau revistele pe care le au la îndemână devin și ele fortărețe care îi apără pe ai săi și-i atacă violent, până la dervelire pe adversari. Și asta nu numai în cazul unor grupuscule de autori minori, mânați în luptă de interese meschine, ci se întâmplă „războaie civile” și pe la case mai mari. Să ne amintim în acest sens de ironiile șfichiuitoare ale lui B.P. Hasdeu față de „Covorbiri...” și față de Maiorescu însuși, mentorul junimiștilor.

De ce am umbla prea departe după exemple, când e destul să evocăm evenimente de la noi produse mai ieri, când se întâmpla „marea bătălie de la Iazul Mic” (în copilăria mea era foarte populară o carte cu un asemenea titlu...) provocată de intrarea în scena literară a optzeciștilor și de noul canon impus de ei prin antologiile ARC-Știința (12 volume). Partida tradiționalist-conservatoare s-a coalizat sub flamurile „Literaturii și arta”, din paginile căreia s-a tras în noi din toate bombardele, ripostând violent mai ales cei care s-au văzut, brusc, în afara aceluia canon. Noi am replicat din paginile „Contrafortului” și ale revistei „Sud-Est cultural”. Platformele „tirurilor” erau desigur estetice, după un timp aliindu-se cu noi și seniorii S. Saka și A. Busuioc.

S-au produs mici bătălii tactice în chiar fieful optzeciștilor, provocate de un articol critic al lui Mircea V. Ciobanu. Miza era – mai avem oare nevoie de actul critic dacă cei vizați nu îl suportă?

Polemicele sunt sănătoase, căci impulsionează ideile și asta mi se pare că ne lipsește acum.

Înțeleg, întrebarea ta vizează nu fenomenul pozitiv al respectivelor alianțe, ci conjurațiile, găștile de tip mafiot, care își promovează astfel nonvalorile. Această divizare pe „căprării” și criterii valorice se face vizibilă și prin alt act critic: prefețele. De regulă, nonvaloarea e sprijinită de o altă nonvaloare, dar cu ceva stagii în literatură. M-au uimit și recomandările sau referințele pentru dosarele de primire

în Uniune. Acestea parvin, în cazul acelo-rași anonimi, de la membri ai Uniunii cu o contribuție foarte modestă din punct de vedere literar.

A.C.: Ați fost, o bună perioadă de timp, un jandarm al gustului, taxând nonvaloarea și impostura. Nu aș zice că v-ați pensionat sau că ați demisionat din această „funcție”, dar, cu certitudine, acordați mai multă atenție, în ultimele decenii, autorilor cu contribuții importante sau pur și simplu cărților care vă pasionează mai tare decât celelalte. V-ați îndepărtat progresiv de contemporanii de raft secund, de camera magmatică a actualității literare și v-ați concentrat în principal pe nucleul care produce istoria literară. Vă dedicați, cu prioritate, activităților editoriale și lucrărilor de anvergură, precum *Antologia poezilor minori din epoca Alecsandri & Bolintineanu*, în două volume, editată de Academia Română, și altele. Totuși, unii colegi de ai dvs., inclusiv umila mea persoană, cred că dacă o istorie deschisă a literaturii române din Basarabia putea fi scrisă doar de acad. Mihai Cimpoi, atunci istoria critică a acestei literaturi, mai ales pe segmentul ei postbelic, putea fi exclusiv opera lui Eugen Lungu. V-a tentat vreodată ideea? Și dacă da, de ce nu s-a înfăptuit? Este cumva renunțarea la puricatul sanitar-critic al contemporanilor de dintre cauze? Sau, cu alte cuvinte: de ce l-ați lăsat pe Mircea V. Ciobanu să iradieze, practic de unul singur, cu primejdioasele raze X, procesul nostru literar?

E.L.: Întrebarea ta eu o citesc mai degrabă ca pe un reproș, decât ca pe o interogație. Am răspuns acestui reproș în cartea-interviu cu Mircea. Un răspuns riguros și revoltat, căci într-un moment am refuzat să mai fiu scarabeul națiunii. M-am plictisit să fiu un Sisif al grafomaniei. Am ieșit din țarc și am vrut să scriu despre SCRIITORI! Voi mă împingeți înapoi în țarc, m-ați apucat de grumaz și mă dați cu nasul: „Na! Na! Na!”, de parcă eu aș fi primul vinovat de ceea ce a produs țarcul! Într-adevăr, după o anumită vârstă eu m-am refugiat în istoria literaturii, în literatura europeană sau în eseu și mă întorc în actualitate doar pentru a comenta critic scrierile și autorii buni, care îmi plac. Părăsesc fără mare chef aceste areale deoarece puțină vreme care mi-a mai rămas până la „scadență” mă constrânge să nu pierd timpul pe fleacuri. Îl aplaud însă în acest sens (și îl compătimesc!) pe Mircea V. Ciobanu, pentru care timpul mai are răbdare. S-a angajat cu tot zelul în procesul de „igienizare” literară și și-a dobândit deja o largă varietate de cucuie! Autorii comentați de el nu devin mai buni, dar să sperăm că exegetul nostru chiar temperează și menține la un nivel suportabil grafomania.

Nu știu dacă cineva a remarcat, dar de mai mulți ani încoace nu mă mai preocupă o carte aparte a unui autor autohton, fie că e vorba de interbelici, fie că ne referim la contemporani. Când scriu despre X sau Y, recapitulez întreaga creație a acestui autor, îl urmăresc în devenire, în evoluția firească a ideaticii și uneltelor sale. S-au adunat cred zeci de articole, unele având volumul unor ample studii. Evident, cu observațiile critice de rigoare. O parte dintre ele au apărut deja, un mare eșantion, finalizat anul trecut, urmează să apară, la altele lucrez în prezent. Parcă a început să se contureze ceva. Evident că aceste sin-teze cer efort și timp și se scriu mai greu

decât o simplă recenzie. Pe parcurs apar însă și alte provocări, dictate de moment sau de necesități, asta mă întrerupe și mă încetinește de la ce mi-am pus în gând.

A.C.: Ce regrete, mai exact, ce visuri ne-împlinite are criticul, istoricul literar și eseistul Eugen Lungu? Ce cărți trebuia să scrie, dar nu le-a scris? Ce ediții ar fi vrut să scoată de sub tipar editorul Eugen Lungu, dar nu a reușit sau nu a avut posibilitatea?

E.L.: În genere, nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc despre proiectele mele și nici chiar despre cele materializate deja în carte. Nu le spuneam aceste detalii „intime” nici celor de acasă. I-am lăsat să afle din presă că am luat Premiul Academiei Române sau alte premii, că mi-a apărut o carte sau alta. Nu sunt nici suspicios, nici superstițios, dar mi-e nu știu cum jenant să mă bat ca gorilele cu pumnii în piept și să-mi anunț prezența în scenă.

Mai vreau să scot în capăt două cărți. Nu spun ce fel de cărți, dar îmi pare foarte rău că m-am apucat târziu de ele. Provocarea a venit – n-ai să crezi – din partea ta! Aveam și eu, și Mircea, deja vreo patru-cinci volumașe publicate când ne-ai întrebat o dată cu o insolență specific juvenilă: „Da’ voi când aveți de gând să scrieți niște cărți?” Ți-am dat dreptate, ceea ce fusese deja tipărit erau niște însăilări (mă refer doar la mine!), niște jocuri livrești care particularizau peisajul literar, dar nu-l personalizau. De atunci am schimbat macazul. (Luați seama, tu și Mircea, să nu repetați corijențele mele!...)

După literatură, m-au interesat întotdeauna problemele limbii, un interes pur practic, deoarece noi, în acest sens, suntem în handicap față de regăteni. Ei se trezesc în mijlocul unei limbi mustoase, care farmecă în plină stradă, pe când la noi strada e o gunoiște verbală în care ne formăm și ca vorbitori, și ca scriitori, un mediu lingvistic bruiat în permanență de limba rusă, eroarea fiind o rutină cu care se pare ne-am împăcat smeriți și umiliți. Am încercat mereu să aflu cum e corect și, mai ales, explicând-mi mie însumi *de ce spunem* așa. Mi-a fost interesant să descopăr mai ales cuvintele care nu sunt în dicționare. Nu numai neologismele, precum e cuvântul *gujat* (il pronunță un personaj din *Patul lui Procust*), dar și regionalismele din nordul Basarabiei, cuvinte-relicte nefixate uneori nici chiar în dicționarele dialectale, fără să mai vorbim de DEX sau MDA. Scriu mereu,

când îmi amintesc câte unul, mici tablete despre acești termeni neoași în ideea că astfel le smulg uitării. Cred că s-au adunat deja de o carte. Încerc să-mi și explic un fenomen al polisemiei, când termenul absolut literar, spre exemplu *animal* sau *minune*, capătă brusc în vorbire o nouă nuanță semantică. Ai auzit probabil oamenii de la țară spunând unei brute „*Animală* de om!” sau „*Animală* ce ești”. Schimbarea genului dă substantivului un spor de efect semantic negativ. La fel funcționează și obișnuita noastră palatalizare care acordă cuvântului sensul antonimic conținut de termenul literar: *n’înune* nu e nicidecum *minune*, ci opusul acesteia – *urâtul*. Cred că ai auzit și tu expresia „Uite ce-i *n’înnat*!” în sens de „Uite cât de *urât* el!”. Sper că toate acestea să ajungă cândva într-un dicționar al limbii române, din moment ce aceste docte lexicoane conțin oltenisme și ardelenisme câtă frunză și iarbă. De ce nu ar figura într-un DEX cuvintele *prăsadă* sau *mahnă*, care nu au încă „pașapoarte” românești și pe care spellingul din calculator mi le refuză indignat până la roșu? Apropo, în ultimul număr din „România literară” (24 iunie 2022), scriitorii răspund la întrebarea unei anchete privind destinul cuvintelor vechi, așa că eu nu sunt chiar un ciudat, cum s-ar putea crede.

Un timp am vrut să fac un dicționar în două volume de expresii și locuțiuni străine. În lexicografia română sunt câte-va, dar eu am vrut să fac unul practic, cu exemple din literatură și din presă (încă nu avem așa ceva). Am subliniat aceste expresii în sutele de cărți citite de mine, am decupat și colectat locuțiunile din revistele și ziarele pe care le primeam (s-au adunat kilograme bune de decupări). Slavă Domnului, mi-a trecut ca boala de pojar în copilărie, căci pe măsură ce materialul se acumula, am înțeles că ceea ce părea a fi un simplu *hobby*, risca să mă acapareze total, iar eu îmi alesesem ca direcție cu totul altceva: nu mai bag aici malițioasa comparație (dintre critic și lingvist!) a lui Marin Mincu din romanul-eseu *Intermezzo*!

Astea sunt *infantilisme*, dar am avut și un proiect foarte serios ce angaja literatura și arta medievală românească. Găsisem și un titlu țeapăn-savantlăcos ca un frac de academician: *Izomorfismul în arta și literatura veche*. Ți dau un exemplu simplu în ceea ce constau cercetările mele (am adunat zeci de subiecte în temă): cred că ai văzut în frescele din mănăstiri felul în care zugravii amplasau în compoziție soboarele de sfinți – se văd doar aurele

acestora, unele lângă altele, de parcă ar fi un ciorchine. Ei bine, de aceeași manieră face descrierile unui grup de personaje istorice Costin sau Neculce, fără detalizări și clarobscururi: venise X și Y, și Z, și... Un ciorchine narativ! Mersesem destul de departe în investigațiile mele. În ce privește palierul literar, evident, nu aveam probleme, dar a trebuit să studiez intens aspectele ce țineau de pictură. Am parcurs în acest sens zeci de lucrări de specialitate, astfel am adunat o impunătoare bibliotecă în temă. Pe masa mea de lucru și-au făcut loc volume de Carel van Mander, Rosario Assunto, Viktor Lazarev, Mihail V. Alpatov, Albert E. Elsen, William Fleming, Kenneth Clark, Marc Havel etc., etc. Ajunsesem chiar până la teoriile academicianului Boris Rauschenbach (1915-2001), neamț din comunitatea germană de pe Volga. Matematician de formație, acesta a elaborat împreună cu S. Koroliov primele rachete, apoi s-a plictisit și s-a retras în artă, mai ales în cea bizantină, care pe mine mă interesa în mod deosebit. El a venit cu instrumentarul său matematic într-o branșă a artei arondată de regulă umanoarelor. Lucrările sale privind perspectiva și structurile spațiale în pictură erau foarte serioase, din moment ce a fost foarte repede solicitat și pe plan extern: la un moment dat făcea seminarii la universitatea din München cu profesorii de artă! Întrebat într-un interviu cum se uitau specialiștii consacrați la un „novice” în artă, Rauschenbach a răspuns că, dimpotrivă, aceștia rămăneau uimiți cum de un om atât de serios s-a putut ocupa cândva cu asemenea „fleacuri” precum tehnica rachetară și cosmosul!

Adunasem atâtea material, încât dacă aveam un răgaz de jumătate de an, lucrarea mea ar fi fost gata. Din păcate, romantismele mi-au fost împinse mereu la o parte de pragmatismul cotidian, care îmi cerea imperios să fac asta și asta și cealaltă. Inclusiv ținerea unor rubrici săptămânale în ziare sau lunare în reviste. Aveam o casă de plătit, un timp am lucrat în trei locuri simultan, nu am știut de duminici și sărbători niciodată...

Câte ceva despre himerele editoriale despre care mă întrebi: când am venit la ARC (la începutul lui 1995, editura încă nu avea o denumire), știind că era pe atunci o structură Soros, deci dispunea de bani, am făcut un plan în care am introdus marile cărți ale lumii: literatură, filozofie, istorie, artă. „Poftele” mi-au fost curmate brusc și categoric, urmând să editez chestii mult mai prozaice. În schimb, am avut pe urmă satisfacția să găsesc o bună parte din autorii și titlurile pe care le vizasem în listele mele în cataloagele Humanitasului.

A.C.: Știu, poate mai bine decât alții, că ceea ce ați realizat până acum nu v-a mulțumit întotdeauna pe de-a întregul. Pare ciudat să afli că autorul *Poeziilor de pe vremea lui Eminescu*, al *Portretului de grup*, că eseistul care ne-a dăruit atâtea cărți de prim raft și că editorul care a îngrijit atâtea ediții și colecții importante pentru cultura română ar putea avea îndoieli și ezitări când vine vorba de aprecierea propriilor sale creații și activități. De aici, o întrebare ușor incomodă, dar care necesită și ea un răspuns: sunt oare toate aceste temeri și dubii cauzate doar de modestie și de autoevaluarea critică? Nu sunt ele cumva determinate de neîncrederea fie în sinceritatea, fie în acuitatea antenelor critice ale contemporanilor care, cu excepția răuvoitorilor și supăraților de serviciu

Un sprijin de nădejde: vișinul din curtea Editurii ARC

(a căror opinie este neglijabilă, întrucât vizează invariabil persoana și nu opera), v-au acordat mereu cele mai înalte note? Eugen Lungu este, incontestabil, personalitatea numărul unu în cultura scrisă de la noi, dar cred că cititorii au dreptul să știe că autoportretul pe care și-l face deseori nu corespunde cu imaginea pe care și-o fac despre el contemporanii.

E.L.: Întrebarea ta e și flatantă – mă „ată-mâiezi” bine, cum se spune la noi la nord –, dar și exprimă o mare nedumerire. În genere, sunt un timid și, cum spuneam mai sus, ies doar silit din conul de umbră în care mă abstrag de regulă. Nu-mi plac deloc petrecerile zgomotoase și mari – mă țin de cifrele magice grecești: la o masă nu e bine să fie mai puțin de doi și mai mult de șapte. Probabil am vocație de călugăr, după cum și sunt de la pandemie încoace – ies doar de două ori pe zi din „chilia” în care m-am retras benevol. În rest, e muncă la cataramă. Dar nici nu sunt iepurașul alb și pufos cum s-ar putea crede. Am unele puseuri – vocale sau în scris – care mă miră și pe mine. Dacă ar fi să le adun, cred că aş putea face o carte cu polemicile purtate în paginile presei. Emanând politețe intelectuală, dar destul de contondente în deducții.

Poate că ai dreptate – am știut totdeauna să apreciez și să susțin calitățile literare ale altora, dar m-am îndoit în permanență de ale mele. De aceea nu „m-am” debutat, ci am fost debutat destul de târziu și doar la insistența lui Mircea V. Ciobanu. De la Știința, cred, cartea mea de debut a ajuns la Președintele Academiei Române. Iar Eugen Simion a fost vrăjitorul bun pentru mine. Îmi „văzuse” *Raftul cu himere* din atâtea mii de cărți care apăruseră în România. Nu prea știu cum s-a întâmplat aceasta, e un mare mister pentru mine, dar la un târg de carte de la București, am aflat acest lucru chiar de la el. Se oprise în dreptul standului nostru. A fost recunoscut imediat, mai ales că prezida pe atunci, cum spuneam, Academia Română. Pictorul Alexei Colăbneac a și început să facă prezentările, numindu-i pe toți cei care se aflau la stand. Ritualul avea ceva din solemnitatea protocolară a unei întâlniri oficiale. A ajuns și rândul meu. Când Colăbneac mi-a pronunțat numele, președintele s-a înviorat, mi-a strâns mâna și mi-a spus cumva afectiv chiar: „Domnule Lungu, v-am citit cartea. Mi-a plăcut. Sunteți critic”. Nu cred că redau exact ceea ce a spus. Dar esența frazelor rostite de el asta a fost. Probabil am roșit. De emoție sau de plăcere, nu știu. Odată, la Iași, trecusem printr-un moment similar când academicianul Constantin Ciopraga îmi strânsese mâna și făcu o scurtă *laudatio* pentru un articol al meu din revista *Basarabia*, găsindu-i calități pe care eu nici nu le bănuiam: metodă, rigoare și încă ceva acolo. Copleșit de atâta atenție din partea cuiva care era atunci cel mai titrat ieșean al momentului, pricâjitul de basarabean care eram a roșit până în pingele și a bâiguit ceva. În orice caz, așa mi-a spus că s-a întâmplat doamna Claudia Balaban care se afla în acel moment alături.

Da, parcă nu aş avea motive să mă plâng – am luat o seamă de premii, despre mine au scris critici titrați –, dar imaterialul carui al îndoiei continuă să roadă și azi, chiar dacă am ajuns la vârsta când acesta și-ar putea găsi o gazdă mai tânără și mai priincioasă. Îl las însă acolo, nici nu-l gonesc nici nu-l zgândăr, deși într-un timp mi s-a părut că e un semn de morbidețe intelek-

tuală. „Tratamentul” l-am făcut scriind *Complexul Orfeu*, prin care m-am convins că dubitația a însoțit și marii artiști (am invocat acolo o mulțime de nume sonore).

Mă întreb însă uneori dacă nu cumva am contractat „cultura” îndoiei de la Montaigne și de la celebra sa interogație „Que sais-je?”, o ezitare milenară care se coboară până la socratica „Eu știu că nu știu nimic”. Capitolul XII din cartea a doua, intitulat *Apologia lui Raimond Sebond*, este, de fapt, o apologie a îndoiei și a scepticismului: „Nu este mai bine să te ții de cumpăna îndoiei decât să te alături altor rătăcirii scornite de năzăririle omului?” se întreba eseistul. Și: „Această născocire mai întemeiat este încăpută cu întrebarea: «CE ȘTIU EU?», cum o pun eu pe cumpăna cântarului”. Montaigne și-a făcut din această întrebare fundamentală pentru el o deviză a vieții și o inscripționase pe o medalie pe care era gravată și o balanță: „Que sçay-je?”, într-o franțuzească veche care azi se citește „Que sais-je?”. Întâmplător, eu sunt Balanță.

L-am citit pe eseistul nr. 1 la vârsta când omul absoarbe cultura ca un burete și înmagazinează cât se poate de mult – pe când eram student. Teza mea de licență a fost eseul, așa că am absorbit atunci eseuri ca un aspirator industrial. Evident, primul pe listă a fost Montaigne, pe care l-am îndrăgit pentru totdeauna. M-au frapat atunci și alți doi esești – Matei Călinescu cu *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* și Andrei Bitov cu *Уроки Армении (Пушкинский Дом*, pe care am citit-o ulterior în *Новый мир* și pe care mai târziu o relua Humanitas – Casa Pușkin –, m-a lăsat absolut indiferent). Straniu, dar din Matei Călinescu nu-mi amintesc nimic, absolut nimic, pe când Bitov mă uimea cu teza sa care îi supăra rău pe ruși. Concluzia eseistului era următoarea: când armenii aveau stat și alfabet, Rusia nu figura încă pe nicio hartă a lumii. Deducție subversivă pentru o națiune care mereu s-a erijat în rolul „fratelui mai mare”.

* * *

Nu știu nici azi ce se va alege din cărțile mele, căci pe parcurs am investit nu atât în ele cât în oameni. Alegându-i dintre alte zeci de candidați și debutându-i, unora dintre ei scriindu-le și primele rânduri de încurajare. Acum sunt mândru de ei, deoarece sunt măștri titrați, sunt nume exponențiale pentru literatura noastră, dar și importanți factori de decizie în posturile pe care le ocupă. Alții, fie-le țărâna ușoa-

ră... Dau doar câteva nume, evident nu în ordine valorică, ci în ordinea cronologică a debuturilor: Emilian Galaicu-Păun, Teo Chiriac, Eugen Cioclea, Luminița Dumbrăveanu, Nicolae Leahu, Ghenadie Nicu, Mircea V. Ciobanu, Gheorghe Erizanu, Lucia Țurcanu, Liliana Corobca, Liliana Armașu ș.a. Pe tine te-am „ratat” știi de ce, mi-am și presărat deja cenușă pe cap. Mă bucur că recent l-am descoperit pe Alexandru Popescu, un scriitor de viitor.

Am și un caz ceva mai aparte. Cândva l-am ajutat pe cineva să... nu publice. I-am explicat de ce nu trebuia să se grăbească, dar l-am lăsat să ia decizia pe care o prefera. A scris și tipărit apoi mai multe cărți, dar acel text nu l-a scos niciodată din sertar. Sper că mi-a fost recunoscător.

A.C.: O întrebare pe care nu o planificasem inițial, când pregăteam acest interviu, dar care se impune acum, date fiind evenimentele din Ucraina. Este vorba despre vina și responsabilitatea colectivă a popoului care își lasă guvernării și armata să comită o agresiune, aprobându-le nu numai retorica militaristă și naționalistă, ci și metodele inumane la care recurg, de la bombardarea orașelor la exterminarea cu program a populației din regiunile ocupate. Putem delimita, în acest caz, vina de responsabilitate? Și, mai concret, ar trebui sancționați într-un mod mai special oamenii de cultură, artiștii și scriitorii ruși? Părerile sunt împărțite, firește, unii sunt pentru boicot, alții – categoric împotriva. Dvs. ce credeți?

E.L.: După ce dictatorul Saddam Hussein a căzut, irakienii, obligați până atunci să-l venereze, au lăsat să erupă vulcanic ura și disprețul ținute până atunci sub capac. Cum mustăciosul își luase tălpășița, furia multimei electrizate s-a revărsat asupra uriașei statuii a dictatorului din centrul Bagdadului. După ce manina de metal a fost smulsă de pe postament, un irakian numai zdrențe și-a scos un târlie ponosit de pe picior și-l lovea aprig pe Saddam peste nasul de bronz, de aramă sau de ce-o fi fost. Rebelul exulta de bucurie și de scârbă, fericit că ajunsese să se răzbune pe tiranul care îi condamnase la sărăcie și umilință.

Cum toți dictatorii cad, va cădea și Putin. El va avea soarta lui Hitler, căruia la fel nu-i ajunsese „spațiu vital”. Ei bine, atunci va cădea și vâlul de pe ochii rușilor, atât de bine întreținut acum de mijloacele de propagandă rusești. O parte dintre

intelectuali realizează tragismul situației în care a aruncat Putin țara, dar asasinarea cinică a lui Nemțov și Novodvorskaia, încercarea de lichidare a lui Navalnâi și multe alte victime ale regimului pe care doar le bănuim i-au timorat, i-au făcut să tacă. O altă parte, mai ales cei care l-au susținut frenetic pe Putin (idolatrizarea ca proces este un sport bine cunoscut în regimurile tiranice; Stalin decăzut cândva din panteon, e reînviat acum după același scenariu) – mă refer la rușinoasa scrisoare semnată de cei grupați în jurul celui mai democratic ziar de cândva: „Literaturnaia gazeta” – își vor rupe cămășile pe piept demonstrând zărvoși că au fost obligați de împrejurări sau pur și simplu vor recurge la expresia-supapă a rusului încălțit în circumstanțe: *bec nonyma!* Nu se poate ca o întreagă națiune care i-a dat pe Tolstoi și Soljenițan, cei mai importanți ruși revoltați împotriva unei stări de fapt, să nu aibă reperele morale necesare pentru a condamna dictatura!

Sper că vom apuca să vedem și acest moment.

A.C.: Nu vă cer prognoze pentru evoluția ulterioară a literelor din Basarabia. V-aș întreba însă dacă aveți unele sfaturi sau măcar sugestii pentru scriitorii activi de azi, mai tineri și mai puțin tineri. La ce ar trebui să renunțe, de ce ar trebui să se dezvețe, în primul rând? Ce le lipsește, ce nu funcționează cum ar trebui, dar ar putea fi compensat și reparat, în anumite condiții? Mă refer și la scriitura propriu-zisă, firește, dar și la atitudinea lor față de meseria pe care o au și menirea pe care și-o asumă, la gradul lor de profesionalism, la modul în care se sincronizează cu lumea și literatura din jur etc.

E.L.: E mai ușor să faci prognoze politice sau climatice decât literare. Asta pentru că „lucrezi” nu cu o realitate, ci cu o virtualitate. Chiar și cele mai proteice structuri, cum ar fi norii, se supun până la urmă unor legi fizice, arta însă e greu prognosticabilă. Odată totuși mi-a reușit să fiu un bun discipol al unchiului Nostradamus când am scris *Timpul probabil în literatură*.

Nu cred nici în sfaturi sau sugestii generale. Scriitorii, chiar și cei tineri, sunt individualități creatoare și, pentru a sfătui pe cineva, ar trebui să-i cunoști aptitudinile și obiectivele. Așa că pentru ei e mai potrivită o Pirandă care să le ghicească în palmă. Tinerii au însă superbia propriei valori, „defect” care trece între 35 și 40 de ani. Sunt sigur că mi-ar replica: „Ce mai vrea și boșorogul ăsta?”

Nu cred nici în școlile de literatură sau în *creative writing*. Astea te pot învăța unele trucuri literare (cum se face un *incipit* de succes, cum simulezi suspansul ș.a.), dar mai ales unde să pui sau să nu pui virgulele. Nu-ți pot da însă har. Dar chiar dacă admitem că ai har și nu-l cultivi, e tot acolo. Scrisul e muncă grea și istovitoare și cere exercițiu zilnic. Și modele de la care să înveți ceva. Acest model poate fi Marc Aureliu, Umberto Eco sau Wisława Szymborska – după caz și orientări. Și, dacă totuși pornești la drum pe această cale, e bine să rămâi, vorba unui poet de la noi, mereu ucenic. Adică să înveți continuu, căci asta fac și eu de o viață...

A.C.: Vă mulțumesc!

O discuție între doi mari cititori: Vladimir Beșleagă și Eugen Lungu

DESPRE COPII ȘI LITERATURĂ*

de VAL BUTNARU

VÂNTURILE, VALURILE...

Am menționat cu o altă ocazie romanul *Tatăl celuiilalt copil*, de scriitoarea iraniană Parinoush Saniee. Nu despre calitățile literare ale cărții aş vrea să vorbesc acum, ci despre un tertip, un subterfugiu, dacă vreți, folosit de unii autori pentru a-și atinge scopurile propuse. (De fapt, nu sunt sigur că în acest context putem folosi termenul de *tertip* sau *subterfugiu*, dar n-am găsit nimic altceva mai potrivit

În roman, aşadar, e vorba de un copil de 5-6-7 ani care, la un moment dat, refuză să vorbească cu oamenii din jur (sau nu vrea, manifestându-și astfel protestul), ajungând la vârsta școlarizării fără ca cineva de-ai casei să audă un cuvânt spus de el. Într-o asemenea situație, toți prietenii îl iau în râs, considerându-l un prost, un retardat iremediabil. Își bat joc de el. Dar cel mai grav lucru este că și tatăl lui crede la fel și renunță să mai comunice cu fiul său mijlociu, provocându-i băiatului suferințe și mai mari.

Puteți doar să vă imaginați prin câte umilințe și nedreptăți trece micul nostru erou. Unele pagini în care autoarea descrie cu lux de amănunte ofensele, umilințele și chiar înjosirile la care este supus copilul îi trezesc cititorului un justificat sentiment de revoltă și compasiune, sufletul clocotește de indignare, iar lacrima, dacă ar fi să abordăm stilul autorilor preromantici, se rostogolește fierbinte lăsând urme adânci pe obraz.

Chiar dacă sunt de natură autobiografică, nici Margaret Astwood, în *Ochi de pisică*, nu poate evita scenele în care eroinei centrale i se pun la cale tot felul de mici și nevinovate potlogării, de șicane care, normal, o fac să sufere. Ei bine, nu sunt felul acela de șicane regizate măiestrit de vedetele liceelor din filmele americane unor colege net superioare intelectual dar mai puțin exuberante. Vorbim totuși de literatură de bună calitate. Oricum, scopul este atins: nedreptatea făcută unui copil (sau adolescent) aduce rapid „simpatiile” față de personaj, autorul croindu-și mai lesne calea spre inima cititorului exigent.

Aceeași tentă autobiografică învâluie și suferințele prin care trece mica eroină din *Clopotul de sticlă* de Sylvia Plath. Și din nou: ceea ce contează până la urmă este faptul că noi empatizăm la fel de puternic cu tinerele personaje nedreptățite, uneori fără să ținem cont de valoarea scriiturii. Mă gândesc la eventualul succes pe care l-ar atinge scriitorul care s-ar apuca să înșire povestea copiilor Sylviei Plath, rămași singuri în odaia vecină după ce mama lor s-a otrăvit inhalând gazul de la mașina de gătit. Cei care cunosc istoria dramatică a

celor doi copii îmi vor da dreptate: oceane de lacrimi ar inunda editura la care ar apărea romanul și casele în care și-ar găsi loc pe poliță o asemenea carte.

Ei bine, tocmai în unul dintre aceste puncte culminante, de revoltă și indignare în fața unui tratament nedrept, inuman uneori, aplicat junilor eroi, mi-am adus aminte de o discuție de mai demult cu regretatul Nicolae Vieru – despre copii și despre felul în care scriitorii îi folosesc în proză. Autorul *Inelelor de iarbă* îmi dădea drept exemplu un roman de Cinghiz Aitmatov (*Peghii pios, beguşcii kraem* morea, dacă nu greșesc). N-am ajuns să-l citesc ca să verific cele afirmate de colegul meu mai în vârstă, dar ideea pe care o promova era clară: descrierea nedreptăților care i se fac unui june suflet neprihănit trezesc instantaneu numeroase reacții de compasiune din partea cititorului. Pentru a atinge aceeași temperatură a coparticipării la povestea narată de autor cu prezența unor personaje adulte, nedreptățite și oprimate, ar fi nevoie de mult mai mult talent și autenticitate. În acest caz, se întreba Nicolae Vieru, n-ar trebui oare să interzicem sau să le sugerăm scriitorilor să renunțe la utilizarea acestui truc (dar este oare vorba de un truc?), care le permite să parcurgă rapid calea cea mai scurtă spre inima cititorului?

Din acest șir de personaje juvenile cei mai fericiți par să fie Huckleberry Finn și Tom Sawyer. Aventuri cât încap și copi-

lărie de ștregari fără griji. Și cititorul este fericit. Nimeni nu-i cerșește compasiunea.

Poate chiar David Copperfield și Oliver Twist, într-o anumită măsură, ar putea face parte din categoria personajelor literare pe seama suferințelor cărora nu se speculează cu atâta înverșunare, storcând lacrimi de ușurare sufletească. S-ar mai găsi încă vreo două-trei exemple de acest fel, dar nu foarte multe. Scriitorii totuși preferă să-i supună la mari suplicii și la suferințe de neimaginat pe micii lor eroi. În adâncul sufletului lor, presupun, autorii sunt conștienți de faptul că în acest context li se vor ierta mai lesne exagerările și sentimentalismele de tot genul.

Și ca un contrapunct la cele spuse mai sus, mi se pare important să menționez renumita scena din *Război și pace*, în care ședința statului-major convocată de Kutuzov este văzută cu ochii unui copil. Tolstoi îi zugrăvește pe conții și generalii din izba din Fili, dar perspectiva asupra acestor personaje e proiectată de sus, de pe cuptorul unde s-a ascuns Malașa:

„În odaia cea mare a celei mai bune izbe din Fili, izba mujicului Andrei Sevastianov, la ceasurile două, se întruni consiliul. Bărbații, femeile și copiii din numeroasa familie a mujicului se înghe-suiră în odăița întunecoasă de cealaltă parte a tindei. Numai nepoțica lui Andrei, Malașa, o fetiță de șase ani, pe care serenissimul, mângâind-o, o dăruise la cei cu

o bucățică de zahăr, rămăsese pe cuptor în încăperea cea mare. Malașa privea de pe cuptor, sfioasă și fericită, la chipurile, la uniforme și decorațiile generalilor care intrau unul după altul în izbă și se așezau pe lavițele late sub icoanele din colț. Singur moșul, cum îl numea în gândul ei Malașa pe Kutuzov, ședea de o parte, în umbra celuiilalt colț, lângă cuptor.

Ședea cufundat, cu toată greutatea, într-un jilț de campanie, suflând greu și potrivindu-și tot timpul gulerul tunicii, care, deși descheiat, parcă-l tot strângea de gât. Cei care intrau, se apropiau unul de altul, mai întâi de feldmareșal, care, unora le strângea mâna, altora le făcea semn din cap. Kaisarov, aghiotntul său, voi să dea la o parte perdeluța ferestrei din fața lui Kutuzov, dar el făcu supărat un semn cu mâna și Kaisarov înțelese că serenissimul nu dorea să-i fie văzută fața.

În jurul mesei țărănești, de molift, pe care zăceau grămadă hărți, planuri, creioane și hârtii, se adunase atâta lume, încât ordonanțele fură nevoite să mai aducă o laviță, pe care o puseră pe masă. Pe ea luară loc ultimii veniți. Ermolov, Kaisarov și Toll. Chiar sub icoane, în capul mesei, ședea, cu Crucea Sfântul Gheorghe la gât, cu fruntea lui înaltă ce i se împreuna cu creștetul pleșuv și cu chipul lui de o paloare bolnăvicioasă, Barclay de Tolly. Erau două zile de când îl chinuiau frigurile și chiar în clipa aceea îl scuturau și îi dădeau dureri. Alături de el ședea Uvarov care, cu glas scăzut (așa cum vorbeau toți), cu gesturi iuți, îi spunea ceva lui Barclay. Dohturov, mic și rotofei, cu sprâncenele ridicate și cu mâinile pe pânțele, asculta atent. De cealaltă parte ședea contele Osterman-Tolstoi, care părea adâncit în gânduri. Raevski, care avea un aer nerăbdător, își răsucea mereu, cu un gest care-i devenise deprindere, părul negru de pe tâmple, uitându-se când la Kutuzov, când la ușa de la intrare. Chipul blând, puternic și frumos al lui Konovnițin era luminat de un zâmbet șiret și delicat. Întâlnise privirea Malașei și îi făcea din ochi semne care o îmbiau pe fetiță să zâmbească.

Această scenă m-a făcut totdeauna să mă gândesc la faptul că Tolstoi n-a plasat-o întâmplător pe Malașa acolo, pe cuptor. Oare nu spiritul ei inocent, oare nu admirația ei nedisimulată le-a dat forțe militarilor ruși să câștige războiul cu Napoleon? E o întrebare care te cuprinde involuntar. Cam asta a vrut, probabil, să ne spună Lev Nicolaievici. Spre deosebire de scriitorii care storc lacrimile cititorilor sensibili descriind nedreptățile făcute puștilor inocenți.

EDITURA ARC | NOI APARIȚII

IULIAN FRUNȚAȘU
UNEORI TREBUIE SĂ FII PROST
PENTRU A FI DEȘTEPT

„Am scris undeva că Iulian Frunțașu părea pregătit de o autentică reinventare. Iată că autorul pășește, într-adevăr, dincolo de granițele care i-au consolidat deja poziția – ermetismul anarhist, imagismul bizantin, fantasmagoria savantă, alegorismul sentimental sau, pe scurt, eclecticismul său clasicizant – reconvertind toate aceste calități lirice înspre mecanismele și dinamica prozei scurte. Prin îndrăznețe deteritorializări etice, geopolitice și estetice caută aceste povestiri să retraseze limitele decenței umane. Însă nu brutalismul discursivizării narative ar trebui să le acapareze cititorilor atenția, ci, dimpotrivă, subtilitatea ideologică cu care autorul critică, în fapt, atitudinile vociferate. Miza e una cu intenții teroriste, fiindcă Iulian

Frunțașu știe că mai important și mai eficient e să alterezi felul în care gândești și mai puțin ceea ce gândești. Și nu ai cum să produci această schimbare decât din interior, printr-un soi de caricaturizare transparentă a heteroglosiei. Absurdul și ridicolul ies la iveală, iar mizeria și bălciul condiției umane îți vor vorbi în mod necondiționat.”

Alex CIOROGAR, revista „Echinox”

AUGUSTINA VISAN
FĂ CEVA TATĂ
EDITURA PRUT, 2021

VÂRFURI DE COMPAS

POEZIA CA UN FILM NEOREALIST

de LUCIA ȚURCANU

Foto de Lilliana GRECU

Volumul Augustinei Visan *Fă ceva tată* (seria „Pulsar” a Editurii Prut) este de departe cel mai bun debut al anului 2021 din spațiul interriveran al literaturii române și e regretabil faptul că părerile membrilor juriului pentru premiile Uniunii Scriitorilor din Moldova au fost într-atât de discrepante, încât cartea să nu fie nici măcar nominalizată. Dar nu premiul face poetul.

Formată în atelierul de scriere creativă „Vlad Ioviță”, coordonat de Dumitru Crudu, Augustina Visan își face intrarea pe scena poeziei cumva neașteptat (nu a avut multe prezențe în revistele literare până să-i apară cartea: a debutat în „Revista literară”, nr. 11/2020, a publicat câteva poeme în revista online de poezie „Parnas XXI” și pe pagina atelierului „Vlad Ioviță”) și cu efecte perturbatoare (prin tematica abordată, prin autobiografismul nevoalat). Poemele sale impresionează prin imbinarea – atât de benefică poeziei – dintre trăirea autentică și expresia poetică oarecum naivă, necăutată. Acestor două dimensiuni li se adaugă încrederea în funcția terapeutică a scrisului.

În interviurile pe care le-a acordat, tânăra autoare recunoaște că *Fă ceva tată* este de fapt împărtășirea unei experiențe de viață („Din păcate sau din fericire, toate poemele mele din carte descriu întâmplări reale”, menționează, intervievată de Irina Nechit, în „Gazeta de Chișinău”), a unei experiențe traumatizante („L-aș descrie ca pe o poveste despre copilărie. Mai bine spus, ca pe o poveste despre o copilărie adevărată, unde violența naște violență, unde de pe urma faptelor nechibzuite ale părinților suferă copiii, care nu au nicio vină”, se confesează în „Poetic Stand”). Primul text din carte, *Ciocolate negre cu alune*, pune întregul volum sub semnul traumei, aducând în prim-plan personajul poematic a cărui naștere este de fapt o traumă, dar și o sfidare a negării, neacceptării: „râdeau că/ atunci când/ te-au făcut într-un lan de păpușoi/ cu frunze mari/ și cu grăunțe/ mărunte și verzi/ Cineva i-a văzut/ în timp ce/ și/ tata i-a dat/ mamei tale o sută de lei/ ca/ să/ facă avort/ În loc de asta/ mama ta s-a dus/ la Ungheni unde/ și-a/ cumpărat ciocolate/ negre cu alune”. E ca un accident biografic această naștere, fiind ulterior unul dintre motivele violenței la care este supus personajul.

Poezia ultimilor ani (îndeosebi cea scrisă de femei) este, în general, o poezie a „vocalor traumatizate” (Dmitri Miticov folosea sintagma în 2011 cu referire la poezia

cătorva douămiiști, printre care poetele Miruna Vlada, Ruxandra Novac, Olga Ștefan, Domnica Drumea, Diana Geacăr, Oana Cătălina Ninu). Ceea ce o deosebește însă pe Augustina Visan de poetele care au debutat acum aproape două decenii, dar și de cele care și-au publicat prima carte în același an cu ea (Ileana Negrea este primul nume care îmi vine în minte) este lipsa retoricii declarative, de manifest. Poezia ei nu este nici promotoare, nici combatantă. Ea scrie, mai curând, pentru a atenua niște sechele, așa-zisa morală (sau mesajul social) a poemelor fiind implicită (Maria Pilchin o formulează astfel pe coperta a patra a cărții: „...familia și copilăria nu sunt nici pe departe un paradis pierdut, ci mai degrabă un teritoriu din care supraviețuim”).

Deși se nasc din (re)trăiri puternice, poemelor din *Fă ceva tată* le este străin patosul și sentimentalismul. Starea e mai curând sugerată prin intermediul unor imagini ce fac scriitura să gliseze dinspre expunerea reportericească, neutră aparent din punctul de vedere al poeticității, către exprimarea parabolică, disimulatoare de angoase: „După 15 minute de stat pe loc însă/ din inima ta a sărit afară un șoricel/ negru și a început să se plimbe/ încolo și încoace/ în jurul scaunului tău acela de lângă WC/ pe care tu stăteai pironită/ cu mâinile amortite// Trecuseră o sută și douăzeci de minute/ și trenul nu se mișca din loc/ Se mișcau doar dinții galbeni/ ai celor care se duceau/ să fumeze/ în tambur/ și șoricelul acela negru/ care țopăia în jurul tău” (*În inimă ți s-a cuibărit un șoricel negru*). Cele mai multe poeme sunt construite pe tehnica acumulării, Augustina Visan avându-l aici drept maestru pe Dumitru Crudu. Emoția, neexprimată, e redată în creștere, în intensificare datorită reluării în lanț a acelorași imagini, dezvoltate prin noi și noi detalii: „Nu i-ați zis/ deși el o așteptase atâta/ Așteptase atâta să mănânce tort/ și să sufle în lumânări/ Nu i-ați zis/ pentru că/ nu aveai bani/ de lumânări de baloane/ dar mai ales de tort/ Nu i-ați spus/ deși el o așteptase atâta/ și mereu vă întreba/ Da’ când va fi ziua mea /.../ Trecuse deja și vara/ și el/ încă tot mai aștepta ziua lui/ și vă tot întreba/ Da’ când va fi ziua mea/ Și voi/ îi spuneati că în/ curând/ în curând/ va fi ziua ta/ Vasilică” (*Ziua lui Vasilică*). În același timp, datorită acestor reluări, ritmul crește în intensitate, poemul căpătând și valențe incantatorii.

Metaforele aproape că lipsesc în poezia Augustinei Visan. Descoperim mai curând o serie de imagini poetice pe cât de naive, pe atât de autentice în expresivitatea lor:

„Dar nu știu cum/ mama ta s-a rupt din mâinile tatei/ și a înșfăcat foarfecele/ de pe masă/ și/ și-a tăiat tot părul/ cu el/ și l-a aruncat pe fereastră/ în lapovița care cădea afară/ Și tu te-ai gândit atunci că stropii de ploaie și zăpadă/ care cădeau afară/ semănau cu niște fire de păr/ Cu firele de păr/ cărunte/ ale mamei tale” (*Părul mamei tale*). Textele funcționează asemeni firului cu plumb, toată greutatea emotivă și expresivă concentrându-se în versurile finale: „Stăteai în genunchi în fața mamei tale/ și-o implorai să nu se sinucidă/ Tu plângeai și ea plângea/ cu cuțitul în mână/ Tu nici nu știi când am s-o fac/ O să mă găsești cu beregata tăiată sub nuc/ când ai să dormi/ Îți spunea /.../ Eu tot am să mor mamă nu face asta/ tată fă ceva/ Tata i-a tras o palmă și mama ta a căzut jos/ și a scăpat cuțitul din mână/ A doua zi te-ai dus s-o vezi la spital/ mama ta dormea/ cu cuțitul sub pernă” (*Tată fă ceva*); „Aveai doar 10 ani/ când/ a început să-și desprindă ciulinii de pe/ vesta sa de lână/ și să-i arunce pe podea/ uitându-se la tine/ și strigându-ți/ De ce nu mi-ai curățat vesta de ciulinii?// A doua zi când te-ai dus la școală/ buzele tale semănau cu ciulinii/ de pe vesta aia” (*De ce nu mi-ai curățat vesta de ciulinii*).

Banalul, derizoriul, sordidul, violența vieții de zi cu zi sunt surse ale poeziei în cartea *Fă ceva tată*. Remarcabil este poemul *Fără păduchi/fără speranțe*, în care drama copilului crescut în condiții materiale precare este transpusă într-o „poveste” aparent banală, fără violentări de limbaj sau determinative atitudinale: „păduchii ți se jucau de-a v-ați ascunselea/ prin cap/ depunând în fiecare zi câte 10 ouă în firele tale de păr/ murdare/ Erai fericită/ pentru că mama te pune să dormi într-o cameră singură/ Și/ nu/ mai erai nevoită să te bați cu sor-ta că nu vă ajunge plapuma/ sau că ați trecut pe partea celeilalte/ Aveai un pat doar al tău/ o plapumă doar a ta /.../ Fericirea ta va dura doar câteva zile/ apoi vei veni înapoi/ în patul vostru mic/ lângă surioara ta iubită/ căreia i-a fost tare dor de picioarele tale în coastele ei/ vei veni/ fără păduchi/ fără speranțe”. „Erai fericită” și „fără păduchi/ fără speranțe” sunt două sintagme care, fără a fi voit marcate stilistic, concentrează tot dramatismul situației evocate.

În unele versuri, imaginea din realitatea banală este decupată și transformată (ca într-un tablou hiperrealist) în natură moartă care sugerează stări de spirit precum disperarea sau nevoia de refacere și îndreptare a unei ordini: „Când ai împlinit

18 ani/ te-ai trezit la 5 dimineața/ și ai început să razi un pește/ pe spate pe burtă de solzi/ Când ai împlinit 18 ani/ ai început să faci ordine prin burta lui/ Când ai împlinit 18 ani/ i-ai scos intestinele afară pentru o curățenie generală/ Inima i-ai pus-o în coadă” (*18 ani*).

Augustina Visan își construiește poemele din imagini preponderent vizuale, cinematografismul poeziei sale venind tot din școala lui Dumitru Crudu. Ca pe o peliculă de film se desfășoară secvențele de o duritate covârșitoare din *Boul ăla mare și negru*, în care impresionează și alăturarea oximoronică a violenței extreme de felul în care o percepe copilul în încercarea lui naivă de a-i găsi o justificare și, în același timp, de a se disculpa: „În ziua aia era însă foarte cald/ și tu nu reușisei încă să-i dai apă/ și el te târa/ pe pământ/ până s-a repezit spre tine/ și tu te-ai culcat în iarbă/ iar el a sărit cu copitele și coarnele lui fioroase/ peste tine dispărând cine știe unde// L-a găsit mama ta spre seară/ bând apă din iaz/ și/ tu nu înțelegeai/ de ce oare a sărit boul la tine/ doar ți-ai scos maioul ăla roșu”. În *Fratele tău de trei luni* de asemenea se desfășoară un scenariu răvășitor și aproape incredibil pentru cititorul secolului XXI (pare să fie desprins, mai curând, din cărțile marilor realiști ai secolului al XIX-lea): „Când fratele tău începu să plângă/ te-ai dus cu el/ la mama ta/ i-ai deschiat câțiva nasturi/ și el apucă cu gura sânul ei/ și îl supse lacom și fericit/ în timp ce mama ta/ zăcea cu perfuziile în vene /.../ Cu Vasilică în brațe/ ai intrat în rezerva unde/ mama ta continua să doarmă/ Vasile continua să plângă/ I-ai pus mărul pe pernă/ i-ai deschis câțiva nasturi/ și i-ai scos sânul afară/ Vasilică îl înșfăcă în gură/ și începu să-l sugă lacom și fericit/ Brusc apucă și mama ta mărul cu gura/ și/ începu să-l sugă ca pe un sân/ lacom și fericită”.

Augustina Visan scrie bine, scrie emoționant, scrie firesc. Fără intenția de a fi în trend și de a aborda programatic problematici sociale actuale, ea literaturizează o temă de o actualitate pregnantă – violența familială. Un regizor bun, apelând la tehnicile neorealiștilor, ar putea face din câteva poeme din acest volum (*Fratele tău de trei luni, 18 ani, Boul acela mare și negru* și, mai ales, *Supă picantă cu carne de vită*) scurtmetraje cu un impact etic major.

Fă ceva tată este o carte de poezie născută din violență, dar scrisă cu un dezvoltat simț al măsurii și al poeticului.

AFIȘE CU PERSOANE DISPĂRUTE

de MINA **DECU**

MINA DECU (N. 15 APRILIE 1983, CRAIOVA) A FOST PROFESOARĂ DE STUDII SOCIOUMANE ȘI LIBRAR. ÎN PREZENT, LUCREAZĂ CA REDACTOR ȘI TRADUCĂTOARE.

A DEBUTAT ÎN 2018 CU VOLUMUL „DESPRINDERE” (CHARMIDES), PENTRU CARE A LUAT PREMIUL NAȚIONAL DE POEZIE „MIHAI EMINESCU” – OPUS PRIMUM, PREMIUL „TÂNĂRUL POET AL ANULUI 2018” ÎN CADRUL GALEI TINERILOR SCRITORI, PREMIUL PENTRU DEBUT AL FESTIVALULUI NAȚIONAL DE POEZIE „COLOCVIILE GEORGE COȘBUC”; PREMIUL PENTRU DEBUT EDITORIAL ÎN 2018, ÎN CADRUL GALEI APLER. ESTE PREZENTĂ, CU POEME ÎN ROMÂNĂ, ENGLEZĂ, FRANCEZĂ MAGHIARĂ, ÎN MAI MULTE ANTOLOGII ȘI REVISTE LITERARE DIN ȚARĂ ȘI DIN STRĂINĂTATE.

AFIȘE CU PERSOANE DISPĂRUTE

trec pe lângă afișe cu persoane dispărute
toți trecem
nu vrem să ne oprim
nu ne plac absențele nedorite brusc apărute în viața noastră
nu le facem loc
gardul decolorat de soare vopseaua scorojită
tiparul acum greu de citit
de ce am face un efort
probabil că a și murit deja
așa și eu cu tine
trec pe lângă corpul tău mort deasupra căruia nu mai plutește niciun abur
și nu mă împiedic
îi cunosc exact locul
pot trece pe lângă și cu ochii închiși
pot sări peste el
pot face flotări
pot chiar și râde lângă el
vorbesc cu oameni care nici nu-l văd
și mă gândesc atunci că mortul e doar în capul meu
și mă aplec deasupra corpului tău inert și îți deschid ochii
vreau să văd din nou pelicula gri-albicioasă
să o visez pe perete la noapte
cu filme noir rulând până dimineața
transformate-n coșmar spre trezire
cu tine personaj principal urlându-mi de pe covor
îngroapă-mă odată
apoi să mă trezesc
apă
cafea
duș
mâncare
școală
și o întrebare persistând în cap pe tot parcursul zilei
și totuși când ai de gând să te ridici și să umbli din nou

NU MI S-A ZIS

mi-a zis mie mama că lucrurile bune nu se întâmplă neapărat oamenilor buni și că
oamenii buni nu sunt tot ăia despre care s-ar putea crede sau zice că sunt așa
ar fi trebuit s-o întreb
mamă dar lucrurile bune ce sunt și de ce trebuie ele să se întâmple cuiva
ar fi trebuit să-mi răspundă
sunt alea pentru care se moare și care de cele mai multe ori li se întâmplă celor ce vii
nu vor deloc să moară
ar fi trebuit să îi spun
mama nu înțeleg ce spui
dar n-am avut ce spune pentru că oricum nu mi s-a zis nimic

SPAȚIUL LIBER

un criminal în cămașă de noapte
s-a născut de curând
în spațiul liber dintre mine și tine
nu e nevoie
să învețe statul la pândă
sau aruncatul la țintă cu obiecte ascuțite
suspendarea tăcerii îi aduce în față
breșe prin care cu lejeritate
se poate în oricare din noi strecura
cu mâinile goale
mănuși de catifea
sau la timona unui vas de croazieră
ce plutește spre insula pe care niciunul dintre noi
nu știe că se află deja

CÂRJE ȘI SCUTURI

nu-mi place cum vă țineți voi în brațe de parcă în spatele vostru ar veni repede
tornada de parcă sfârșitul lumii s-ar fi lăsat simțit de vârfurile degetelor voastre
arătătoare înmuiate în gură acum pericolul este iminent să ne ținem în brațe și să
zâmbim la cameră dragostea mea să stăm agățați unul de altul mimând disperarea
atroce și dragostea iubirea mea să nu se zică vreodată de noi că nu am fost cum
se cuvine împreună și vă faceți din brațe niște cângi și din guri măști de clovni și
nimic nu e în concordanță cu nimic nici măcar voi cu voi înșivă luați separat iar în
spatele vostru e doar iarbă verde și un cer cât se poate de senin

DECOR

trenul care sosește la linia 2 circulă fără oprire fără călători
carcasa e tracasată de zgomot
șiretul se dezleagă iar fetei străine i se alungesc și mai mult trăsăturile
nimeni nu se aștepta la una ca asta
vocea din boxe e una umană voit fără inflexiuni dar care nu-și poate mima lipsa
căldurii
iar dacă ar adormi
în locul celor spuse s-ar auzi o respirație profundă
nu vă neliniștiți

MAI CREZI

mai crezi că o să mori curând
și că eu o să trăiesc până la aduse de spate bătrâneți
la nici trei ore după ce m-am îndepărtat de fața ta
mă gândesc la chimie organică și la reproducerea nevertebratelor

la tot ce pierd atunci când facem sex și creierul e ca un câine în ocean
la articolul cu filosof vs șaman început și neterminat
și la cum zice jenny mastoraki
whether she decided to stay or leave / she was there
sau mă rog traducătoarea ei
mai crezi că eu doar cred fără să știu mai nimic
și te-ai gândit vreodată că asta poate fi chiar neobișnuit de frumos
mă uit la umbrele pe care gratiile de la geam le aruncă pe jaluzele
e noapte
și-aș vrea să nu le am

IMPRESIE

noi suntem fereastra aia cu perdeaua aflată în vânt
în afara ei
ți-am zis și m-am întors pe partea cealaltă
tu mi-ai atins șoldul
și eu am știut
că nu
mai am
nimic
de pierdut

PÂNĂ LA ȘOPRON

n-ai să știi niciodată exact
când se culege floarea soarelui
în așa fel încât să nu se scuture până la șopron
și nici n-ai vrut să știi
ți-a păsat doar de umbră
oprește-ți piciorul
se face dimineată

AMINTIRE

îmi aduc aminte foarte bine
noaptea aia
în care
te-am
confundat
cu
un coș
de gunoi
atât

PREMIILE UNIUNII SCRITORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA PENTRU ANUL 2021

Juriul pentru decernarea Premiilor Uniunii Scriitorilor din Moldova pentru anul 2021, format din Alexandru Burlacu (președinte), Ion Anton, Ana Bantoș, Oxana Gherman (secretar), Moni Stănilă, Arcadie Suceveanu și Lucia Țurcanu, a acordat următoarele premii:

CARTEA DE POEZIE

Maria Pilchin, *Tu ești rusul cel bun*, Editura Prut, Chișinău

CARTEA DE PROZĂ (ex aequo)

Val Butnaru, *Hipnotic*, Editura ARC, Chișinău
Alexandru Vakulovski, *Urmuz. Cei dintâi trăsniți*, Editura Polirom, Iași

CARTEA DE CRITICĂ, ESEU, ISTORIE LITERARĂ ȘI VALORIFICARE A MOȘTENIRII LITERARE

Mircea V. Ciobanu, *Un tărâm al literarului*, Editura ARC, Chișinău

CARTEA DE TRADUCERI

Leo Butnaru – *Clavecine și vecinătăți (din poezia lumii)*, Editura Panfilius, Iași

CARTEA PENTRU COPII ȘI TINERET (ex aequo)

Ionela Hadârcă, *UHU. Ghid de reeducare a părinților*, Editura Prut, Chișinău
Claudia Partole, *Fraierul*, Editura Lumina, Chișinău

CARTEA DE DEBUT (ex aequo)

Nadejda Ivanov, *Vladimir Beșleagă sau anevoioasa cale a cunoașterii*, Editura Știința, Chișinău
Victoria Kirilov, *Memoria în cerneală*, Editura Lumina, Chișinău

CARTEA DE PUBLICISTICĂ

Dumitru Apetri, *Pedagogii – grădinari ai ființelor umane*, Editura Lumina, Chișinău

CARTEA DE JURNAL ȘI MEMORII

Eugen Doga, *Viața mea așa cum a fost să fie*, Editura Cartier, Chișinău

PREMIILE ACORDATE DE CONSILIUL UNIUNII SCRITORILOR:

PREMIUL OPERA OMNIA – Arcadie Suceveanu

PREMIUL DE EXCELENȚĂ – Ion Anton

PREMIUL „RELAȚII CULTURALE” – Sergiu Pavlicenco

GALA PREMIILOR UNIUNII SCRITORILOR

17 Iunie 2022

© Corina Rezneac

Lucian Romașcanu, Ministrul Culturii din România, Teo Chiriac, Președintele Uniunii Scriitorilor din RM, Sergiu Prodan, Ministrul Culturii al Republicii Moldova și formația „Elite Quartet”

RAPORT DESPRE STAREA POEZIEI ROMÂNE DIN BASARABIA: ANUL 21, SECOLUL XXI (II)

de MIRCEA V. CIOBANU

Extensiunea firească (în amonte, cum ar veni) a volumului alcătuit de Lucia Țurcanu e *Cine nu e mângâiat nu există. Antologia generației 2000* (Editura Cartier). Un volum care surprinde poezia (și poetica) douămiistă în pasul ei trecător de la „corporal” la „senzorial”. Antologatorii volumului generaționist sunt (ca și în cazul altor antologii de acest gen editate la Cartier) un literat de la București și altul de la Chișinău: Anastasia Gavrilovici și Alexandru Cosmescu. În pofida „rupturii” afișate și a inocenței râvnite, Generația 2000 este una făcută, crescută în s(f)erele culturale, în cenacluri, dar și în atelierelor *on-line*. Acestea le erau, deopotrivă, tribună de lansare, ring al competițiilor și teren al cunoașterii reciproce. Dar și fabrici de literatură, cu *lucru în echipă* și cu implicarea activă a colegilor în lucrările de finisare a construcțiilor poematice, fapt reflectat și în estetica promoției: accentul se mută de pe emitent pe destinatar.

Rețin(em) câteva particularități ale generației, evidențiate de prefațatori: „poezia... se prezintă tot ca un survol deasupra tenebrelor, mutând însă centrul de greutate de pe filonul thanatic și de pe spaima de straniețate, pe angoasă...”; unii poeți „surprinz spectacolul degradării umane, abrutizarea, avansarea lentă dar sigură într-o spirală a neputinței”; iar alții combină minimalismul într-o „narațiune autobiografică, pe un ton neutru, cu un minim de ornamente retorice”. Versul care a dat titlul cărții, simplu și genial: „cine nu e mângâiat nu există”, e din categoria sentințelor care pare că ar putea fi emisă de oricare dintre poeții antologați. Cam pe aici putem contura o estetică a generației. În bună parte venind din sensibilitatea poetică pură (inocentă), îngemănând firesc senzația și percepția. Astfel, am putea remarca dacă nu o ruptură, atunci cel puțin o deplasare de pe corporal pe senzorial.

Unii scriu despre corporalitate într-un mod expresionist, privind-o ca efect, dintr-o parte (observația „neutră”, dar șocantă tocmai prin această lipsă de compasiune emoțională), alții o simt pe pielea și corpul propriu. S-ar putea întâmpla că tocmai aici să treacă linia de demarcație între estetica nouăzecistă, rece-detașată (in)emoțional și cea douămiistă, acută și interiorizată. Senzațiile și simțurile sunt acutizate, cu nervii dezgoliți bacovian și cu percepția violentă, iminent generatoare de stări „post-umaniste”, feministe etc., anunțate însă cu amară ironie. Această poezie auto-mutilantă, masochistă până la un punct, pare a fi și unul dintre semnele generației. Așa gândesc și antologatorii cărții, care își intitulează studiul introductiv

Între observații neutre și obsesia scormonitului în rană: un sistem de asemănări de familie. De vreme ce primii cititori sunt chiar congenerii poeților antologați, această armonie în cuget și simțiri garantează și primul succes al unei generații. Poezia înaltă (poezia ca artă), într-o lume în care ideile se răspândesc odată cu emiterea lor, funcționează și are același impact ca orice fenomen nou: de la moda vestimentară la muzica pop (sau poate, mai potrivită spiritului, muzica punk și muzica rap), primii destinatari fiind prin definiție cei de o vârstă cu emițătorii. O parte a poeziei douămiiste urmează, fie și parțial ori secvențial, sirenele luxuriantelor imagini poetice, de la tablouri neutre, hiperrealiste, la cele năucitoare, suprarealiste în esență, iar o altă parte (dar, uneori, aceiași) sunt ași ai imaginilor tari, pictate cu tușe dense și culori primare, expresioniste.

Nu mi se par relevante etichetele lipite douămiștilor, de genul „teribilism”, „sexism” (sau: pansexualism), „pornografism”, „mizerabilism”, „visceralitate” și altele din această casetă. Cu mici excepții, ele sunt valabile pentru toate generațiile poetice rebele, de la Baudelaire, la avangardiști, de la moderniștii vechi la promoțiile actuale. Fie că și-au asumat această postură provocatoare și sfidătoare (altfel, de unde ruptura râvnită?), fie că, elementar, au fost porecliți cu vreun termen aproximativ, dar la îndemână, de literații mai vârstnici.

Dacă douămiștii își doresc o ruptură categorică cu poezia de până la ei, soluția ar fi o revoluție ireconciliabilă, prin abandonarea definitivă a referințelor livești (nouăzeciștilor nu le-a reușit), prin focalizarea discursului pe tendințele actuale: democratizarea mesajului până la anarhism total, relativizarea valorilor, *consumerism*, divertisment, *underground*, *pop culture*, *subculture*, *counterculture*. E (și) ceea ce, pe de o parte, se întâmplă în cinematografia românească a noului val și, pe de alta, în arta plastică: părăsind muzeele, construind instalații neomologate anterior și organizând spectacole de *happening* și *performance*, arta contemporană (net deosebită de arta modernă) ar putea să se reflecte și mai pregnant în textele poetice autohtone.

Pentru moment însă nu putem miza pe o radicalizare esențială, de vreme ce autorii de referință ai promoției sunt poeți culti, pasionați de literatura bună, cu gust estetic pe care îl etalează inclusiv atunci când vorbesc despre fenomenele marginale ale subculturii. Este și aici un paradox al artei atotbiruitoare: până și cei mai radicali avangardiști, care cereau în mod imperativ arderea cărților și a tablourilor Renașterii, au încheiat prin a îmbogăți patrimoniul cultu-

ral al umanității, inclusiv, prin convertirea discursului agresiv și a mizerabilismului inestetic în spectacol artistic notabil.

Iar pandantul acestor florilegii de *lirică recentă* e o antologie a poeziei eterne, una alcătuită de cărturarul poet și critic, profesorul Nicolae Leahu: *Antologia poeziei românești din Basarabia (1770-2020)*, selecție, studiu introductiv și note biobibliografice de Nicolae Leahu, Editura Știința. Înainte de a prezenta volumul, trebuie să mai fac o remarcă în contextul antologiilor din acest an. Semnul lor distinctiv ar fi acesta: poezia basarabenilor nu mai este privită ca un fenomen separat, ci neapărat în contextul panromănesc...

Primul pe listă este pribeagul prinț Ioan Cantacuzino, care își trăise ultimii ani, ocupându-se, inclusiv, de șlefuirea versurilor, la moșia sa, Cantacuzovca, pe malul Bugului. Versurile din prima carte de poezie românească (da, din întreg spațiul limbii române!), *Poesii noo*, tipărită la Dubăsari sau Movilău în 1770: „Limba noastră prea puțină,/ Nu-i a nimui proastă vină,/ Căci însoață rău cuvântul/ În pârlejul ce dă gândul” erau atât de potrivite începuturilor

poeticești ale literaturii române și sunt cu atât mai relevante, cu cât spațiul geografic (azi i-am zice: spațiul geopolitic) în care au apărut tipărite nu a fost deloc favorabil evoluției limbii și literaturii române, fapt premonitoriu surprins și de enigmaticul Cantacuzino. Nestatornicia geopolitică a impus dezvoltarea în salturi, cu intermitente oaze favorabile limbii române și cu permanente importuri și exporturi de poeți și de poezie românească. Faptul e remarcat și de Ion Pop, care semnează postfața de pe coperta a IV: „Antologatorul invită, pentru întărirea firavelor forțe lirice, și vizitatori ocazionali din Moldova mai mare de peste Prut, făcând încă o dată evidentă artificialitatea brutalei rupturi istorice dintre cele două țărmuri moldovene și românești, cu urmări grave asupra eforturilor de recuperare”.

Ar mai fi de menționat un detaliu. Deși plasează acțiunea *poietică* pe spațiul îngust al *interriveranei*, Nicolae Leahu nu are intenții *separatiste*. Dimpotrivă, antologatorul insistă, prin fiecare text selectat și prin fiecare frază din substanțialul studiu introductiv, asupra unui adevăr incontestabil: dincolo de imperfecțiunile firești ale unor începuturi (iar poezia, prin eterna ei nevoie de înnoire și experiment, este întotdeauna la începuturi), vorbim, fără ezitare, de o limbă comună și, important, de un limbaj poetic comun. Mizele acestei poezii românești, scrise în Basarabia diferitor epoci, sunt diferite. La începuturi versificările contau ca fapt cultural, poemele fiind importante prin simpla lor existență, ca poezie cultă, diferită de cea folclorică, racordată, fie și cu întârzierile iminente, la trendul poetic universal.

Reținem, neapărat (cam asta au făcut și comentatorii avizați ai volumului), substanțialul studiu introductiv, „un veritabil compendiu despre literatura română din Basarabia, intitulat cu umor și discretă melancolie *Geneză, dramele și comedia cuvântului în Moldova răsăriteană*”, cum l-a calificat Mircea Angheliescu. Îl recomandă și Ion Pop: „Foarte atent-analitică, introducerea istoricului literar îmbină cronologia cu criteriul tematic, trasând linii de demarcație permeabile între epoci și stiluri, argumentate de selecția exigentă a textelor, adusă la zi”. Și tot el, iluminând întregul proiect antologic, cu extensiunile actuale, fără impedimente vamale: „Se oferă astfel o mică hartă lirică elocventă pentru eforturile dramatice ale poezilor basarabeni mult încercați sub vremurile mereu ostile, de a afirma spiritul creator al acestor locuri, angajat deopotrivă pe plan estetic, etic și național, în osmoză cu cel unitar-romănesc. Cititorul acestei antologii va putea avea încă o confirmare, prin

EDITURA ARC NOI APARIȚII

ARCADIE SUCEVEANU
TERASA GALBENĂ

„Încă de la debutul său editorial, petrecut la finele anilor șaptezeci, Arcadie Suceveanu se înscrie în atmosfera poetică a optzecismului românesc, fără a rămâne tributari niciunui poet născut dincolo sau dincoace de Prut. Tind să cred că orașul unde și-a petrecut adolescența și o parte din tinerețe, Cernăuțiul cu amprenta sa habsburgică, locul de întâlnire al marilor spirite, și-a pus puternic amprenta asupra creației sale, deschizându-i calea spre marea literatură.”

Nichita DANILOV

aportul noilor vârste lirice, a fenomenului de sincronizare reală a poeziei actuale din Basarabia cu cea scrisă în Țara mare”.

Ca paradigmă absolută, dincolo de căutări, regăsim formule ce converg spre o stilistică foarte comună, a similitudinilor, dincolo de geografie și de frontiere. Într-o cronică la *Antologia* lui Nicolae Leahu, Al. Cistelean constată evoluția și sincronizarea poeziei din Basarabia cu cea din România (pe faza finală) cam așa: „Peisajul poetic basarabean se diversifică după anii ’60 și ritmul metamorfozelor sale e tot mai apropiat de ritmul metamorfozelor lirice din România (oarecum dependent de acestea), până când se va ajunge, după o operație de sincronizare (dusă de optzeciști), la o nivelare și omogenizare. Pașii făcuți de poezia basarabeană (dacă mai poate funcționa un factor de distincție) sunt urmăriți mai detaliat, cu premiera analitică a protagoniștilor fiecărui moment (marcat oarecum generaționist): Emilian Galaicu-Păun, Eugen Cioclea, Irina Nechit), până la Dumitru Crudu și la douămiiști, iar de aici la post-douămiiștii care joacă după cum le cântă Komartin-Vancu”. Dincolo de ironia de după ultima virgulă, e un mare adevăr: nu mai există divergențe, nu mai există estetici și curente, există Curentul. Estetica.

În 2021, au apărut și antologii speciale, pe alte criterii decât cele totale (panromânești), geografice (basarabene), politice (ca cea proletcultistă a lui Dumitru Crudu) sau generaționiste (precum cele prezentate și citate mai sus)... De exemplu, poezia femeilor. Un proiect surprinzător pentru mine (dacă nu aș lua în considerare motivația feministă, pusă la temelia proiectului, dar care este puțin altceva decât „poezia femeilor”).

Calitatea neîndoielnic remarcabilă a cărții *Un secol de poezie română scrisă de femei Volumul II (1945-1989)*, antologie de Alina Purcaru și Paula Erizanu, Editura Cartier, este crearea unui spațiu poetic comun. Femeile din România vremurilor comuniste și postcomuniste fac casă bună cu româncele din Republica Moldova, Suedia, Italia, SUA. O poezie de pretutindeni, o impresionantă selecție de poete (43 la număr) și poeme. Am ținut să pun acest accent și din motivul că mai tinerele poete (care s-au afirmat în literatură după 1989 și ale căror versuri au fost incluse în primul volum (Cartier, 2019) au mai multe șanse să se întâlnească în aceleași reviste și la aceleași edituri.

Și dacă în acel prim volum descopeream o selecție consistentă de poeme pe teme feministe, aici regăsesc pur și simplu o bună selecție din lirica femeilor. Mă încapățânez să afirm că nu există o sensibilitate poetică feminină aparte și că „poezia scrisă de femei” ar merita o „discriminare pozitivă” numai în măsura în care poezia femeilor ar fi altceva decât lirica bărbaților. Dar contabilizez acest efort, ca paranteză specială la istoria literaturii (antologiile sunt forma exemplară a istoriei literaturii: ele vorbesc prin textele de epocă selectate): *Poezia femeilor în era comunismului*.

Ne pomenim, cum scriam la început, cu un veac abia început, dar și cu niște bilanțuri absolut pertinente. Cu relecturile și revelațiile unui trecut omis din istoria noastră culturală din varii motive, dar și cu atâtea descoperiri și invenții poetice, care abia urmează să vină: contingentul promite. E o constatare, nu un optimism exagerat de euforic. Românil și azi se mai naște poet, în pofida veacului pragmatic.

CRONICĂ LITERARĂ DE ARMANDO SANTARELLI /ROMA, ITALIA/

LEO BUTNARU – TRA SABATO E DOMENICA

O carte născându-se din alte cărți?
Cam așa e: biblioteca
are și ceva de
maternitate.

Dacă îți place lectura și dai de aceste versuri, te sincronizezi imediat cu autorul, în stare să condenseze gândul despre importanța cărților într-o metaforă care le cuprinde valoarea, înălțând-o la corporalitatea umană, primordială și indispensabilă, acea a maternității, a perpetuării vieții, fără de care nu am fi vorbit, în acest caz, nici despre poezie și nici despre altceva.

Opera lui Leo Butnaru este o dovadă vie a felului în care e posibil să evadezi din sfera liricii și să te îndrepti spre o poezie care contemplă, studiază viața. E vorba despre o creație foarte complexă, în care descoperim elemente de autobiografie, amintiri, ironie, vis, realitate, toate fiind exprimate într-un vers cu adevărat liber, în stare să condenseze momentele de inspirație pe care Leo Butnaru știe să le culeagă cu ochiul său curios și veghetor de îndrăgostit în complexitatea existenței. Însuși titlul cărții, *Sâmbătă spre duminică*, sugerează această interpretare. Între sâmbăta și duminica se fac lucrurile care nu se fac în zilele de muncă: se organizează o cină cu prietenii, se sărbătorește, se caută o cale de a evada, dar și, poate, de a reflecta despre importanța zilei care urmează, care se va celebra în mod religios sau laic, pe care o vei trăi sau nu, precum

se întâmplă deseori în după-amiezile de duminică. Prezintă interes versurile aforistice („îmbrățișarea – o capcană/ căzută/ în/ altă capcană”) și ironia care nu ține doar de lumea devenită sclavă a vitezei și a lipsei de înțelegere, a separării, dar implică și conținut biografic. Leo Butnaru demonstrează esența sa de poet al gândului (ideii), multe din poemele sale apărând ca reflecții în proză, metamorfozate în poezie, efectul inevitabil fiind cel al penalizării muzicalității versului. Pe de

altă parte însă, se întâmplă o îmbogățire a substanței, a mesajului pe care vrea să-l transmită, ca în poezia Îngerul făcând autostopul, bunăoară:

Când
pe Pământ
îngerul păzitor ridică o aripă
să nu crezi că el ar vrea să-și ia zborul
să te abandoneze.

Nu. Poate el face autostopul.
Are de mers undeva
că n-o să stea viața întreagă
nedezipit de tine.

Pur și simplu în scurta lui absență
fii și tu mai precaut
mai cu ochii în patru.

Poetul ludic și ermetic e la fel de interesant: cu tonul său grav și serios, e în stare să atingă o dezinvoltură, o libertate expresivă ce denotă dorința de a se delecta chiar în timpul când creează. În această cheie putem înțelege și elogia eclectismul lui Leo Butnaru, pe alocuri văzându-l pasionat, uneori privind detașat, formulând expresii seci, ironice, crude. Este dovada cea mai elocventă că Leo Butnaru pledează pentru o poezie creativă, dar anti-intelectualistă, tocmai pentru că vrea să îmbrățișeze cu creația sa întreg spectrul poliedric al vieții.

Traducere de Tatiana CIOBANU

MODE VECHI ȘI NOI DE LUCIA ȚURCANU

GRIGORE N. LAZU, UN MINIMALIST „AVANT LA LETTRE”?

„[Eminescu] lucra la aceeași masă cu (...) Grigore Lazu și se îndeletniceau împreună mai mult a discuta literatură și a face versuri decât să deprindă lucrările greiei. Lazu purta plete lungi; Eminescu îi spunea adesea râzând că talentul poetic al lui Lazu stă în pletele lui. (Corneliu Botez)

Grigore N. LAZU [n. (?) 1845, Cernăuți – m. 19 apr. 1898, Iași] a fost, împreună cu Eminescu, practicant la tribunalul din Botoșani (1864). În 1871-1872, trimitea din Cernăuți versuri la „Convorbiri literare”. A fost avocat în județul Neamț, judecător de pace la Sulița, șef al poliției orașului Piatra Neamț, membru al societății literare și științifice „Asachi” din aceeași localitate. A colaborat la revistele „Arhiva” și „Lumea ilustrată”. În 1893, a tipărit broșura *Adevărul asupra poeziilor d-lui Gh. Coșbuc. Răspuns „Românului literar”*, în care îl acuză pe autorul volumului *Balade și idile* de plagiat, fapt care a provocat un adevărat scandal în epocă. A publicat antologia *451 traduceri libere și imitațiuni de poezii antice și moderne din Orient și Occident* (1894) și volumul de poezii *Ultime raze* (1897).

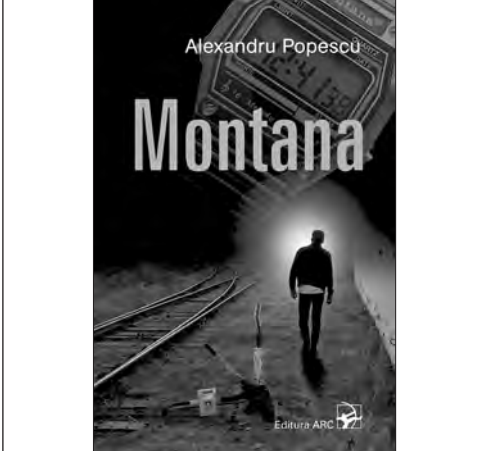
Mai jos, un poem al lui Grigore N. Lazu, de la care mulți minimaliști de azi ar putea învăța niște lucruri. De exemplu, că nici acest gen de poezie nu se poate dispensa de talent:

Dau drumul gândirii pe-alături să treacă,
Țigara din gură departe arunc;
O viespe în cana cu apă se-neacă,
Veninul ei grabnic o duce-n adânc.

Un ornic, departe, lugubru răsună;
O muscă pe geamuri se urcă încet;
Ce muscă sublimă! aud că-i nebună,
„Deși, te asigur, ea nu e poet”.

(din volumul *Ultime raze*, 1897)

EDITURA ARC NOI APARIȚII

ALEXANDRU POPESCU MONTANA (ROMAN)

„Romanul «Montana» de Alexandru Popescu mi se pare, și nu încerc deloc să exagerez, unul dintre debuturile memorabile în proza ultimului deceniu din Republica Moldova. E poate cel mai strălucit debut. Un roman dens, fără divagații supărătoare, bine scris /.../ Există mult dramatism în roman, dar acesta e bine dozat, vocea naratorului e calmă, el lăsându-l pe cititor să sesizeze dramatismul situațiilor. Sunt situații tulburătoare descrise cu multă finețe, în stilul marilor scriitori.”

Julian CIOCAN

ANUL LITERAR 2021

TRADUCERILE

de DUMITRU APETRI

Vom anticipa meditațiile pe marginea cărților traduse de scriitorii din Republica Moldova în anul 2021 cu o constatare pe care comparatistul Romul Munteanu o făcea în eseu *Literaturile străine și traduceri*: „Am scris adeseori despre traduceri și nevoia de-a tălmăci opere literare în limba română. Fenomenul acesta capătă o importanță atât de mare în epoca noastră, încât orice act de insistență mi se pare de prisos”. Împărtășind pe deplin această aserțiune, trecem la subiectul anunțat.

Poetul, prozatorul, eseistul și traducătorul Leo Butnaru a editat două volume: *Clavecine și vecinătăți. Din poezia lumii* (Iași, Pamfilus, 332 p.) și Federico García Lorca, *Luna neagră. Poeme* (Iași, Editura Alfa). Poetul, prozatorul și traducătorul Nicolae Spătaru a transpus în limba română volumul de proză scurtă *Bărbații de altădată* de Novruz Najafoglu (Chișinău, Quadrata, 196 p.) și placheta de versuri *Închinare memoriei* de Farid Huseyn (Chișinău, Quadrata). Urmează un volum cu două texte eminesciene – nuvela *Cezara* și poemul *Luceafărul* – traduse în limba găgăuză de poetul Todur Zanet. Prin urmare, anul trecut, în domeniul traductologiei astfel de omiteri ar putea provoca bănuiele (de regulă, fondate); nu vom putea aprecia la modul convenit traducerea lui Todur Zanet, din cauza necunoașterii limbii găgăuze.

Un indiciu al calității traducerii este impresia pe care o lasă lectura, fără a realiza o confruntare minuțioasă cu originalul. O spunem fără teamă de exagerare: și volumele traduse de Leo Butnaru, și cele de Nicolae Spătaru produc o impresie favorabilă, determinată de un șir de factori. Individualitatea tălmăcitorilor ar fi primul. În cazul de față, e vorba de scriitori care s-au impus ca poeți, prozatori, esești și traducători. Pe drept se spune că intuiția poezilor e o virtute de mare adâncime. Împărtășim și ideea lui Nichita Stănescu precum că, în materie de poezie, România e un mare imperiu și, totodată, ne asociem și la constatarea lui Al. Philippide că, de la Eminescu până azi, limba poetică românească a ajuns să poată exprima absolut orice gândire, orice nuanță, orice mlădiere lirică. Alt factor ține de practicarea intensă a

actului de traducere în Republica Moldova (pe la mijlocului anilor '70, jumătate din cărțile publicate o constituiau traduceri), dar și detașamentul de traducători de o iscusință aparte (Igor Crețu, P. Starostin, Al. Cosmescu, V. Vasilache, V. Levițchi, I. Gheorghită, M. Lutic ș.a.), care au impus un nivel avansat în domeniu.

Întrucât patru din cele cinci volume amintite mai sus sunt alcătuite din materie versificată, vom aminti că: „în traducerea poeziei, idealul rămâne mereu același: transcrierea unui poem într-o altă limbă cu convingerea că așa l-ar fi scris poetul însuși, dacă s-ar fi exprimat în limba respectivă”; „traducătorul de poezie restituie cititorului magia versului, forța de sugestie, vraja muzicii originalului”; „numai cel care are profunzimea de simțire a unui poet, intuiția cadenței și muzicalității cuvintelor, poate traduce poezie”; „ceea ce duce la realizarea unei traduceri reușite este cunoașterea celor două limbi, culturi și civilizații în contact”; „o traducere trebuie să aibă același efect cognitiv (și emoțional, în cazul traducerilor literare) asupra receptorului ca și originalul” (sunt principii extrase din *Didactica traducerii*, de Andrei Bantaș, Elena Croitoru). Referitor la traduceri în discuție, se poate constata că traducătorii au dovedit o dată în plus că posedă simțire de poet și prozator și capacități de pătrundere în specificul textelor versificate și narative.

Volumul *Clavecine și vecinătăți* este rezultatul unei munci enorme de selectare și tălmăcire, incluzând opere ce aparțin unui număr impresionant de poeți (sunt 77 de nume). Este o contribuție importantă la cunoașterea poeziei din diverse spații literare, lingvistice și geografice (figurează poeți francezi, spanioli, italieni, ruși, ucraineni, americani, vietnamezi, scandinavi, polonezi, cehi, sârbi, slovaci și turci). Prezentarea fiecărui autor este amplă, conținând opere poetice alese cu atenție, date biobibliografice, portrete, note. E un volum determinat de conștiința că peisajul literar universal nu poate să apară în integritatea sa fără creația avangardei, fără căutările tematice și stilistice întreprinse de acești făuritori care, adeseori, nu au avut parte de înțelegere și promovare, ci de prigoană. Împărtășim opinia lui Jean Dumitrașcu care îl apreciază pe Leo Butnaru ca fiind cel mai important traducător de poezie modernistă de astăzi în limba română. Reproducem doar două miniaturi lirice: „Sânul tău e asemenea/ unui măr de Australia./ Ba nu, sânii tăi aduc leit/ a doua mere dulci,/ bineînțeles – de Australia.// Ah, îmi place la nebunie/ aritmetica

iubirii” (Jaroslav Seifert, ceh, laureat Nobel, *Aritmetică*). Și: „În vază/ lazaretul florilor de câmp./ Atâta alb abundent/ de la care încremenește sângele/ în vene./ Astfel ne ofilim împreună/ rupți/ de viață” (Pavol Janík, slovac, *La masă*).

Nu a fost ușoară nici traducerea volumului *Luna neagră*, care întrunește creații ale eminentului poet spaniol Federico García Lorca. În această întreprindere editorială de anvergură, munca de antologare și traducere a fost fortificată de capacitățile profesioniste ale lui Leo Butnaru (el s-a manifestat și ca interpret al traducerilor), dar și înnobilită de dragostea acestuia pentru excelența creație a lui Lorca. Traducătorul a făcut o mărturisire în acest sens în post-scriptumul la studiul introductiv, intitulat sugestiv *Trista bucurie de a fi poet...* Bănuim că mărturisirea este provocată de afirmația lui Lorca precum că poezia nu are nevoie de adepți, ci de îndrăgostiți, poetului spaniol aparținându-i și sintagma „trista fericire de a fi poet”.

Iată două poeme traduse de Leo Butnaru: „Reversul aerului/ sub ramul ecoului./ Reversul apei/ sub fruntea stelelor./ Reversul gurii tale/ sub hâțișul săruturilor” (*Variație*). Și: „Martie-i dus,/ a zburat./ Și ianuarie e atât de înalt./ Ianuarie/ urmează prin noaptea cerească discret./ Iar sub martie nu e decât un moment./ Ianuarie./ Pentru ochii mei bătrâni./ Martie./ Pentru proaspetele-mi mâini” (*Zicătoare*).

Traducerile din literatura azeră, realizate de Nicolae Spătaru, de asemenea se remarcă prin selecția reușită. Cartea *Bărbații de altădată* aparține prozatorului Novruz Najafoglu, care a fost tradus în cinci limbi, iar volumul de poezie *Închinare memoriei* îl are ca autor pe poetul Farid Huseyn, reprezentant al generației noi, dar deja cunoscut cititorilor de limba engleză, turcă, georgiană, sârbă, rusă și română. Ediția română a cărții lui Novruz Najafoglu are și un studiu introductiv semnat de acad. Mihai Cimpoi, iar volumul de versuri – o prefață de Grigore Chiper.

Academicianul Isa Habibbeyli, referindu-se la creația prozatorului azer, menționa: „A fi aproape de om și viața simplă, strâns legată de tot ce este pământesc, sinceritatea deosebită și fraza simplă – iată calitățile esențiale ale prozei lui N. Najafoglu”, iar acad. M. Cimpoi afirmă că povestirile acestui scriitor sunt niște „prozopoeme, care, prin formula lirico-simbolică și prin arta de a povesti cu naturalețe și simplitate, îl apropie de prozatorii români”. Ca teme predilecte ale acestui prozator se impun

ospitalitatea, bunăvoința, tradițiile și obiceiurile naționale ca suport moral-etic și psihologic.

În cadrul poeziei azere, Farid Huseyn se remarcă prin câteva modalități de evocare: expresie eliptică și aluzivă, tonalitate elegiacă. Creația sa se plasează în tradiția poeziei orientale, dar e o tradiție actualizată și intertextualizată. Dintre cele trei cicluri de poeme cuprinse în culegerea *Închinare memoriei*, cel mai bogat sub aspect tematic și ideatic este grupajul *Lecții de educație a sufletului*, în care persistă meditațiile despre destin, recunoștință, iertare, fericire, aspirații, regrete și amărăciuni. Reținem două poeme între care s-ar putea stabili un raport antitetic la nivel de sens și coloratură emotivă: „Fără tine/ Nu pot fugi de tine,/ nu pot dezerta./ Tu ai demonstrat că/ femeia este capabilă să-și închine/ toată viața unui bărbat/ în schimbul unei coaste”. Și: „Dacă locuiești împreună cu femeia/ pe care nu o iubești,/ deschizi serile ușa/ ca pe capacul unui sicriu./ Dacă locuiești împreună cu femeia/ pe care nu o iubești,/ văd pentru tine doar o singură ieșire –/ să te naști din nou”.

Despre volumul cu texte eminesciene traduse în limba găgăuză de Todur Zanet, putem spune doar atât: trezește admirație calitatea tipografică a ediției. Având în vedere numărul restrâns de cititori în limba găgăuză, e de remarcat și tirajul de 500 de exemplare.

Nu încapă îndoială că traduceri editate în 2021 și propuse la concursul pentru premiile Uniunii Scriitorilor din Moldova reprezintă opere literare veritabile și că nivelul înalt de transpunere în limba română le oferă șansa să devină componente importante ale contextului nostru literar-cultural. *Traducerile nu fac o literatură*, postula Mihail Kogălniceanu, cu un secol și jumătate în urmă, ele însă contribuie substanțial la prosperarea literelor naționale, întrucât aduc în contextul receptor lumea de idei a autorilor respectivi, profunzimea gândirii și noblețea simțirii lor, aspirațiile sacre ale anumitor neamuri, tradițiile și obiceiurile, psihologia și *pravilele* conviețuirii, confruntările unor seminții cu diverse evenimente istorice și multe alte informații benefice.

Traductologia și estetica receptării ne atrag atenția, pe bună dreptate, că traducerea este totodată descoperire și identificare a propriei originalități.

ANUL LITERAR 2021

ESEUL ȘI CRITICA LITERARĂ

de NINA CORCINSCHI

Anul 2021 a dat puține cărți relevante de critică literară și eseu. Două sunt aparițiile notabile ale anului: *Un tărâm al literarului* de Mircea V. Ciobanu (Junimea) și *China mea din viață și din cărți* (Cartier) de universitara Tatiana Ciocoi.

Un tărâm al literarului de Mircea V. Ciobanu cuprinde texte „colorate-n albas-tru”, adică pre-con-inter-texte, scrise cu un apetit orientat insistent spre extindere culturală. Eseistul, poetul, criticul, prozatorul Mircea V. Ciobanu – ipostaze funcționând mereu în tandem – răspunde la propriile dileme de la începutul și sfârșitul cărții sale: raportul literatură-ficțiune și tipul de realitate pe care-l reflectă discursul. Scrisul său, eseistic sau vehement critic asta și este: literatură. Dar un alt fel de literatură, în care „criticul creează intriga, suspansurile, răsturnările de situații, descoperirile și uimitoarele priviri” într-un mod antrenant și inconfundabil. Prin toată rețeaua de linkuri, nu ne paște niciun pericol să ne rătăcim, vocile literaturii nu pot devansa vocea autoritară a criticului, dispeceratul central din spațiul disocierilor tronează la vedere, iar stilistica e atât de personală, acaparatoare și posesivă, încât nu doar citești ce scrie Mircea V. Ciobanu, ci și auzi. Asta și face farmecul textului. Autorul scrie cu o pasiune și o încredere (în propriile percepții, intuiții, judecăți, dar și limite – pe care și le îngăduie cu un bine jucat spirit autocritic) contaminante. Dacă ar fi să-l parafraz, în cărțile lui Mircea V. Ciobanu „cuvântul invocă, imaginea evocă” o figură de spadassin, căutând cu lumânarea polemica, lupta de idei, dezbaterele culturale. În verva acestei demonstrații de forțe, nu ai cum fi de acord cu toate mișcările criticului – uneori sunt prea repezite și își greșesc ținta – dar nu poți să nu-i admiri în regul „performace”.

Eseurile de aici – extinse, proteice, îndrăgostite de literatură – îmi plac mai mult decât unele cronici de întâmpinare, prea grăbite pe alocuri, cu citate prea lungi și observații interesante, dar încă „neasezate”, aruncate pieziș, din fugă.

Mircea V. Ciobanu este un Marin Mincu al locului, un răzvrătit incomod și neordinar împotriva imposturii și a kitsch-ului în literatură. Un ostaș înarmat cu erudiție, curaj, ironie, sarcasm și talentul de-a le regiza potrivit în arenă. Un spirit care provoacă, enervează, bucură, supără și care își asumă riscul propriei superbii, afișate cu alura de personaj regal pe „un tărâm al literarului”.

Despre Tatiana Ciocoi știam că, prin natura formației sale de cercetător științific și profesoară la Universitatea de Stat din

Moldova, e autoare de cărți didactice și științifice. Cărți care n-au circulat decât într-un cerc foarte restrâns – și păcat –, cel puțin studiul *Anotimpurile Persefonei. Proza feminină din Italia secolului al XX-lea* (2011) merită reeditat și tratat ca una dintre cele mai valoroase cărți de teorie literară și literatură comparată din spațiul românesc din ultimii ani.

China mea din viață și din cărți este debutul Tatiane Ciocoi în eseu. Un discurs eseistic sprinten și proteic disociază o Chină știută (din legende, dar mai cu seamă din mărfurile de la piața centrală) de una ascunsă, tainică, ermetică, pe care o poți afla doar la fața locului. Fapt care nu garantează și înțelegerea pe deplin a acestui univers prea îndepărtat de clișeele europene. „Exista ceva copleșitor în tot ce se înfățișa simțurilor, ceva straniu și neobișnuit, care te lăsa fără definiție”. Și „orice străin care ajunge în China se simte tentat să scrie o carte, peste două luni are convingerea că a văzut și înțeles destule pentru o istorie de top, ca să-și dea seama, în cea de-a treia lună, că singurul lucru pe care l-a înțeles este că nu a înțeles nimic”. Ce poate face un turist e să se adapteze ciudățeniilor în primul rând gastronomic (supa din ovare de țestoasă, din mațe de găină, din buze și aripi de rechin, alcool „infuzat cu scorpioni”, acestea și alte minunății culinare adaugă la senzațiile consacrate de dulce, amar, sărat etc. și „un gust fad, aromat și chiar auriu”) ale locului și să fie deschis să descopere frumusețea ținutului. Orhideea, crizantema, bambusul și floarea de prun înflorite „da, o închipuire despre cum arată grădina paradisului”. Copacii de magnolie, de piersici și cireși, colorați în „alb-vaniliu, roșu-coral, roz-ciclamen” par de o frumusețe nepământească.

Într-o lume atât de diversă și cu o paletă cromatică plină de nuanțe indefinibile, romancierii chinezi reprezintă pentru Tatiana Ciocoi remediul de a putea construi, cu rezervele intuiției și ale imaginației, „o Chină a mea”. Su Tong, Teng Xiaolan, Pan Xiangli, Xue Shu, Yu Hua, Mao Dun, Chen Xiwo, Liu Zhenyun, Liu Cixin sunt scriitorii care aduc mai aproape de puterea de înțelegere a unui european acest spațiu insolit și exotic. În neputința de a cunoaște pe viu cel puțin pe unul dintre ei, turistei nu-i rămâne decât să-i citească cu atenție. Comentariile pertinente ale Tatiane Ciocoi ne dezvăluie lumi terifiante, încărcate de povara durerii și suferinței milenare, care „răscolesc ontologia cititorului”. Legile patriarhale stupide și neîndurătoare, violența domestică, locul umilitor rezervat de societate femeii, legea copilului unic

și alte dezastre care au devastat China se vor reflecta în cărțile acestor autori ca un blestem colectiv. Raportate la sine sau la lumea străină, narațiunile chineze, crede autoarea, mărturisesc despre „eforturile literaturii chineze de a se reinventa pe sine și de a pune în limbaj semnele difuze, haotice și confuze ale profundelor transformări spirituale, care marchează societatea chineză și capacitatea acesteia de a genera o paradigmă clarificatoare a realității”.

În cartea *Hermeneutica mitului antic în poezia din Republica Moldova* (1990-2010) (Epigraf), Victoria Fonari își propune să urmărească valorile de referință ale mitului în literatura română din Basarabia. Autoarea își construiește lucrarea în maniera cunoscută a unui studiu doctoral, cu o pletoră de citate din surse de autoritate: Jung, Durand, Eliade etc. Miza științifică anunțată în capitolul teoretic (și pierdută într-un talmeș-balmeș metodologic) se desprinde însă de planul ierarhiilor valorice. Or, nicio grilă conceptuală nu poate legitima un amestec insidios de scriitori de primul raft și condeieri de-a valma. A-i pune în aceeași serie axiologică pe poeți precum Andrei Țurcanu, Arcadie Suceveanu cu un Tudor Palladi echivalează cu un autosabotaj al așa-zisei „construcții hermeneutice”. Înaintarea cititorului prin text e pândită la tot pasul de pericolul nebulozității și incongruențelor, interpretările autoarei dând impresia unei halucinante beții de cuvinte care submină grav coerența și sensul. Ce se poate înțelege din formulări, precum: „Studiile despre Orfeu, orfism și discipolii lui interferează cu valoarea artei, cu terapia muzicală, cu abstenența (vezi: Jacques Brosse, George Lăteș)”, „Un element de misticism învăluie scrierea Leonidei Lari, trasată ca o frontieră din «întors acasă, îi erau dragi oamenii» și «îl mușca dorul de trăitorii luminați»” etc.?

Cartea *La firul de iarbă* (TipoMoldova) a Doinei Dabija conține tablete și eseuri de divertisment. Privirea autoarei este fixată în special pe problemele cotidianului. Linia discursului are nerv, anvergură polemică, încărcătură etică, dar îi lipsește vigoarea stilistică și ideatică.

În ansamblu, cărțile de critică și eseu ale anului spun ceva despre tensiunile literaturii noastre, dar dialogul critic lipsește, iar ierarhiile valorice și mai ales criteriile pe care se fixează acestea se lasă mai mult ghicite decât promovate consensual. Impresia e că avem critici literari, nu și critică literară.

HAIKU de GHEORGHE DONI

Urmă de obuz –
Cerul arătându-se
Printr-o spărtură.

Armistițiu –
Și pomul rănit de schije
Dă în floare.

Azil de bătrâni –
Pe un perete,
Mut, ceasul cu cuc.

I-a despărțit toamna:
El – măr pârguit,
Ea – frunză ce zboară.

Mâna-mi și frunza
Pe apa izvorului –
Au atins cerul.

Mirul cerului –
Pe brazde și copaci goi
Prima zăpadă.

Două diamante
Îmi taie respirația –
Ochii tăi.

Pelin amar –
Sufletul ocnașului
Doinind către stele.

Heruvimi în ajutor –
Teama de moarte
A muzelor false.

Sub raza lunii –
În toată măreția,
Templele veciei.

Liturgie –
Sfinții de pe pereți
Parcă aspiră rugile.

Mijire de zi –
Pe crengi de salcâm
Ciori ninse.

Depart, iarna –
Salcâmul pare-ntroienit
În miresme.

Îmi ghicesc moartea
Rupând petale –
Vine?... Nu vine?...

CARTEA DE ISTORIE

CU PRIVIRE LA NECESITATEA DE A PRIVI FILOSOFIC LUMEA

de NICOLAE ENCIU

Rezultat al unor cercetări și investigații științifice de aproape o jumătate de secol în centre de documentare din Chișinău, Moscova, Kiev, București, Varșovia, recentul volum al profesorului universitar dr. hab. Gheorghe Bobâna, *De la Neagoe Basarab la Mircea Eliade*¹, s-a bucurat de aprecieri elogioase din chiar ziua lansării acestuia, 2 iunie curent, la Biblioteca Științifică „Andrei Lupan” din Chișinău.

Legate nemijlocit de procesul de valorificare a filosofiei românești în Basarabia, cercetările științifice în acest domeniu au reprezentat, în fosta RSS Moldovenească, așa cum pe bună dreptate menționează Gheorghe Bobâna, o adevărată *terra incognita* și chiar un tabu: nu se admiteau referințe la cercetările științifice românești, cu excepția celor critice. În special edițiile dintre cele două războaie mondiale care circulară pe teritoriul Basarabiei se aflau în fondurile speciale ale bibliotecilor, unde cercetătorii aveau acces doar în baza unui permis de la organele securității de stat, care aveau „grijă” să-i monitorizeze pe cei excesiv de curioși și dornici de a cunoaște adevărul. În atare mod, filosofia românească reprezenta un „pericol” pentru securitatea statului sovietic moldovenesc și doar după evenimentele din 1989-1991 fondurile speciale cu edițiile de carte românească de istorie și filosofie au devenit accesibile atât cercetătorilor, cât și marelui public.

Gheorghe Bobâna este intelectualul care a reușit să fructifice plenar oportunitățile oferite de perioada încetățenirii filosofiei românești în Republica Moldova, elaborând trei volume de *Istoria filosofiei românești*, pe care le-a editat în anii 2017-2019, având la bază prelegerile universitare ținute de-a lungul anilor. A participat, alături de colegi din universitățile românești, la numeroase conferințe consacrate istoriei filosofiei. A avut o colaborare constantă cu personalități de prestigiu de la Academia Română, între care dr. Nicolae Gogoneață, directorul Institutului de filosofie, coordonatorul volumelor de *Istorie a filosofiei românești*, cu membrul Academiei Române Alexandru Boboc, cu dr. Zamfira Mihail de la Institutul de Studii Sud-Est Europene ș.a. A colaborat mai mulți ani la cercetarea operei lui Petru Movilă cu dr. Valeria Nicic de la Institutul de Filosofie din Ucraina.

Rezultatele acestor colaborări s-au materializat în numeroase publicații științifice ale autorului, inclusiv în recenta sa lucrare *De la Neagoe Basarab la Mircea Eliade*, care vine ca o completare și o dezvoltare a celor trei volume de *Istorie a filosofiei românești*. Prof. Gheorghe Bobâna ana-

lizează procesul de manifestare a ideilor filosofice în cultura românească, începând cu secolele XVI-XVII și până în perioada interbelică din secolul XX. Este elucidat specificul iluminismului românesc în opera cărturarilor Petru Movilă, Varlaam, Dosoftei și în scrierile filosofice ale lui Dimitrie Cantemir. Autorul urmărește etapele de modernizare a culturii românești prin manifestările incipiente ale iluminismului din manualele lui Amfilohie Hotinul și prin „cultura eroică” a pașoptismului, reflectată în opera lui Mihail Kogălniceanu, cultură marcată de monumental, grandios, mesianism și romantism.

Noua generație de gânditori din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, promotore a „culturii critice”, este prezentă în lucrare prin opera lui B.P. Hasdeu și Mihai Eminescu. În scrierile lui Constantin Stere sunt elucidate ideile poporanismului și conceptul de „stat țărănesc”. Un secol de cugetare filosofică în Basarabia este reflectat în opera lui Al. Sturdza, Al. Hâjdeu, C. Stamati-Ciurea, Al. Mateevici, V. Lașcu ș.a.

Un interes aparte îl reprezintă compartimentul în care autorul examinează aspectele filosofiei și gândirii politice în România Întregită. Așa cum menționează și prefăcătorul volumului, acad. Mihai Cimpoi, „perioada interbelică, având ca moment de apogeu Marea Unire din 1918, a generat o pulverulență de curente de idei, aparținând unor personalități marcante care veneau în continuitatea pașoptismului, junimismului, poporanismului și sămănătorismului”. Survine, cu alte cuvinte, o oră astrală a filosofiei românești, cu personalități notorii, dăruite pasiunii de cunoaștere, cu filosofi cu sistem, autentici intelectuali care vor cunoaște, din nefericire, și amărăciunea martiriului, marginalizării și detenției în anii comunismului². Reluarea vechii problematice privind raporturile dintre fond și formă, dintre agrarianism și industrialism, dintre autohtonism și europenism, politic „prin noi înșine” și cea a „porților deschise” corespunde, în plan teoretic, dezbaterilor fervente ale unor teme filosofice, precum raportul dintre cultură și civilizație, dintre raționalism și iraționalism, dintre civilizația tradițională și cea modernă, dintre cultura națională și cea universală.

În cadrul perioadei istorice investigate de autor, marcată de soliditate documentară, de o profundă cunoaștere a filosofiei românești și a celei universale, se conturează diversificarea și polarizarea radicală a pozițiilor teoretico-filosofice, reacțiile de aprobare/dezaprobare, acceptare/respingere și de împărtășire/nuanțare a pozițiilor altora, obișnuită în tabăra filosofilor – un

adevărat tablou fenomenologic al gândirii filosofice românești, un examen radiografic al atitudinilor, expunerilor doctrinare (aderențelor și delimitărilor), orientărilor, construcțiilor filosofice sau pseudofilosofice.

Potrivit autorului volumului, unirea din 1918 rămâne momentul de apogeu al evoluției istorice multiseculare românești, „suma vieții noastre istorice”, după cum spunea Mihai Eminescu despre independența României din 1877³. Ca urmare a unirii Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului, în 1918, România și-a modificat statutul geopolitic în Europa, transformându-se dintr-o țară mică în una de mărime medie. În configurația obținută pe harta politică a Europei interbelice și consfințită de principalele Puteri Aliate prin tratatele de pace din anii 1919-1920, România Nouă apărea nu numai ca un apogeu politic și militar, ci și ca „o mare impulsie dată energiei românești” (Pamfil Șeicaru).

Sub aspect științific și cultural, după 1918, complexele provinciale au dispărut cu repeziciune, după cum societatea românească s-a eliberat în mare măsură de problemele locale, regionale, lărgindu-și accesul la viața spirituală europeană și universală. „Mai ales acum, după întregirea politică, toatențiunile pământului așteaptă să vadă ce vrem să fim și ce loc voim să ocupăm în cadrul istoriei universale”, preciza Simion Mehedinți în încheierea discursului de recepție la Academia Română.

Constituția din 29 martie 1923 a consacrat principiile democratice de organizare a statului și integrarea României în fluxul civilizației europene moderne. Întregirea statală a României a reclamat politici și strategii menite să cimenteze unitatea de fond a societății românești, sub raport administrativ, politic, economic, social, demografic și cultural. Pentru a forma o entitate funcțională, capabilă să intre într-o nouă etapă a modernizării, statul român trebuia să integreze realmente noile teritorii într-un organism cu structuri centralizate și consolidate.

Curentele de idei și personalitățile marcante din acea perioadă au abordat, din unghiuri diferite, problematica vieții sociale și a culturii române moderne: tranziția spre modernitate, problema decalajelor față de Occident, formula de evoluție socială care ar fi potrivită cu specificul național. România cunoscuse până atunci pașoptismul, junimismul, poporanismul și sămănătorismul. Confruntările dintre respectivele curente de idei au dat substanța dezbaterilor ideologice, culturale, politice și filosofice din anii interbelici. În acest orizont problematic, au fost reluate

dezbaterile în jurul raporturilor dintre fond și formă, dintre agrarianism și industrialism, dintre autohtonism și europenism, dintre politica „prin noi înșine”, promovată de liberali și politica „porților deschise”, promovată de național-țărăniști.

În plan teoretic, toate aceste polarități sociologice și ideologice și-au avut corespondentul într-o serie de teme prezente și în gândirea filosofică, precum raportul dintre cultură și civilizație, dintre raționalism și iraționalism, dintre civilizația tradițională și cea modernă, dintre cultura națională și cea universală. Așa cum menționează autorul volumului, la dezbaterile marilor teme și probleme care s-au impus cu acuitate în gândirea românească interbelică au participat aproape toți gânditorii de marcă dintre cele două războaie mondiale.

Astfel, analiza creației tuturor gânditorilor din cadrul perioadei interbelice este efectuată de prof. Gheorghe Bobâna prin evidențierea contribuției fiecăruia la evoluția gândirii filosofice românești, a abordărilor originale gnoseologice: în câmpul atenției autorului intră succesiv sistemul filosofic al lui Constantin Rădulescu-Motru (structura conceptuală a personalismului energetic, preocupările de filosofie a culturii); realismul evoluționist al lui P.P. Negulescu (problematica filosofică, formula sa filosofică despre societate și cultură); spiritualismul raționalist al lui Ion Petrovici; realismul ontologic al lui Mircea Florian (cercetarea metafizicii, idealismului și a iraționalismului, a filosofiei datului, a cunoașterii și recisivității acestuia); filosofia existenței tragice a lui Dumitru D. Roșca (filosofie și cunoaștere, neliniștea metafizică); sistemul filosofic al lui Lucian Blaga (cunoaștere și mister, filosofia culturii – a matricei stilistice, factorilor inconștientului, diferențelor stilistice în contextul cultural european, a culturii majore și minore); filosofia noii spiritualități culturale a lui Nae Ionescu (filosofie și cunoaștere, metafizica – „știința ultimei realități”, „trăirea religioasă”); a lui Mircea Eliade (identitatea axiologică românească, viziunea nouă asupra filosofiei Evului Mediu, conceptul de „hermeneutică creatoare”, „noul umanism”); a lui Mircea Vulcănescu (conceptul de „spiritualitate”: viziunea românească asupra existenței, tipologii ale filosofiei medievale); a lui Constantin Noica (conceptul de „model”: modelul ontologic, modelul cultural european); a lui Emil Cioran (deconstrucția raționalismului modern, „inconvenientul” de a fi român).

Chiar dacă pozițiile teoretice ale filosofilor din anii interbelici au fost inevitabil supradeterminate de accente axiologice

diferite, uneori chiar polare, delimitarea respectivă nu este, totuși, decât una relativă, dat fiind că nu rare au fost cazurile, când unul și același autor s-a manifestat în ambele curente, cum a fost cazul lui C. Rădulescu-Motru, M. Eliade, C. Noica dar și al altor filosofi români care în scrierile lor au abordat alternativele de evoluție a societății românești.

Întreaga analiză a autorului probează faptul că perioada dintre cele două războaie mondiale a fost momentul de apogeu în evoluția culturii și gândirii filosofice românești, confruntarea dintre tradiționalism și modernism devenind o axă problematică globală. În comparație cu perioadele istorice anterioare, gândirea filosofică și socială devine, după Primul Război Mondial, extrem de bogată și variată, cu sisteme complexe de gândire filosofică și sociologică, cu poziții și atitudini raționaliste și iraționaliste, obiectiviste și subiectiviste, spiritualiste sau realiste, apropiate de știință sau contestând valoarea cunoașterii științifice, intuiționiste, fenomenologice sau marxiste. În accepția autorului volumului, cele mai impunătoare par să fi fost sistemele elaborate de Lucian Blaga, Dimitrie Gusti și Constantin Rădulescu-Motru, operele monumentale de mai târziu ale lui Mircea Eliade, Constantin Noica sau Emil Cioran avându-și stratul de geneză în problematica discutată în perioada interbelică.

Istoria filosofiei românești și paginile volumului prezentat atestă o contribuție meritorie a profesorului Gheorghe Bobârnă la cunoașterea adâncită a etapelor gândirii filosofice din spațiul românesc și a personalităților care le reprezintă, demonstrând justetea imperativului formulat de marele cărturar Constantin Noica în cazul operei și creației lui Eminescu „de a ne cunoaște pe noi înșine și a ne face și altora cunoscuți prin figurile proeminente pe care le avem”.

NOTE:

1. Gheorghe Bobârnă, *De la Neagoe Basarab la Mircea Eliade. Studii de istorie a filosofiei românești*, Editura Pontos, Chișinău, 2021, 419 p.
2. *Ibidem*, p. 13-14.
3. *Ibidem*, p. 26.

NEGAREA NEGAȚIEI

ONOAREA
de ION ANTON

Onoare... Ce cuvânt frumos! Și, până la urmă, ce este onoare? O îndatorire? O virtute? Ori poate un sentiment? Soldații, din cele mai vechi timpuri, erau obligați să respecte un „cod de Onoare”. Jertfa lor, mai presus de toate, era amintită pe altarul gloriei. Pentru ei onoarea rămânea îndatorire constantă în conduita lor de războinici. Se spune că un războinic mai curând căuta să moară onorabil decât să dea bir cu fugiții.

Indiferent de câmpul de luptă pe care ne aflăm, dacă suntem oameni de onoare, vom fi respectați de adversarii noștri. Trăim într-o lume în care conceptul acesta pare să fie abordat doar în filme. Puțini mai sunt cei care cred în onoare și dintre aceștia foarte puțini știu să o inspire și altora. Onoare poate lua multe forme, dar de fiecare dată este atribuită conceptului de „bine”. Un om onorabil va reuși să etaleze tot timpul o conduită demnă de respect. Un om onorabil tot timpul va fi apreciat pentru munca lui. Un om onorabil nu va gândi niciodată egoist.

Un om onorabil are puterea să-și recunoască greșeala și să își asume eșecul.

Câți dintre noi nu ne-am dori o viață plină de succes, trăită în armonie? Însă câți dintre noi urmăm calea dreaptă? Dacă în parcursul nostru pe această cale nu luăm în considerare și această virtute, nu vom reuși niciodată.

Suntem bombardați zilnic de anticultură și servim cu amărăciune informații despre arhetipurile inculturii, pentru a ne închista în universul nostru. Și cum vom lupta? Onoare, dreptatea, adevărul, respectul, credința... Acestea să ne fie armele.

Onoare este cel mai mare dușman al fricii, al caracterelor slabe, al minciunii. Onoare e hrana unui spirit sănătos.

Raportată la persoană, Onoare este fundamentul Demnității, care, în formularea kantiană, îți asigură autonomia și independența ca ființă umană. Îți ești responsabil doar ție și valorilor (sănătoase) pe care le ai. De asemenea, profilul valoric este fundamentul pentru ceea ce se numește viață cu sens, o componentă-cheie a stării de fericire. Vorbind în categorii etico-sociale, Onoare este mijlocul de promovare a valorilor și a modelelor cultural-ideale, cele care împing societatea înainte, cele care transformă o ceată de *homo sapiens* într-o civilizație umană. Civilizația și progresul societății sunt asigurate doar de câțiva indivizi care-s creatori și asumatori de valori. Ei sunt geniile care ne creează paradigmele în care trăim și pe care, atunci când au și Onoare, deseori îi ridicăm la rang de eroi.

Paradoxal, deși sună bine și mulți vorbesc despre ea, puțini sunt cei care înțeleg și apreciază cu adevărat Onoare. Cei mai mulți vor avea o atitudine negativă față

de un om cu Onoare, atitudine exprimată adesea prin două tipuri de reacții, în funcție de nivelul lor de înțelegere.

Unii te vor acuza că ești rigid, mai ales când implementarea valorilor tale îi afectează negativ, dar justificat, pe ei.

Alții te vor acuza că nu ai coloană vertebrală. Într-adevăr, paradoxal, un profil valoric te poate face să fii astăzi într-o postură, iar mâine în alta. Schimbarea nu este determinată de oportunism, ci de faptul că ești cu acei care își asumă valorile împărtășite de tine. Faptul ca ieri erai în echipă cu X, iar astăzi cu Y, nu înseamnă că tu faci compromisuri, ci, pentru un om cu Onoare, înseamnă că X nu mai respectă astăzi valorile în care ați crezut împreună ieri. Acestea fiind spuse, evident, dacă Onoare permite o schimbare de acest fel, nu înseamnă că orice schimbare de acest fel exprimă Onoare (uneori schimbările sunt doar un simplu oportunism, o prostie, o ignoranță sau o slăbiciune).

Așadar, calea Onoarei nu este ușoară, de aceea îți trebuie Curaj pentru a o promova; implicațiile pozitive pe termen mediu și lung sunt însă evidente atât pentru individ cât și pentru societate. „Să avem Curaj, că Onoare ține la cei fără frică!” părea să-i îndemne pe toți, prin exemplul faptei, conu Nichita.

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER

MARCELA BENEA
EU SUNT CARTEA
ANTOLOGIE DE VERSURI

„Îmbinare suavă între simplețe și profunzime, cuminenție și ardoare, resemnare și revoltă, neliniște și trăire mută a durerii – aceasta e poezia Marcellei Benea. Nimic nu este în exces, o temperare e în toate. (...) poeta știe să urmeze acea aurită cale de mijloc între nevoia de stihialitate și trăire frenetică, pe de o parte, și confesiunea meditativă, pe de altă parte, între lirismul narativizat și exprimarea gnomică, între inevitabila raportare la litera scrisă și vitalitatea prilejuită de realitatea imediată. Iar o antologie de autor Marcela Benea nu face decât să ne confirme o dată în plus că avem în față o poetă remarcabilă, pe cât de discretă pe atât de uimitoare.”

Lucia ȚURCANU

IRINA BRUMA
PERFECT NEMULȚUMITĂ
PROZE SCURTE ȘI FOARTE SCURTE

„În plan formal, prozele-instantaneu ale Lydiei Davis constituie genul proximal al literaturii Irinei Bruma, ce pare să se hrănească, la o primă lectură, din registrul ideilor gingașe, pentru a deveni printr-o stranie anamorfoză mai tăioase și mai violente pe măsură ce lectura lor se decantează. Scenele intime, relația candidă cu obiectele casnice, micile nesiguranțe, negocierile zilnice ale cuplului sunt semne exterioare ale inocenței care însă se rearanjează pentru a schița peisajul intern al melancoliei.”

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

„Observații precise, raționamente dezvoltate maniacal, dar o atmosferă caldă, intimă și unul dintre cele mai interesante și relatabile personaje din literatura română recentă, iată ce ne propune autoarea în «Perfect nemulțumită».”

Cristina ISPAS

PLURALIA TANTUM

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE (XLVII) de LEO BUTNARU

3.VI.1974

Îmi zic că, în franceză, nu e greu să confunzi „La mémoire d’ans” cu „La mémoire d’ânes” (memoria anilor cu memoria măgarilor). Nuanță de rostire, plasament de accent. („Memoria anilor” – banală, militarizată rubrică în presă, în special – în ziarul la care sunt invitat să mă angajez. Eu însă cred că mă voi reîntoarce la „Tinerimea...”)

Cu 188 de ani în urmă, locotenentul de artilerie Napoleon Bonaparte, la nici 17 ani împliniți, abia ieșit din școala militară, scrie: „Mereu singur printre oameni. Eu mă reîntorc la visele mele doar când mă aflu singur cu mine însumi”.

12.VI.1974

În biblioteca nu că dezordonată, ci... o adunătură întâmplătoare – de cărți – a sublocotenentului Goncareenco dau de un volumaș elegant de Boris Pasternak. Poate că stăpânul bibliotecii nici nu știa că a existat un asemenea poet, dacă nu i-ar fi fost dăruită această carte la vreuna din zilele sale de naștere. Fără umbră de regret, se desparte de ea, adică mi-o oferă (...cu toate că nu e ziua apariției mele pe lume).

20.VI.1974

Tot mai spre finiș! Sunt, poate, la ultimele mele manevre, cu multă tehnică și multe trupe (mobilizați rezerviștii). Bronz militar: fața, gâtul până la guler, mâinile până la curelușa ceasului. Încolo – alb, brânză!

Wilde: „Wordsworth s-a dus în regiunea lacurilor, dar nu a fost niciodată un poet al lacului. A găsit sub pietre predicile pe care tot el le pusese acolo”.

Wilde susținea că ceea ce ne revelează cu adevărat Arta este lipsa de plan a Naturii, ciudata ei lipsă de maturitate, monotonia ei exterioară, starea ei de absolută nefinisare.

E o șansă pentru noi că Natura e atât de imperfectă, căci, dacă ar fi altfel, nu am mai avea artă. Arta reprezintă protestul nostru spiritual, încercarea noastră galantă de a pune Natura la locul ei.

Dacă Natura ar fi fost confortabilă, omenirea nu ar fi născocit arhitectura... Într-o casă ne simțim de proporții normale. [Imensitatea naturii, chiar prin abisala ei tăcere cosmică, ne pune (și mai) în inferioritate mărunțica noastră proporție de furnică umană. Mama zicea: „Furnica e mai puternică decât omul. Ea poate duce în gură o greutate mai mare decât cea a propriului său trup, dar omul – nu”. Astfel, a construi o casă înseamnă a face o „natură” pe potriva puterilor și proporțiilor noastre, cu care s-o putem domina.]

Iarăși Wilde: Natura este atât de indiferentă, atât de neapreciativă. Nimic nu poate fi mai grăitor că Natura urăște Spiritul.

Minciuna și poezia sunt arte – arte, așa precum gândea Platon; arte înrudite înde ele...

25.VI.1974

Trecem podul peste Nistru. Copilul L., de trei anișori, unde face mirat: „Vai ce rău gros!” Mai întreabă când îi vor procura părinții un cărucior și lui, cu o fetiță în el.

Grecii, cu intelectul lor „strict” artistic, așezau în camerele mireselor statuile lui Hermes sau Apollo, pentru ca tinerele soate să nască prunci la fel de frumoși, precum operele de artă pe care le priveau în extazul sau suferințele lor. Lectură Miguel de Unamuno. Dar și Wilde, *Decăderea minciunii*, în *Intențiuni*, București, 1972.

26.VI.1974

Discuție cu un „binevoitor”: „De ce nu semnezi un contract, să rămâi în armată?” „Pe 25 de ani?” „Dacă vei fi un ofițer neordinar, probabil și pe viață. Ajungi general și, poate, chiar mareșal.” „Nu. Și acești ani au fost prea destui. Alți colegi nu au avut ghinionul meu. Mă întorc la vocația mea civilă. Voi scrie. Poate că încerc să fac aspirantură.” „Găsești că în armată e mai greu?” „Găsesc că armata nu e pentru toți. Mi-e groază să mă gândesc că trebuie să-mi trăiesc întreaga viață pentru a-i învăța pe tineri «arta» de a ucide, eu însumi «perfecționându-mă» în atare îndeletnicire. Că doar asta e menirea armatei...” Plus decăderea din universitate în... trivialitate...

În continuare, de la Wilde cetire. Daudet... s-a sinucis ca literat. Pentru că este interesat de mediul imediat înconjurător, publicul își imaginează că Arta trebuie să fie de asemenea interesată de el și să-l ia drept subiect. Dar simplul fapt că este interesat în astfel de lucruri face din el un subiect nepotrivit pentru Artă.

Natura rămâne totdeauna „în urma” vremii. Dacă privești Natura ca pe o colecție de evenimente exterioare omului, ajungi să descoperi în ea numai ceea ce seamănă cu tine. Ea însăși nu are nimic de sugerat. (Pentru că natura, ca măreție-identitate de sine stătătoare, nu trebuie privită ca „o lecție de fenomene exterioare omului”, ci drept ceea ce este – independentă de om – la scară cosmică, nu planetară, – dar acționând presant-obiectiv asupra ei. Astfel că, mai curând, omul ar trebui privit drept „o colecție de fenomene naturale”, dar nu exterioare, deoarece el ține de cele mai profunde taine ale naturii ca fenomen vital.)

28.VI.1974

La un drum lung, spre Nikolaev/ Șirokii Lan, auzit de la ostașul Danilescu de prin părțile Suvorovului (actualmente – Ștefan Vodă): *Nistrule cu apă rece,/ Tot ziceai că nu*

te-oi trece./ Într-o noapte te-am trecut,/ Că-așa inima mi-a vrut./ Te-am trecut pe jumătate/ Și s-a-ntors barca pe-o parte./ Nistrule, să nu mă-neci,/ Că n-ai bani să mă plătești/ Și nici flori să mă-nflorești/ Și nici glas să mă bocești.

În contextul eseului lui Wilde *Decăderea minciunii* – vina omului, posibil inconștient, înțelege „convenabil” sie și natura ca izvoditoare de plăcere. Atitudinea utilitaristă față de mediul ambiant, anchilozată și ea în pseudoreguli, obiceiuri, clișee „avantajoase” doar omului. Furtunile, descărcările electrice, ghețarii, rechinii poate că nu aduc „folos” omului, însă sunt necesari întru marele echilibru al naturii. Prin dezastrele, pagubele, inconveniente pe care ni le aduc nouă, oamenilor, ele sunt „obligatorii” bunei funcționări a angrenajelor naturale. Noi parcă am fi tentați să luptăm cu fenomenele naturii care, periodic, ne pricinuiesc răutăți sau pur și simplu dorim ca ele să dispară, însă, concomitent, încercăm teama că artificiala lor eradicare, dacă ar fi posibil așa ceva, ar putea să ne dăuneze și mai mult prin apariția altor rele (care pentru Natură sunt și ele... bune!). (Contemporanul, dar ca și cum deja clasicul exemplu cu războiul chinezilor contra vrăbiilor, după care s-au puit grozav de mult vătămătorii plantelor. Apoi... importul de vrăbii, din alte țări.) În genere, războaiele sunt și ele un amestec inuman în cursul firesc al naturii. Ca să nu mai vorbim de Malthus.

Același Wilde consideră că, oricât de paradoxal ar părea, înseși paradoxurile sunt lucruri periculoase... Astfel, nu e mai puțin adevărat că viața imită arta într-o mai mare măsură decât arta imită viața. (Se referă la o „modă la zi” din timpurile sale, propagată de doi pictori ce „au propus” publicului chipuri umane cu ochi mistici, gâtul lung, vioriu, bărbia ciudată, părul slobod, plin de umbre...)

Albioneanul consideră că, astăzi, oamenii văd cețuri nu pentru că ar exista cețuri, ci din motivul că poezii și pictorii i-au învățat „să savureze” tainica delicatețe a acestor efecte. Acolo de unde insul cult ia un efect, incultul ia o gripă. Văzută de noi, natura devine absolut modernă.

Trece și moda de a mai admira un apus de soare, zice Wilde, pentru că deja apusurile ar fi „demodate”. „A le admira, reprezintă semnul distinct al unui temperament provincial.”

Portretele mai autentice sunt cele în care găsești mai puțin din modele și foarte mult din artist.

Viața o ia înaintea realismului, iar romantismul este mereu în fruntea vieții.

1.VII.1974

Cu patru secole până la era noastră, grecii au elaborat teoria mimetismului, conform căreia animalele au fost primii „învățători” ai omului, în diverse profesii, în agricultură. Democrit: „Pe calea imitației, noi am deprins de la animale unele îndeletniciri extrem de importante, și anume, suntem ucenicii păianjenului (imitându-l) în țesătorie și croitorie; suntem discipolii rândunelelor – în munca de înălțare a caselor, și ai păsărilor cântătoare – în muzică... Însăși natura ne-a deprins munca pământului”. De aici se trage bioautomatismul. Bazele automatismului le-a pus acum două secole Descartes, care considera că animalele nu sunt decât niște mecanisme foarte complicate. Toate acțiunile lor se pot explica în baza fizicii, mecanicii, chimiei. Exemplu: când păianjenul își împletește plasa, în organismul lui acționează „mecanisme” reglate automat; totul e „programat” pentru această acțiune stereotipă; nu avem motive de a spune că în timpul acestei îndeletniciri păianjenul se frământă psihologiceste.

Descartes – „părintele noii filosofii”.

VA URMA

PROZĂ

POVESTE DE RĂZBOI

(FRAGMENT DE NOVELĂ ISTORICĂ PENTRU LICEENI)

de MARCEL GHERMAN

PROLOG

Anul 69 d.H. avea să rămână în memorie ca unul dintre cele mai dificile momente din istoria Romei. Supranumit Anul Celor Patru Împărați, acesta avea să fie marcat de câteva lovituri de stat succesive, în care conducători mânați de ambiții deșarte s-au ridicat pe cadavrele predecesorilor lor, pentru a fi zdrobiți fără întârziere de dușmani și mai primejdioși. După cum a scris Tacit în *Istoriile* sale, de vină a fost clasa politică romană care și-a pus interesele și avariția mai presus decât însăși supraviețuirea lumii lor.

Latini nu-și reveniseră de la crunta dictatură a lui Nero, care sfârșise odată cu condamnarea lui de către Senat și dispariția acestuia în neștire. Împăratul Galba care l-a înlocuit pe Colina Capitolului a avut sarcina grea de a vindeca rănilor provocate de tiran. Posibil, tocmai despre Nero vorbeau acele rânduri din Apocalipsa după Ioan ce anunțau venirea Sfârșitului Lumii, adus de cel însemnat cu pecetea Bestiei.

Misiunea lui Galba s-a dovedit însă cu neputință de înfăptuit. După ce a curmat despotismul lui Nero, folosindu-se și de sprijinul barbarilor din Galia, generalul Galba avea să rămână la conducerea Imperiului doar câteva luni. Chiar în ianuarie 69, Galba a fost omorât de generalul Otho. În primăvară, generalul Vittelius l-a răpus pe Otho și i-a luat locul, pentru ca în toamnă să fie înfrânt de un alt bărbat puternic, sosit din provinciile de la Răsărit, generalul Vespasian. Sub conducerea celui din urmă, care avea să rămână în fruntea Imperiului Roman timp de zece ani, războiul civil s-a sfârșit și în Italia s-a instaurat ordinea și pacea.

Spiritul uman rămâne un miracol în misterul său insondabil. În toată existența lor, aceste făpturi stranie plătuite din carne și sânge au fost mereu mișcate de forțe contradictorii. Posibil, construcția civilizației romane a venit cu mult înainte de timp. După ce a ieșit pentru o clipă din tenebre, Europa nu a rezistat mult în fața vechilor sale vicii.

De la începuturile existenței sale, Republica Romană a fost subminată de interesele comerciale și de corupție. Or, după cum bine se știe, în afaceri onestitatea nu este întotdeauna cea mai bună politică. Tot mai mulți romani doreau să trăiască în lux, iar luxul își are întotdeauna un preț. Totuși cât de paradoxală se dovedește civilizația romană privită acum, la distanța a două milenii. Câte opere de cultură a produs aceasta... Și totuși, societatea romană se baza în esență pe sclavie. Prosperitatea sa era obținută în mare parte din cuceriri,

rea, prădarea și înrobirea altor popoare. Chiar și munca de preceptor pentru copiii aristocraților și cea a elaborării actelor administrative era încredințată tot mai mult libertilor, sclavilor eliberați. Să ne imaginăm cum a fost să fii un sclav răpit de la familie și forțat să-i servească pe alții pentru tot restul vieții...

Seduși de lux și grandoare, cei mai bogați dintre romani nu ar fi fost în niciun caz în stare să renunțe benevol la posesiunile lor. Și ar fi făcut orice ca să le păstreze. Absolut orice.

La un moment dat, romanii au descoperit că una din cheile pentru a dobândi aur și putere politică este violența. Orice roman ar fi fost în stare să obțină o putere nelimitată și chiar să ajungă conducător suprem al Romei și al întregii lumi, dacă ar fi câștigat sprijinul armatei. Astfel aristocrații au făcut un pact periculos cu militarii.

Încă din timpul Republicii, un patrician desemnat în fruntea unei armate din provincie, odată ce reușea să atragă devotamentul soldaților săi, își ridica enorm ponderea pe arena politică. Cu un secol înainte de Hristos, carismaticul general Marius i-a făcut pe oamenii săi de arme să pună autoritatea sa mai presus decât cea a statului roman. După sfârșitul lamentabil al lui Marius, generalul Sylla s-a răzbunat, luând cu asalt Cetatea Eternă și proclamându-se dictator prin forța legiunilor sale aduse din Orient.

Câteva decenii mai târziu, Iulius Caesar a alcătuit împreună cu alți doi conducători de armate, Pompei și Crassus, acel faimos

triumvirat, devenind stăpânii de facto ai Romei. Apariția lor împreună în Senat avea să anihileze orice opoziție. Speriați de creșterea influenței lui Iulius Caesar, partenerii săi de pact au încercat să-l elimine, ceea ce l-a făcut pe Caesar să treacă Rubiconul cu veteranii săi din Galia. După ce fiecare dintre cei trei a pierit pe rând de moarte rea, s-a configurat un al doilea triumvirat, format de Octavian, Marcus Antonius și Lepidus, și a izbucnit un nou război civil.

Iar restul e istorie.

Însă raportul dintre patricieni și militari avea să se dovedească la fel de dificil. Cum putea un aristocrat cu maniere fine să supraviețuiască în fața furiei dezlănțuite a unei hoarde de ucigași plătiți?! După ce îl aduceau la putere pe un nou împărat al Romei, soldații voiau să fie recompensați, cerând tot mai mult. Iar dacă împăratul nu-și respecta promisiunile și nu dorea sau nu era în stare să-i satisfacă, armata sa de mercenari se debarasa de el și își găsea o marionetă mai docilă. Militarii au ajuns să deschidă licitații pentru serviciile lor și să-și vândă loialitatea oricui.

Pentru menținerea Imperiului Roman era necesară o lărgire a forțelor armate. La un moment dat, un sfert din populația masculină a Romei se afla sub arme. Soarta unui soldat roman nu era deloc ușoară. Înrolat în mod forțat de la vârsta de 18 ani, acesta era obligat să servească timp de 20 de ani. După care i se promitea că va fi împroprietărit cu pământ într-o provincie și i se va acorda o pensie din care să se întrețină pe sine și pe familia sa. Însă unii soldați ajungeau să fie ținuți în armată și 30, și 40 de ani. De reușeau să rămână în viață, având fața plină de răni, la eliberare li se dădea drept răsplătă vreun teren mlăștinos sau acoperit cu pietriș.

Unii împărați pretindeau că i-au atras în trupele lor de elită pe cei mai curajoși și mai talentați tineri. În realitate, i-au făcut pe tineri să pășească pe calea hoților de drumul mare și a gladiatorilor. Pentru un om obișnuit din acele timpuri, o întâlnire cu un soldat roman nu se deosebea prea mult de cea cu un tâlhar. Un soldat vorbea urât și putea să ia orice voia fără să ceară permisiunea, fiind tolerat de lege. În provincii, membrii legiunilor aveau libertatea să sechestreze la discreția lor proprietatea populației locale, să o deposeze de pământ și să comită orice crimă, de multe ori cu sprijinul guvernatorilor locali. Situația avea să degradeze atât de mult, încât în ultimii ani ai Imperiului nativii din provincii preferau să iasă de sub administrația romană și să intre benevol în supunerea regatelor barbare. Imperiul a primit ultima lovitură după ce, ca urmare a deciziei împăratului Constantin de a reduce numărul

legiunilor din Italia și de a trece armatele din provincii în subordinea unor generali de origine barbară, Roma a căzut, sub asaltul forțelor dușmane de la frontiere.

După desființarea Republicii Romane și transformarea ei în Imperiu, cei care s-au aflat în vârful acestuia au făcut totul ca să-și concentreze întreaga putere în mâinile lor. Dacă Augustus avea o atitudine mai moderată în privința păstrării autorității legii și a senatului, atunci cei care l-au succedat au întreprins măsuri pentru a demonta pe rând toate instituțiile statului care-i împiedicau să obțină puterea absolută.

În același timp, elita politică a Romei a declanșat o altă formă de violență. Rivalitățile au făcut să se înmulțească numărul asasinatelor. Familii întregi de nobili s-au adus la extincție, nimicindu-se din cauza luptelor intestinale. Totodată a devenit un lucru comun ca împărații să recurgă la eliminarea fizică a tuturor indivizilor incomozi. În acest scop s-a format o tagmă și un întreg sistem care a devenit un prototip pentru toate tiraniile și regimurile totalitare ce aveau să se perinde în secolele viitoare. Ar fi imposibil de cuprins numărul de omoruri săvârșite la comanda împăratului Nero. Până în timpul domniei lui, majoritatea vechilor familii de senatori dispăruseră, fiind înlocuite de o nouă clasă politică.

Criza profundă din interiorul societății romane avea să conducă în mod inevitabil la momentul dezastrului din 69 d.H. În Anul Celor Patru Împărați s-a declanșat un război civil ce nu părea să se mai sfârșească vreodată, un război fratricid în care romani luptau contra romanilor. În prima bătălie de la Cremona au căzut 40.000 de soldați romani. Iar după cea de a doua bătălie de la Cremona, întreaga localitate ce i-a dat numele a fost pârjolită, iar toți locuitorii ei au fost masacrați. Același Tacit a păstrat mărturia unui moment când un tânăr soldat a ajuns să-l înfrunte pe câmpul de luptă pe cel care avea să se dovedească a fi propriul lui tată.

Concepția conform căreia la originea tuturor conflictelor din lume s-ar afla o criză de resurse nu pare să corespundă întru totul adevărului. Până la urmă, pe Pământ există un loc pentru fiecare dintre noi. Mama natură ne poate hrăni pe toți. Până când specia umană nu va ajunge la maturitate, războaiele se vor perpetua. Iar nepoții și strănepoții oamenilor de azi vor fi nevoiți să se sacrifice în aceste lupte.

Evenimentele înfățișate în cele ce urmează sunt o invenție pură. Dar nenumăratele povești individuale ale celor care au trecut prin infernul războiului s-au produs în realitate. Lor le este dedicată această istorisire. /.../

EDITURA ARC NOI APARIȚII

ILEANA RUSU
FEMEIA DE LA POARTA
ÎNCHISORII
(ROMAN)

MEDALION | PETRU DUDNIC

ZBOR ZBUCIUMAT DE METEORIT

de NICOLAE ROȘCA

Destinul lui Petru Dudnic a fost cel al unui meteorit fără o traiectorie exactă și ordonată din punctul de vedere al fizicii noastre cea de toate zilele. Încă Eminescu ne-a demonstrat, iar până la el, și creatorii *Meșterului Manole* și *Mioriței*, că poezii, sau mai ales ei, nu recunosc modelele de traiectorii clasice dintr-un simplu și foarte poetic motiv: dreptul la improvizare. Adică, atunci când pornesc undeva, își rezervă câteva drepturi exclusive. Înainte de toate, desigur, cel de a cădea, atrași de iubirea gravitațională a Pământului, și cel de a zbura (sau de a improviza), atrași de cealaltă mare putere gravitațională, care este iubirea de Cer.

Dacă ar fi să exprimăm zbuciumul acestor destine printr-o simplă formulă matematică – pe unde, la prima vedere, poezia nu are ce căuta, dar pe unde, la a doua vedere, descoperim doar un câmp semănat cu poezie –, dacă am exprima, zic, zbuciumul acesta printr-o formulă matematică, aceasta ar putea fi următoarea:

$$P = IU^1 + IU^2 = ZC,$$

în care „P” este Poetul, IU^1 – iubirea-i pentru leagănul primar, care este Pământul, IU^2 – iubirea pentru Cer. Rezultatul final – „ZC” – este Zbuciumul lui Continuu.

O formulă banală, pe care cei mai mulți dintre poeți nici nu o cunosc. Dar o urmează instinctiv. Nu înconștient, cum ar crede unii. Instinctiv. Ceea ce e cu totul altceva, cunoscându-se că *instinctul și intuiția*, ca părți ale naturii umane, sunt instantaneu și elemente ale celei mai vechi științe din lume – știința despre capacitatea omului, mai ales a Poetului, de a se deplasa singur, neconsultat de nimeni, prin Spațiu și Timp. Îmi amintesc că în ziua în care l-am cunoscut personal, Dudnic sta în curtea Radioului Național (cred că în viața lui a lucrat doar la Radio, în redacția „Luceafărul”, condusă la acea vreme de primul și cel mai important opozant antisovietic de la noi, Nicolae Lupan), acolo, în fund, unde se află și Turnul Televiziunii, și se chinuia să scrie ceva cu degetul în aer.

– Ce vrei să scrii? l-am întrebat. Olozincă? În loc să-mi răspundă, mi-a citat dintr-o poezie, pe care, din întâmplare, o cunoșteam și o iubeam și eu. Era o strofă din César Vallejo, un mare și, poate, cel mai chinuit poet în timpul vieții sale. Strofa era tradusă în limba rusă și Dudnic mi-o cita în limba asta:

*Он часто в воздухе чертил
корявым пальцем:
ДА ЗДРАВСТВУЮТ РЕБЯТА!
Pedro Rojas,*

*путеец из Миранды, человек,
мужчина и еще раз человек,
отец и троекратно человек!*

După ce a desenat în aer semnul exclamării de la sfârșitul strofei lui Vallejo, s-a întors către mine și m-a întrebat mândru:

– Cu cine crezi că semăn?

Era îmbrăcat într-un pulover de culoare închisă, pe care aveam impresia că nu-l schimba niciodată. Dar nu. Am aflat mai târziu că avea trei pulovere absolut identice, pe care le îmbrăca, pe fiecare, de câte două ori pe săptămână. Duminica își lua un tricou, în care juca fotbal pe un maidan, împreună cu Esinencu și cu alți „smintiți” din vremea aceea, când toată lumea încă nu știa de Covid, în schimb se îmbolnăvea de fotbal.

Cu puloverul tras până sub bărbie, îl imita pe marele poet rus Andrei Voznesenski și, dacă vă mai amintiți, cam toate fotografiile pe care ni le-a lăsat (nu mai multe de 3-4) ni-l reprezintă anume în puloverul acela.

Nu i-am răspuns la întrebare, dar mi-am repetat eu întrebarea mea:

– Ce naiba ai gravat în aer? Că doar nu ești Pedro Rojas!

– Nu sunt, a confirmat el. Seamăn prea mult cu Voznesenski, ca să am ceva în comun cu Vallejo și cu Rojas al lui. Ce am gravat... ce am gravat... O formulă! a strigat el, bucuros. Iat-o. Și s-a apucat să mi-o descifreze:

$$P = IU^1 + IU^2 = ZC,$$

apoi a completat: e tot ce știu din matematică. Nu înțeleg de ce mi-au pus notă de trecere la obiectul ăsta. Ar fi trebuit să rămân repetent.

A pătruns năvalnic în atmosfera noastră spirituală, a parcurs-o ca un proiectil de la o margine la alta și, tocmai atunci când ni s-a părut că s-a obișnuit cu noi, că ne-am obișnuit și noi cu el și cu maniera lui de a-și scrie poeziile în aer, într-o zi ne-a părșit cu aceeași repeziciune cu care a venit cândva în lumea și în sufletele noastre.

– Cuuum! nu ne dumeream noi. Și – vai! – semăna atât de mult cu Voznesenski! – Și cu Valejo! afirmam unii, care îl cunoșteau mai îndeaproape.

Ceea ce a șocat mai mult decât dispariția lui fizică a fost faptul că neprezentarea lui la serviciu în ziua următoare, nici în cea următoare următoarei, nici în cea..., adică, lipsa lui de la locul de muncă nu a uimit pe nimeni. Probabil, ziceau unii, e pentru că soarta lui de poet-meteorit nu era doar pre-hărăzită, pre-bătută în cuie și pre-pecetluită, cum se zice, ci și pre-

cunoscută. Adică toți știau că va veni, va arde, va dispărea... Mai mult: știa și el că anume asta avea să i se întâmple.

Au fost și mai înainte cazuri când nu s-a prezentat la lucru. Pentru că destinul-i primar de muritor de rând se ridica cu proteste împotriva celui de meteorit. Îi curma arderea prin fel de fel de tertipuri. Dudnic-omul, spre deosebire de Dudnic-poetul, își dorea uneori să rămână mai mult printre oameni. Să trăiască mai îndelung „în cercul lor strâmt” și să își „petreacă norocul” printre ei. Și își curma arderea.

– Sunt același și când nu ard? își întreba el colegii de petreceri și de plăceri trecătoare.

– Același! îl mințeau ei. Și chiar ne plăci mai mult când nu semeni cu Voznesenski și cu Pedro Rojas. Gaudeamus! îl îndemnau ei într-o limbă pe care poetul nu a studiat-o niciodată.

După asta, îi anunța pe colegii de la serviciu, înainte de toate, pe Nicolae Lupan, care a fost cel mai îngăduitor cu el:

– Măine vin să mă vedeți. Voi fi tot în puloverul tras pe gât și voi semăna tot cu Voznesenski. Mă veți recunoaște ușor.

Dar peste câteva zile începeau să-l enerveze telefoanele, care sunau și sunau. Mai ales unul de culoare roșie, fixat pe un colț al mesei lui Lupan, fără discul acela cu numere, pe care le aveau celelalte aparate: acela suna de-i scotea pe oameni din minți. Mai întâi a părăsit biroul însuși Lupan. Apoi a plecat subalternul lui, unul Mihailov, care s-a născut cărunț. Apoi au plecat ceilalți.

Povestea asta cu telefonul roșu de la care nu se putea telefona nicăieri îi amintea mereu de adevăratul lui destin. Și, după un alt acces de suferințe, care dura doar câteva zile, pleca și el din birou și se oprea exact la un cămin de surdomuți de mai la deal de Casa Radio. Acolo, găsea o femeie surdomută și o anunța că a venit să-și dea foc.

– Un meteorit trebuie să ardă neconștient! îi striga el.

Surdomuta era una dintre puținele doamne din Chișinău, care îl înțelegea perfect, indiferent dacă își spunea durerea prin cuvinte rostite sau gravate cu degetul în aer. Și îl ajuta să-și dea foc.

– Totuși, își desena și ea cuvintele pline de durere în aer, niciodată nu vom reuși să fugim de noi! Tot ce suntem și tot ce avem e cu noi și în noi.

Dudnic știa asta. Și pentru că i se părea că știe totul despre om și despre viață, la un moment dat se supăra și pe doamna surdomută, care i-a fost mulți ani ca un

fel de „urgență” ce îl salva de sunetul telefonului roșu.

Și fugea de *la locul faptei*, cum se zice azi, uneori. Își lua crucea în brațe și zbura cu ea prin Universul Chișinăului până începea să-i ardă și ea. Însă Dudnic mai știa ceva – că arderea crucii lui este o imitație. Cel care ardea cu adevărat era el. Mai exact, Poetul din el. Și așa se simțea bine. Se simțea firesc.

Trist cu adevărat este faptul că, după ieșirea lui fizică din universul nostru monoton, cei care s-au declarat de atâtea ori prieteni ai lui n-au spus nici până azi un cuvânt despre el, asta însemnând că l-au mințit cu nerușinare. Poate că și din acest motiv Dudnic și-a grăbit arderea. Poate că sunetul atât de insistent al telefonului roșu era un îndemn pentru el. „Nu vezi că te mint? Părăsește-i și arzi în liniște!”

Ce bine totuși că meteorii lasă urme despre parcursul lor prin lume! Dudnic, care a venit la Chișinău și în poezia națională dintr-un sătuc de pe Nistru, nici nu s-a gândit să se opună mersului firesc al lucrurilor, așa cum au făcut-o mulți până la și după el. Pur și simplu, și-a luat cu demnitate crucea asprului său destin, pe care a purtat-o cu aceeași demnitate pe tot parcursul arderii sale.

Când și-a dat foc ultima dată, a fost văzut cum pleca de la Casa Radio cu Crucea în spate, iar în urma lui pășea gârbovită femeia aceea nevorbitoare de la căminul de surdomuți. Sus, cânta un cor de păsărele, pe care nu-l putea auzi nici Dudnic, nici însoțitoarea lui. Iar când se opreau, la anumite intervale de drum și de timp, să-i fixeze mai temeinic crucea pe umeri, după ce i-o fixa, doamna nevorbitoare desena ceva cu degetul ei cărn în aer. Păsările coborau curioase să vadă ce a gravat, apoi se ridicau în văzduh, strigând în limba lor formula ceea bizară, pe care nu o cunosc poezii, dar de care se conduc în toată viața lor:

$$P = IU^1 + IU^2 = ZC$$

Îl țin bine minte. Pentru unii, a fost tovarăș de desfătări efemere. Pentru alții, un poet-model. Pentru mine, a fost un meteorit puțin cam zănat, care a ars o perioadă scurtă de timp, dar atât de frumos! Atât de luminos!

Însă nimeni nu va afla niciodată ce a însemnat și ce a fost el pentru femeia aceea nevorbitoare – singura care i-a înțeles nu doar scrisul în aer, ci și arderea.

Fiindcă orice poet are o taină, pe care o cunoaște doar el!

POETAE NOVI

„LA ÎNCEPUT NE-AM ÎNFURIAT, AM SPERAT, NE-AM RUGAT, APOI NE-AM RESEMNAT”

de MARIA PILCHIN

Volumul de poeme *Sârme* (Casa de pariuri literare, 2022) de Anda Vahnovan atrage atenția în primul rând prin felul de a concepe o carte. Vorbim despre un volum cu o arhitectură de triptic, care nu e neapărat una lineară, însă tematic aceasta transpare în toate cele trei cicluri. Viața cu legăturile dintre oameni, generații și spații, cu uni-rea strânsă dintre capetele existenței și ruptura, fragmentarul, cicatricile – iată principalele direcții ale acestor texte.

Sârme

În primul rând, sunt sârmele casnice, ca un liant social și o apartenență la comunitate: „după atâția ani mă bântu-ie încă/ rufele înșirate pe sârmele/ din fața căminelor cu cinci etaje.../ – sâr-mele – / spânzurători ale marilor piețe,/ forme de judecăți publice” într-o „horă de betoane”. Sunt firele bărfelor, e mur-murul uman. Revine în minte și sârma ghimpată de pe Prut. E încercarea de a relega identitatea noastră peticită, de a reanima sentimentul unității de neam: „La «podul de flori» ne-a dus organizat dirigințele/ într-un autobuz vechi, cu un tricolor arborat.../ eram o/ generație de tranziție”. Tot acolo transpar „dorințele postsovietice înfometate” și dificultățile unui stat tânăr: „noi, copiii, eram trimiși la culcare/ în pijamale groase și șosete de lână,/ uneori și cu căciuli pe cap”. Nu poate lipsi imaginea unui eu care alege conștient balansarea: „la început ne-am înfuriat,/ am sperat, ne-am ru-gat,/ apoi ne-am resemnat/ viața e un hău”. Prăpastia spiritului, căutarea de răspunsuri, fără rostirea unor întrebări e acolo: „căderea de la înălțime/ asigură viteza unei morți sigure,/ golul interior”. Apreciam prezența în acest volum a unei forme de referențialitate textuală, e inter-citarea dintre poeme ca un pro-cedeu de anticipație și recurență, niște sârme semantice, e umblatul acrobat încolo și înoace.

Între

Este ciclul care scoate în evidență un interstițiu, e copilăria pe care o tot cauți, „în poziția embrionară”, e traiul între constatarea că „s-a devalorizat ti-nerețea noastră” și maturitatea care te invadează, te ia cu asalt, în care devii „mamă de bărbat”, în care „suntem în-tre/ raftul cu teste de sarcină și cel de tensiometru”. Este ființa intervalului și conștientizarea acestui fapt induce

o stare de melancolie poetică, una vie, pulsatilă.

Sechele

Reperăm aici o proprie identitate a Vieții și a Morții: tata, unchiul Alexei, prietena moartă de tânără cu „certificatul tău de deces”, cu gândul că „măcar de bătrânețe ai scăpat”. Rutina nu izgonește stările tanatice, ea le diluează și le completează prin „cafeaua de după moarte”. Moartea cu fanfarele și bocetele sinistre ale vârstei începuturilor este o prezență immanentă: „de la masa am aflat cum se fac copiii,/ iar după moartea actriței de la doi, aruncată de la etaj/ mi-a explicat tata cele mai multe”. Există un contrast între florile funerare dintr-o lume englezească a Crematoriului din Hendon și ritualurile morții dintr-o lume basarabeană. De acolo, din acea devenire basarabeană parvin angoasele: „în Londra, pe inserat, oamenii fac jogging,/ iar fricile mele ies la plimbare”. Ele au chipul unor „stafii de piele/ stafii de cârpe/ stafii de sticlă/ stafii de hârtie”, sunt „imagini devenite alb-negru”, e opoziția obișnuită a triste-ților și bucuriilor vieții.

Poeta e împlinită prin scris, abando-nând cândva gândul la o carieră de pia-nistă: „l-am rugat pe tata să îmi cumpere pian, ca să fiu și eu în rând cu vecinii,/ peste un an mi-a luat un Blüthner vechi, negru,/ clape de fildeș,/ nu am avut curaj să îi spun că îmi displicuse muzica, știind cât l-au costat hamalii”. Este poeta, fiica tatălui său, scriitorul, cea care trăiește un propriu parcurs poetic, „peste ani,/ am scris primul poem/ pe versoul unei

ANDA VAHNOVAN
SÂRME
BUCUREȘTI
CASA DE PARIURI LITERARE
2022

facturi”. Ecurile literare ale stării infan-tile revin – „cât de frumoasă era limba română/ răzbită din bucătărie,/ vorbită de prietenii tatei,/ scriitori și ei.../ era anul '88/ al reînvierii și al speranțelor.../ erau semnele renașterii naționale,/ iar tata întinerise”.

Această echilibristică a vieții, cu re-memorarea copilăriei, cu neîmplinirile vârstei de mijloc, cu crizele firești ale individului care are senzația că „în su-rogatul eșuat al vieții,/ oricum nimic nu se mai grăbește/ să se întâmple”, poezia Andei Vahnovan este proaspătă, vibrantă și sprintenă ca stil, idei și imagini. Perso-najul poematic simte că „ceva stă să se întâmple”, deși totul e „fără așteptări” – o raportare realistă la lume și la viață. Un debut în forță, fulminant și neobișnuit.

FIRUL CU PLUMB

PETRU DUDNIC (1941-1984)

CIOBANII DE TAȚI AMINTINDU-ȘI...

Din ceruri cu turma coboară stelele,
Dealuri le țin răbdătoare în cârcă.
Spre stele cărări gârbovite aleargă,
Calde de urma plugarilor încă.

Luna deasupra prăpastiei nopții...
Din gurile dealului sânge țâșnește:
Ciobanii, cu plumb în călcâie, aprins-au
Poetice ruguri pe buze de peșteri.

La poalele lunii oștirile plopilor
Dorm în picioare pe unde zbor vulturii.
La poalele oștii de plop, sărutându-le,
Curg secole-secole – apele Prutului.

Și-aud ostenitele secole: „Soro,
Iar dacă-naintea ta mă voi duce,
Cu cerul acesta acopere-mi somnul,
Ca somnul să-mi fie ușure și dulce”.

Din ceruri cu turma-și dau drumul stelele.
Din gurile dealului sânge țâșnește:
Ciobanii, de tați amintindu-și, aprins-au
Poetice ruguri pe buze de peșteri.

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER

TAMARA CĂRĂUȘ
JURNAL PRECAR
COLECȚIA „ROTONDA”

„Dragul meu CV, iartă-mă
că te-am trimis în toate cele
patru vânturi și te-am pus
să concurezi cu CV-uri groa-se,
de la case mai mari, cu
magnifice realizări în ele.
Probabil te fac să roșești.
Trebuie să te prefaci că nu
mă cunoști...”

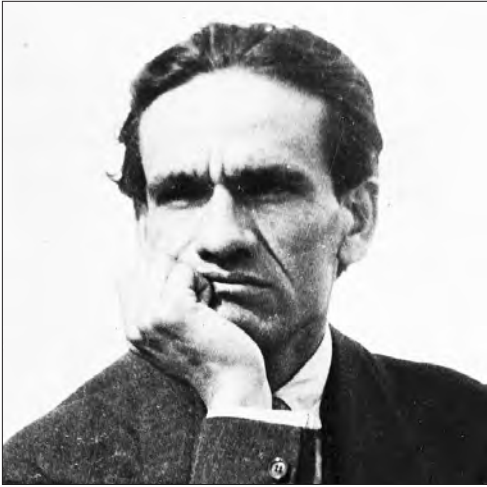
Tamara CĂRĂUȘ

ȘTEFAN SUSAI
SCRISORI CĂTRE ION DRUȚĂ
„CARTIER POPULAR”

„Dincolo de-a fi o cronică a satelor prin care
se perindă Ștefan Susai, monologul episto-lar
adresat lui Ion Druță este o expresie a
nostalgiei pentru vechi, durabil și autentic.
/.../ Într-un prezent în care satul e tot mai
pustiit de oameni și de trecut, invocarea
unui reper spiritual al locului – Ion Druță
– este o încercare de revenire la matricea
de valori ale țaranului, adică o aspirație
de normalitate.”

Nina CORCINSCHI

TRILCE*

de CÉSAR VALLEJO

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

CÉSAR VALLEJO (1892-1938), POET PERUVIAN INOVATOR ALE CĂRUI VERSURI AU MARCAT EVOLUȚIA POEZIEI MODERNISTE ATÂT DIN AMERICA LATINĂ, CÂT ȘI DIN ÎNTREAGA LUME. CĂRȚI DE POEZIE NOTABILE: „HERALZI NEGRI”, „POEME UMANE”, „SPANIE, ÎNDEPĂRTEAZĂ DE MINE POTIRUL ACESTA” ȘI, BINEÎNȚELES, „TRILCE”, ÎN CURS DE APARIȚIE LA EDITURA CARTIER ÎN VERSIUNEA ROMÂNEASCĂ A LUI DINU FLĂMÂND. VALLEJO ESTE ȘI AUTORUL UNOR PROZE CU TEMATICĂ SOCIALĂ („TUNGSTENUL” ETC.).

„În biografia lui Vallejo volumul «Trilce» este cea mai riscantă experiență estetică întreprinsă în cea mai agitată perioadă din viața lui. (...) «Trilce», publicat la Lima în 1922, era o experiență de aceeași anvergură, poate și mai inovatoare decât poemul lui T.S. Eliot [«Tărâmul pustiit»], dar condamnată uitării fiindcă vedea lumina tiparului în anonimatul Anzilor, și trecuse aproape neobservată chiar la ea acasă. Putem considera că s-a produs cu această carte un adevărat miracol. Poeții din spațiile literare hispanice au continuat să vorbească despre ea, Lorca afirma că secolul XX va fi „trilcean”, la un moment dat s-a tipărit, în Spania, chiar o a doua ediție, iar comentariile, inițial rezervate sau chiar negative, au lăsat treptat locul unei tacite admirații pentru acest ciudat poet ermetic și în poezie, și în viață.” (Dinu FLĂMÂND)

II

Timp Timp.

Amiază ce stagnează-n zăpușeală.
O plictisită pompă la o cazarmă-aspiră.
timp timp timp timp.

Era Era.

Cocoși cucurigând și tot scurmând
degeaba. Senina gură-a zilei tot conjugă
era era era era.

Mâine Mâine.

Tihnita moleșeală de-a încă a mai fi.
Prezent gândind că poate fi păstrat
pe mâine mâine mâine mâine.

Nume Nume.

Cum să numim ceva ce ne-înspăimântă?
Se cheamă un Elînsuși suferind că are
nume nume nume numE.

X

Primitivă și ultimă piatră de fericire
lipsită de orice temei, tocmai ajunge să moară
cu sufletul și cu tot restul, odaie și octombrie
și borțoasă.
Trei luni de absență și alte zece de dulce.
Ca destinul,
monodactil cu mitră împodobit, râde!

Așa cum înapoi expulzate sunt alăturările
de contrarii. Cum totdeauna își face apariția
socoteala sub linia oricărui avatar.

Așa cum balenele însoțesc columbele.
Cum la rândul lor acestea își vără pliscul
cel cubic-at sub o a treia-aripă.
Cum noi ne cabrăm, cu fața lipită
pe monotone coapse.

Sunt remorcate zece luni către cea de a
douăsprezecea, apoi spre una mai încolo.

Cel puțin doi sunt încă în scutecele lor.
Și cele trei luni de absență.
Și cele nouă de gestație.

Nici pic de violență.
Pacientul se ridică-n picioare,
iar stând așezat pătează liniștite amestecuri.

XII

Scap prefăcându-mă, peluză pe peluză.
Un proiectil ce nu se știe unde va cădea.
Incertitudine. Sar peste munți.
O cervicală conjunctură.

Pleznită-o muscă-albastră care moare-n
mijlocul zborului și cade pe podea.
Și ce mai zice astăzi Newton?
Încât, de bună seamă, cu toții-i sunteți fii.

Incertitudine. Călcăie ce nu se răsucesc.
Rânjet pe față, bine fabricat
cu cinci mici spini pe-o parte
și cinci pe altă parte: Păss! Iată c-apare.

XIII

Mă gândesc la sexul tău.
Simplificată inimă, mă gândesc la sexul tău,
înainte să se maturizeze această copilărească zi.
Palpez mugurul fericirii, e vărtos.
Și moare un vechi sentiment al meu
degenerând în bun-simț.

Mă gândesc la sexul tău, brazdă mai rodnică
și mai armonioasă decât pântecul Umbrei,
chiar dacă Moartea concepe și il naște
pe Dumnezeu însuși.
Oh Conștiință,
mă gândesc, da, la bestia liberă de orice constrângere
care se bucură unde vrea ea, unde poate.

Oh, scandalul de miere al asfințiturilor.
Oh gălăgie mută.

Ătumeigălăg'!

XV

În colțul-acela unde dormit-am împreună
atâtea nopți, acum m-am așezat
ca să tot umblu. Cotlonul defuncțiilor logodnici
a fost distrus, sau cine știe ce i s-o fi-întâmpilat.

Spre alte griji ai revenit devreme
dar nu mai ești aici. În ăst ungher
unde lipit de tine, o noapte am citit,
între tandrele tale puncte,
povestea lui Daudet. În acel colț
mult îndrăgit. Nu-l confunda cu altul.

Dau să-mi reamintesc acele zile
de vară ce au fost, tu intrai și ieșeai,
măruntă și sfârșită și pală prin odăi.

În noaptea asta apătoasă,
iar eu departe de-amândoi, suspin deodată...
Aici sunt două uși: se tot deschid, se-închid,
sunt două uși batante, vântul le trage și le-împinge,
din umbră tot în umbră.

XIX

Tot scormonind, dulce Helpide², o ștergi,
cum și rămânem de-a prea mult rămâne.

Sosești iar eu abia de m-am sculat.
Parcă divin e staulul pișat
și bălegat de vaca inocentă,
de inocentul asin, de-un inocent cocoș.
Să intri la maria ecumenica.
Tu, gabriel-cel-sfânt, ea să-și conceapă sufletul,
dintr-o iubire fără de lumină, fără cer,
din piatra cea mai seacă, cea mai inexistentă,
până își va putea închipui monarhul.

Corăbiile toate le vom arde!
Și ultimei esențe îi dăm foc!

Dar dacă e de suferit din mit în mit,
sau de-mi vorbești tot molfăind la gheață,
să mestecăm tăciuni,
eu nu mai am unde să mai debarc,
și nu mai am un loc să vreau să urc.

Omule, și cocoșul a devenit incert.

NOTE:
1. Ultimul cuvânt, un oximoron, transcris de la coadă la cap, este punctul culminat al acestei meditații despre sex, viață și moarte /.../ (n. tr.).
2. Helpide – în mitologia greacă era zeița speranței. Poem scris de Vallejo în 1921 pe când se afla în închisoare la Lima, la puțin timp după moartea mamei sale (n. tr.).

*** Poezii din volumul „Trilce. Poemas/ Poeme”, ediție bilingvă. Traducere din limba spaniolă, prefață, tabel cronologic și note de Dinu Flămând. În curs de apariție la Editura Cartier.**